

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KARAPINAR BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

KARAPINAR SULTAN SELİM CAMİİ VE KÜLLİYESİ
Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Tashih: Mustafa BEKTAŞOĞLU

Son okuma: Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR

Ebru: Timuçin TANARSLAN

ISBN: 978-625-8414-15-8

BASKI

ŞELÂLE OFSET

Fevzi Çakmak Mah. Hacı Bayram Cad. No: 22 Karatay / Konya
MATBAA SERTİFİKASI NUMARASI: 46080

Konya, Mayıs 2022

PALET YAYINLARI

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
www.paletyayinlari.com.tr

İletişim: musaskar@hotmail.com

Bu baskının her hakkı Karapınar belediyesine aittir.

KARAPINAR
SULTAN SELİM CAMİİ VE KÜLLİYESİ

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

Konya 2022

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR

1963 yılında Konya-Karapınar'da doğdu. İlköğrenimini aynı yerde 1974 yılında tamamladı. 1982 yılında Karapınar İmam-Hatip Lisesini bitirdi. Aynı yıl ODTÜ Kimya Mühendisliği Bölümünü kazandı, İngilizce Hazırlık Okulunu tamamlayıp bir yıl sonra bu bölümden ayrıldı. Kendi isteğiyle geçtiği A.Ü. İlahiyat Fakültesinden 1989 yılında birincilikle mezun oldu.

1989-1990 Öğretim yılında Özel Yükseliş Kolejinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenliği yaptı. Aynı yıl İlahiyat Fakültesinde yüksek lisans derslerine devam etti. 1991 yılında aynı fakülteye araştırma görevlisi olarak intisap etti. 1992 yılında *Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi* isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 1994 yılında bir yıl süreyle T.C. Millî Eğitim Bakanlığı bursuyla Kahire Üniversitesinde dil kurslarına katılıp alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. Aynı dönemde Mısır Millî Eğitim Bakanlığının düzenlediği Modern Arapça dil kursunu tamamlayarak sertifika aldı.

1996 yılında *Mehmed Niyâzî-i Mısırî el-Malatyavî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı* adlı doktora tezini tamamladı. 2000 yılında doçentlik sınavını kazanıp kadrosuna atandı. 2005 yılında dört ay süreyle Tahran'da Uluslararası Farsça Öğretim Merkezinde dil kursuna katılarak Fars dilinden sertifika aldı. Ankara'da Türkiye Yazarlar Birliği Merkezinde bir grup hoca ile birlikte münavebeli olarak 18 yıl kadar Mesnevî dersleri verdi. 2006 yılında profesörlüğe yükseltildi. 2014-2016 yıllarında Batman Üniversitesinde İslami İlimler Fakültesi kurucu dekanlığını yaptı. Evli ve dört çocuk babası, bir torun sahibi olup hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tasavvuf Anabilim Dalı Başkanlığı görevini deruhte etmektedir.

Yayınlanmış Eserleri: *Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Anlayışı*, (Muradiye Kültür Vakfı Yayınları) Ankara 1992; *İskilipli Şeyh Muhyiddîn Yavsî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Verâ Yayınları) Ankara 1996; *Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, (İnsan Yayınları) İstanbul 2004; *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, (İz Yayıncılık) İstanbul 2015; *Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi*, (Yazıevi İletişim) İstanbul 2005; *Vakfa Adanmış Bir Ömür Mustafa Kalfaoğlu*, (Muradiye Kültür Vakfı Yayınları) Ankara 2021; *Vakfa Adanmış Bir Ömür Rıza Çöllüoğlu* (Muradiye Kültür Vakfı Yayınları) Ankara 2021.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	7
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	15
I. Karapınar Tarihçesi	15
II. Eseri Yaptıran II. Selim	37
III. Mimarları	38
I- SULTAN SELİM CAMİİ TARİHÇESİ	43
A- İnşa Tarihi	43
B- Yapılış Sebebi	47
C- Yapılış Tarzı	48
D- Vakfiyesi	51
E- Mimari Özellikleri	55
a- Kubbe Yazısı	58
1- Hattatı	60
2- Yazının Özellikleri	60
b- Kur'an-ı Kerimler	60
c- Minber	65
d- Mihrap	67
e- Şamdanlar	69
f- Rahle	70
g- Kapı Halkaları	71
h- Müezzin Mahfili	76
ı- Cümle Kapısı ve Kitabesi	77
i- Şadırvan	80
II- GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SULTAN SELİM DİN GÖREVLİLERİ ...	83
III. KÜLLİYENİN TARİHİ VE TANITIMI	85
A- Tarihi	85
B- Külliye İçinde Yer Alan Diğer Yapılar	89
a- Kervansaray/Han	89
b- Mektep	94
c- Medreseler	95
d- Kümbetler	96

e- Çeşmeler.....	97
1- Çarşı Çeşmesi.....	98
2- Koca Çeşme	103
3- Çetmi Çeşmesi	104
4- Apak Çeşmesi.....	105
5- Hacı İsa Çeşmesi	105
f- Valide Sultan Hamamı	106
g- İmaret	110
h- Tabhane.....	111
i- Arasta.....	113
ı- Muvakkithane.....	114
k- Değirmenler.....	114
1- Yel Değirmeni	114
2- Su Değirmeni	116
IV- CAMİ VE KÜLLİYENİN GEÇİRDİĞİ ONARIMLAR.....	119
V. BATILI SEYYAHLARIN GÖZÜYLE KARAPINAR	123
A- Gertrude Bell	123
B- Dr. Bela Horvath	126
C- William Mitchell Ramsay.....	128
D- Diğer Bazı Seyyahlar	129
VI- DEĞERLENDİRME	133
VII- DUA	134
KAYNAKÇA.....	135

KISALTMALAR

age.:	Adı geçen eser
agm.:	Adı geçen makale
Bkz.:	Bakınız
c.:	Cilt
Dan.:	Danışman
DİA:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MÖ:	Milattan Önce
MS:	Milattan Sonra
ö.:	Ölümü
s.:	Sayfa
ss.:	Sayfalar arası
S.:	Sayı
TTK:	Türk Tarih Kurumu
v.:	Varak
vd.:	Ve diğeri
vv.:	Varaklar arası

Akademik hayatım boyunca özveri ve sabırlarıyla her zaman desteğini gördüğüm eşim Fatma Zehra Hanımefendi'ye, çocuklarım: Osman Süha, Hatice Kübra, Mehmet Recep, Kerem ve biricik torunum Elif Rânâ'ya...

SUNUŞ

Bir milletin geleceğinden emin olabilmesi, ilmî ve fikrî yönden gelişmesi, geçmişteki kültür mirasını ve tarihini çok iyi bilmesi ve benimsemesine bağlıdır. Bu kültür mirasının temel taşlarından biri de ecdadından devraldığı camiler, külliyeler, hanlar, hamamlar ve tüm tarihî yapılarıdır. Bu tarihî miras, aynı zamanda o milletin tapusu mahiyetindedir. Bizler, millet olarak ecdadımızdan devraldığımız bu tarihî mirasları gelecek kuşaklara bize geldiği gibi aktarmak durumundayız. Biz de belediye olarak söz konusu zengin tarihî mirasın gelecek kuşaklara ulaştırılması amacıyla bu önemli çalışmayı yayınlamayı uygun gördük.

Karapınar (Sultaniye) ilçemiz “*Sultan Selim Külliyesi*”nden aldığı ismini yüzyıllarca yaşatmış, bu külliyei kendisine sembol edinmiş ve bu muhteşem Osmanlı Dönemi eseriyle adeta özdeşleşmiştir. Karapınar’ımız, Osmanlı sultanlarının dört asır kadar “*Sultaniye*” adıyla tescil ettikleri köklü bir tarihe, kültür ve medeniyete sahiptir. Bu yönüyle yöremizin ve ülkemizin müstesna şehirlerinden biridir. İşte geçmişin bize yüklediği bu sorumluluk, bu hususta hizmet anlayışımızı bir kat daha artırmaktadır. Bizler de şahsım ve çalışma arkadaşlarımla birlikte, yönetim anlayışımızın gereği olarak, tarihî mirasımıza olan görevimizi yerine getirmeye çalışıyoruz. Elinizdeki bu eser, bir yönüyle son derece akademik bir yönüyle de popüler, derin bir araştırma ürünüdür. Yine bu çalışmanın, köklü tarihimizin ortaya çıkmasına ve kentimizin sosyal ve kültürel gelişimine büyük katkılar sağlayacağını umuyoruz.

Bu anlamda bize “*Karapınar’ın tapusu*” mahiyetindeki bu kıymetli eseri kazandıran değerli hemşehrimiz Prof. Dr. Mustafa AŞKAR Hoca’mıza şükranlarımızı sunuyoruz.

Mehmet YAKA
Karapınar Belediye Başkanı

TEŞEKKÜR

Bu eserin basılması aşamasında maddi olarak katkıda bulunan aŐaŐıda isimleri yazılı hemŐehirlerimiz:
Çevre, Őehircilik ve İklim DeĐiŐikliĐi Bakanımız Murat KURUM'a
Karapınar Belediye Başkanımız Mehmet YAKA'ya,
Bayram Ali BÜTÜNER'e,
İsmail Hakkı UĞUR'a,
Mehmet YARIMOĐLU'na,
Mehmet TARTAN'a,
Mehmet KOÇAK'a,
Nail ZENGİN'e,
Seyhan SÖZEN'e,
Ahmet ULUSOY'a,
Mustafa Kemal SÖZEN'e,
Metin ÜNER'e,
Köksal CEYHAN'a,
İbrahim GÖKCAN'a,
Şükranlarımızı hürmetle arz ederiz.

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ÖĞretim Üyesi

ÖN SÖZ

Hamd, âlemleri yaratan, insana kalemle yazı yazmayı öğreten ve kendi ilim sıfatından insana da veren Cenâb-ı Hak Teâlâ Hazretlerine, salât u selâm da insanlığın efendisi, vahiyile gönderilen Muhammed Mustafa (s.a.s.) Efendimize, onun kutlu ailesine ve seçkin ashabına olsun.

Bir milletin geleceğinden emin olabilmesi, ilmî ve fikrî yönden gelişmesi, geçmişteki kültür mirasını ve tarihini çok iyi bilmesi ve benimsemesine bağlıdır. Bu kültür mirasının temel taşlarından biri de ecdadından devraldığı camiler, külliyeler, hanlar, hamamlar, tüm tarihî yapılarıdır. Bu tarihî miras, aynı zamanda o milletin tapusu mahiyetindedir. Cumhuriyet Dönemiyle birlikte -özellikle bu dönemde- millet olarak ecdadımızdan devraldığımız bu tarihî mirasa hakkıyla sahip çıkabildiğimiz ve onu günümüze hakkıyla taşıyabildiğimiz maalesef pek söylenemez.

XVI. yüzyıl, Türk-İslam mimarlık sanatının en muhteşem eserlerinin ortaya konulduğu ve bu sanatın en zirvede müessesleşmiş olduğu bir çağdır. Yüzlerce yıllık sanat ve mimarlık birikimi, bu asırda Osmanlı mimarlarının elinde 'klasik' bir ifadeye kavuşmuştur. O dönemin mimarları ve sanatçıları, artık taklit eden değil, süzölmüş ve billurlaşmış birikimlerini en mükemmele ulaştıran bir kimliğe kavuşmuşlardır. Mimar Koca Sinan'ın duayen olduğu ve Türk mimarlık sanatının zirve döneminin yaşadığı bu 'klasik çağ', daha çok incelenmeye ve araştırılmaya muhtaçtır. Zira bu zirve asırlar, pek çok yönüyle hâlâ boşlukların ve bilinmeyenlerin olduğu bir dönemdir. Bu sebeple, dönemin başmimarı Sinan'ın bir eseri olan "*Karapınar Sultan Selim Camii ve Külliyesi*" adlı çalışmamızın, bu derin boşluğun bir kısmını bir nebze de olsa dolduracağını ümit ediyoruz.

Osmanlı, başta cami olmak üzere her türden mimari eser yaptırmıştır. Bunların arasında gerek işlevi gerekse mimari vasıfları bakımından en önemlileri şüphesiz camilerdir. Osmanlı şehrinde merkezi cami teşkil eder. Çeşitli binalar caminin etrafında toplanarak buranın bir kültür sitesi hâlini almasını temin eder. Daha çok padişahların yaptırdığı böyle merkezî ve büyük camilere “*Selatin Camii*” denilirdi. Bazen padişah dışındaki hanedan mensuplarının da, bu türden camiler inşa ettirdiği olurdu. Bu camilerde zarif, sade fakat süzülmüş bir zevk mahsulü olan çini, mermer, ahşap veya sıva üzerine nakış gibi süslemeler dikkat çeker.

1501-1703 yılları arasında hâkim olmuş klasik dönemin örnekleri ağırlıklı olarak İstanbul’da bulunur. Özel mülkiyet kavramı olmadığından sivil mimari örneklerinin bulunmadığı bu dönemde daha çok dinî eserler ve kamu yapıları inşa edilmiştir. Klasik dönem mimarların genel arayışı, yüksek ve görkemli yapılar inşa etmektir. Bu sebepten erken dönemde uygulanmaya başlanan kubbeli ve merkezî planlı yapılar, klasik dönemde daha anıtsal ölçeklerde uygulandı. Bu dönemi etkileyen önemli yapılardan biri de MS 537’de inşa edilen Ayasofya’dır. Ayasofya gibi büyük ana kubbelerin inşa edilebilmesi için yarım kubbelerin kullanılması pratiği de bu dönemde yaygınlaştı. Bu amaçla inşa edilen yapıların başında gelen camilerde, ağırlıklı olarak kubbeli ve yan kubbeli örtüler ve tavanı destekleyen fil ayak destek sistemleri kullanıldı. Malzeme olarak küfeki taşı (kumtaşı) ve mermerin sıklıkla kullanıldığı klasik dönem yapılarının tasarımında, genelde yukarıdan aşağıya inildikçe genişleyen bir tasarım kompozisyonu hâkimdir.

Başta ilçemiz Kaymakamı Oğuz Cem Murat Beyefendi’ye, bu kitabın yayımlanması esnasında desteklerini esirgemeyen Belediye Başkanı Mehmet Yaka’ya, İlçe Müftümüz Yunus Aydın’a, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Şube Müdürü Murat Yeraltı’na, belediyemiz Özel Kalem Müdürü Talip Karagöz’e, bu eserin basılması sürecinde, bizim defaatle yaptığımız tasahihlere sabırla tahammül eden Palet Yayınları sahibi sevgili Muhammed Ali Çelik kardeşime, caminin her türlü hizmetini

yerine getiren ve son dönemde caminin halılarının yenilenmesine vesile olan Sultan Selim Camii Derneği ve Dernek üyelerine, bazı dokümanlarla katkıda bulunan kıymetli araştırmacı Mustafa Azıloğlu'na, özellikle son dönemle ilgili olarak bize danışmanlık yapan Tayyar Danış Beyefendi'ye, yine görselleriyle katkıda bulunan Pınar Fotoğrafçılığa, asistanlarımız sevgili Murat İsmailoğlu ve Müberra Aygündüz'e teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz.

Bu eserin imlasında Türk Dil Kurumunun yazım kuralları esas alınmıştır. Yine bazı dokümanların özellikle kitabelerin okunması ve ebcet hesaplarıyla tarihlerin tespiti hususunda yardımcı olan Prof. Dr. Mehmet Akkuş Hoca'mıza, bu çalışmanın sanat tarihi açısından tashihini yapan, uzun yıllar fakültede aynı odayı paylaştığımız Prof. Dr. Abdülkadir Dündar Hoca'mıza, metot ve usul olarak kendilerinden istifade ettiğimiz Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ Hoca'mıza, bazı yazmaların temininde yardımcı olan, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Müdürü Neşecan Uysal Hanımefendi'ye, bu eserin ortaya çıkmasında son derece titiz tashihleriyle katkıda bulunan Mustafa Bektaşoğlu'na, kubbe yazısının hattatının belirlenmesinde emeği geçen muhterem Prof. (h.c) Uğur Derman Beyefendi'ye şükranlarımızı arz eder, bu bilgilerin bazı kısımlarını eserlerinden aktardığımız Mevlânâ Müzesi Kurucu Müdürü merhum M. Yusuf Akyurt'a (ö.1954) ve Karapınar Tarihi araştırmalarıyla tanınan merhum İbrahim Gündüz'e (ö.1999) Allah'tan rahmet dileriz. 2 Zilkâde 1443/1 Haziran 2022 Çarşamba.

Prof. Dr. Mustafa AŞKAR
Gümüşköy / ANKARA

GİRİŞ

I. Karapınar Tarihçesi

Karapınar'ın Ali Tepesi'nden görünüşü (Haziran-1907)

Karapınar, Konya-Adana karayolunun 97. kilometresinde, Karacadağ eteklerinde kurulmuştur. Orta Anadolu Bölgesi'nde Konya Ovası'nın güneydoğusunda yer alan Karapınar'ın yüzölçümü 3,030 km²'dir. İlçe, doğusunda Emirgazi ve Ereğli ilçeleri, güneyinde Karaman ili ve Ayrancı ilçesi, batısında Çumra ve Karatay ilçeleri, kuzeyinde ise Aksaray ili ile komşudur. İlçenin ortasında yer alan Ali Tepesi'nde bulunan arkeolojik parçalardan, Sultan Selim Külliyesi'ndeki mimari elemanlardan ve çevredeki kalıntılardan kentin tarihinin MÖ 2000 yıllarına uzandığı anlaşılmaktadır. Bugünkü Karapınar'ın kuruluşu ise, Anadolu Rumeli kervan yollarının düzenlenmesi sırasında olmuştur¹.

¹ Osman Nuri Dülgerler, "Konya Karapınar Selimiye Külliyesi ve Konya Mahkeme Hamamı", X. Vakıf Haftası Kitabı, (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları) Ankara 1993, s. 379.

Konya ile Karacadağ arasında yer alan Karapınar toprakları, tarih öncesinden itibaren ulaşım yolları üzerinde olması sebebiyle, jeopolitik bir özelliğe sahip olup Lkaonia ile Kapadokya bölgeleri arasında bulunmaktaydı. MÖ 1725 yıllarından itibaren sırayla Kuşşara, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Roma ve Bizans devletlerinin hâkimiyetinde kalmıştır².

Karapınar, İstanbul'u Çukurova ve Suriye'ye bağlayan güzergâh üzerinde bulunmaktadır. Bu yol, o dönemde hacıların kullandığı en kısa yol idi.³

Karapınar'dan bir görünüm

İlçe ve çevresi, 1071'deki Malazgirt Savaşı'ndan sonra 1074-1077 yıllarında, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Konya'yı fethiyle birlikte Selçuklu hâkimiyetine girmiş, 1096 yılında başlayan Haçlı Seferlerin'den büyük zarar görmüştür. 1308 yılına kadar Anadolu Selçuklu hâkimiyetinde kalmıştır. Yeni fethedilen yerlere gruplar hâlinde gelen Oğuz boyları, bu böl-

² Hüseyin Hafizoğlu, *1884 Sayımına Göre Karapınar Kazası Nüfusu*, Y. Lisans, Dan: Alaattin Aköz, Selçuk Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Konya 2016, s. 1; Hasan Bahar, "İlk Çağda Karapınar", Konya Ansiklopedisi, Konya 2013, ss. 88-90.

³ Yusuf Küçükdağ, "Karapınar Kasabası'nın Kurulması ve İskân Durumu", Karapınar Sempozyumu, Konya 2001, s. 9; Hafizoğlu, *1884 Sayımına Göre Karapınar Kazası Nüfusu*, ss. 1-2.

geye yerleştirilmiştir. Daha sonra Karamanoğulları hâkimiyetine giren Karapınar, 1467 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı'ya bağlanmıştır⁴.

Karapınar, bir Orta Anadolu iskân yeri olarak değerli olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin büyük bir kervan yolu üzerindeki emniyetini sağlayan bir menzil olarak kuruluşu da, Osmanlı şehirciliğinin tanınması bakımından hayli ilgi çekicidir. Nihayet XVI. yüzyılda yeniden doğan kasabanın çekirdeğini teşkil eden güzel bir külliye ve bunun ortasında zarif bir cami vardır ki bu da Mimar Sinan'ın bir eseri olarak ayrı bir değere haizdir⁵.

Cumhuriyet Dönemi'nde Karapınar Sultan Selim Camii ile ilgili ilk muhtasar çalışmanın sahibi Dr. Osman Şevki Uludağ (ö.1964), Karapınar'ın kuruluşu ve külliyenin 1940'lı yıllardaki vaziyetiyle ilgili şu yorumları yapar: *“Karapınar kurulurken oraya hayli emek harcanmış, uzaklardan su getirilmiş, güzel bir cami, hamam vesaire yaptırılmıştır. Bir kısmı harap olan bu abideler içinde cami birkaç defa tamir gördüğü için bugün ayakta duruyor. Etrafındaki sıra sıra kubbeler, taş yığınları eski medeniyetimizin enkaz hâlindeki varlığını göstermektedir⁶.”*

Sanat tarihçisi Semavi Eyice (ö.2018), *“Sultaniye-Karapınar'a Dair”* adlı makalesinde Karapınar'ın kuruluşu ile ilgili şu değerli görüşleri ileri sürer: *“İlk Çağ sonlarına kadar bir höyük üzerinde bulunduğu bilinen en eski Karapınar kasabası, caminin (Sultan Selim) avlusundaki taşlar eğer oradan ise Bizans devri içlerinde de bir müddet daha fakat tepede değil, bu defa düzlükte kurulmuş olmalıdır. Fakat Karapınar'ın yerinde yepyeni bir menzil şehrinin kurulması zarureti XVI. yüzyılda, Anadolu ve Rumeli'nde büyük kervan*

⁴ H. Mustafa Eravcı, *“Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Karapınar”*, Konya Ansiklopedisi, Konya 2013, s. 90; Hafizoğlu, *1884 Sayımına Göre Karapınar Kazası Nüfusu*, ss. 1-2.

⁵ Semavi Eyice, *“Sultaniye-Karapınar'a Dair”*, İÜEF Tarih Dergisi, S. XV, (Mart 1969), ss. 117-139.

⁶ Osman Şevki Uludağ, *“Karapınar'daki Selimiye Camii”*, Konya Halkevi Dergisi, c. V, 1941, Sayı 35, s. 2071.

yollarının yeniden düzenlenmesi sırasında kendisini göstermiştir. Bu bölgenin Orta Çağ içinde “korkulu” bir yer olduğu ve bilhassa su sıkıntısı çekildiği bilinmektedir. Nitekim I. Haçlı Seferi sırasında 1097 yılı Eylül ayı başlarında Latin ordusu Konya’dan sonra susuz, kurak bir bölgeden geçerek Ereğli’ye varmıştır. Haçlılar Konya’da ikaz edildiklerinde, yanlarına kurbalar ile su almışlar ve yol üzerinde bir dere kıyısında da iki gün konaklamışlardır. Selçuklu idaresi sırasında Anadolu’nun yol şebekesinin muntazam bir şekilde sokulmasına ve emniyetli yolculuk yapabilmesi için kervansarayların kurulmasına rağmen, bu tehlikeli bölgenin bir geçit yeri olarak düşünülmediği anlaşılıyor. Nitekim Anadolu’da Türk hâkimiyeti sırasında, buralardan geçen seyyahların daha uzun yolları takip ettikleri anlaşılıyor⁷.”

Geçmişi çok eskiye dayansa da, Karapınar’ın bir yerleşim merkezi olarak tarih sahnesine çıkışı, Yavuz Sultan Selim’in (1512-1520) 1514 yılında Çaldıran Seferi’ne giderken, 11-12 Rebiülâhîr/6-7 Haziran 1514 (Salı-Çarşamba) günü Karapınar menzilinde ordusu ile birlikte konaklaması ile olmuştur. Çaldıran Seferi’nin ruznamesini (günlük) yazan Haydar Çelebi, ordunun Karapınar menzilinden geçişini şöyle aktarır: “Konya şehri terkedildikten sonra 6 Haziran 1514 Salı günü Kırkpınar Konağı’na oradan da 7 Haziran 1514 Çarşamba Karacadağ üzerinden Pınarbaşı konağına inildi⁸.” Haydar Çelebi, aynı eserinde “Mısır Seferi’nin menzilleri” başlığıyla Yavuz Sultan Selim’in 5 Temmuz 1516 Pazartesi günü sefere giderken, yine Karapınar’da konakladığını kaydeder ve buradan “Karapınar Yurdu” konağı olarak bahseder⁹.

Dönemin tarihçisi Feridun Bey de, Yavuz Sultan Selim’in ordusuyla Çaldıran Seferi sırasında Karapınar topraklarından 4-5 Rebiülâhîr 920/4-5 Haziran 1514’te geçerken, padişahın ordusuyla birlikte dinlendiği üç konağı; “Kırkpınar”, “Karacadağ

⁷ Semavi Eyice, “Sultaniye-Karapınar’a Dair”, s.123.

⁸ Haydar Çelebi Ruznâmesi, (Haz. Y. Semenoğlu) (Tercüman 1001 Temel Eser) İstanbul 1976, s. 65.

⁹ Haydar Çelebi Ruznâmesi, s. 97.

Pınarbaşı” ve *“Kabağın Akşehir”* olarak yazmıştır. Bunların arasını birer günlük uzaklıkta göstermiştir¹⁰. Aynı döneme ait iki kaynaktan verilen tarihler arasında yaklaşık iki günlük fark gözle çarpılmaktadır. Biz her iki tarihi de müelliflerinin kaydettiği şekilde aynen zikretmeyi uygun gördük.

Son derece ıssız ve تنها bir yer olan bu bölgede sık sık soygunlar oluyor, yolcular Celalî ve Levent (Çiftbozan) eşkıyası tarafından öldürülüyordu. Yavuz Sultan Selim’i karşılayan civar halkı, buranın şenlendirilmesi ve imar edilmesi için padişaha yalvarır. Padişah da buraya bir derbent köyünün¹¹ kurulması için yetkililere emir verir, bir cami yapılmasını ister. O dönemde Osmanlı Devleti’nde yol güvenliğini sağlamak maksadıyla önemli geçit yerlerine derbent teşkilatı kurulmuştur. Kaleye benzer derbent inşâsı, XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir¹².

Osmanlı vesikalarında, derbent kelimesinin bu teşkilata alem olmak üzere XV. asırdan itibaren kullanıldığı görülüyor. Bu dilimize Farsça’dan gelmiş bileşik bir kelimedir. Bu kelime der=geçit, bend=tutmak şeklinde iki kısımdan ibarettir¹³.

Derbentler, önemli geçit noktalarında bulunmakta idiler. Bugünkü anlamda polis ve jandarma kuvveti olmadığı için, yolların ve geçitlerin emniyeti derbentçiler tarafından sağlanıyordu. Derbentlerin bulunduğu yerler etrafı kontrol edebilecek şekilde idi. Derbentler daha ziyade iskân noktalarının az olduğu ıssız yerlerde tesis ediliyordu. Bu bir köyün yakınında bulunduğu gibi, köyden uzak yerlerde de olabiliyordu. Hanlar, ıssız yerlerde inşa edilmiş olmaları dolayısıyla birer derbent mahalli idiler. Derbentler, etrafı kontrol edebilecek yerlerde

¹⁰ Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeat-i Selâtin-i Feridun Bey*, c. I, (Takvimhâne-i Âmire) İstanbul 1262-1275, s. 398; Eravcı, *“Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Karapınar”*, Konya Ansiklopedisi, c. V, s. 90.

¹¹ **Derbent Köyü:** Osmanlılar döneminde, karakol gibi kullanılan küçük sınır kalesi veya kasabası.

¹² Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbent Teşkilatı*, (2. Baskı) İstanbul 1990, ss. 9-15.

¹³ Orhonlu, *Derbent Teşkilatı*, s. 9.

buldukları için aynı zamanda askeri önemi de haiz bulunuyorlardı. Bu yerin civarında bulunan bir köy de, derbent hizmetine tayin edilirdi¹⁴.

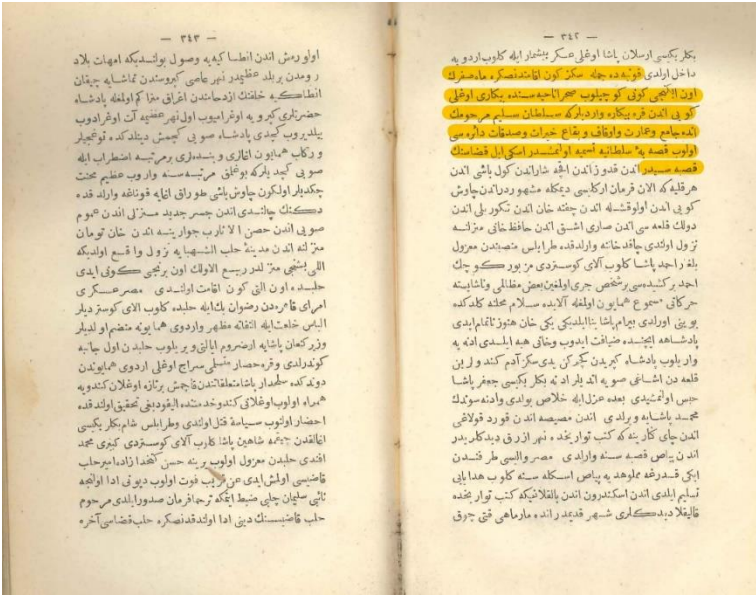
Karapınar'ın bulunduğu mevki, Orta Anadolu'nun en ıssız yeri olduğu için Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Seferi dönüşünde Karapınar köyünü kurmuş, çevresini kuşatacak şekilde bir de sur yaptırmıştır. Bu surlar, XX. Yüzyıla başlarında tamamen ortadan kalktığı ve izinin bile kalmadığı anlaşılmaktadır¹⁵.

Tarihçi Naimâ, IV. Murad'ın Bağdat Seferi (1638-39) esnasında Karapınar'a uğradığı ve kasabaya Sultan Selim tarafından "Sultaniye" adının verildiğini, şu şekilde anlatılmaktadır: "*Konya'da cümle sekiz gün ikametten sonra mâh-ı Safer'in on ikinci günü göçülüp sahra nahiyesinde Beykarîoğlu köyü andan Karapınar'a vardılar ki Sultan Selim merhumun anda cami ve imaret ve evkaf ve bikâ-ı hayrât ve sadakât dairesi olup "Kasaba-i Sultaniye" tesmiye olunmuştur. Eski İl kazasının kasabasıdır*"¹⁶.

¹⁴ Orhonlu, *Derbend Teşkilatı*, s.10.

¹⁵ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 10, dipnot 43.

¹⁶ Nâima, *Târih-i Nâima: Ravzatü'l-Hüseyn fî Hülâsat-ı Ahbâri'l-Hafikayn*, c. III. s. 342, trz.

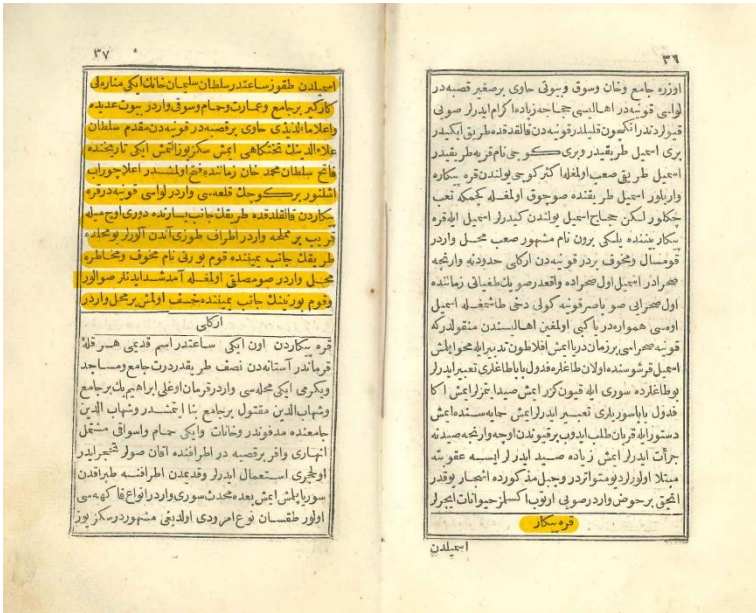
Naimâ Tarihi'nde anlatıldığı şekliyle Karapınar

1232/1816 yılında hac için İstanbul'dan Mekke'ye giden Derviş Mehmet, yol güzergâhında geçtiği yerleri anlatırken Karapınar'dan da bahsetmektedir: "İsmil'den dokuz saattir. Sultan Süleyman Han'ın iki minareli kârgir bir cami ve imaret ve hamam ve sûku (çarşı) vardır. Buyût-i adide (birçok hane) ve a'lâ ma-i lezizi (son derece tatlı suları) havi bir kasabadır. Konya'dan mukaddem Sultan Alaeddin'in tahtgâhi imiş. 862 (1458) tarihinde Fatih Sultan Muhammed Han zamanında feth olunmuştur. A'lâ çorap işlenir. Bir küçük kal'ası vardır. Livası Konya'dır. Karapınar'dan kalktıkdâ tarîkin cânib-i yesârında devri üç mîle karib bir memleha (tuzla) vardır. Etraf tuzu ondan alır. Bu mahalde tarîkin cânib-i yemininde Kumburnu nâm muhavvef ve muhatara mahal vardır. Su maslağı olmakla âmed şod (gelenler) idenler su alır. Kumburnu'nun cânib-i yemininde hasf olmuş (ışığı sönmüş) bir mahal vardır¹⁷."

¹⁷ Resülzâde Mehmed Edib bin Mehmed Derviş, *Nehcetü'l-Menâzil*, (Matbaatü Bulak) İstanbul 1250, ss. 36-37.

Her ne kadar burada Derviş Mehmet, aslından farklı bir tarih vererek, Karapınar'ın 1458 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiği bilgisini vermekte ise de, bunu Karamanoğlu Beyliği'nden alınıp Osmanlı topraklarına katılması olarak anlamak gerekir. Aslolan Konya'nın dolayısıyla Karapınar havalisinin gerçek fethi, Anadolu Selçuklular döneminde Kutsalımoğlu Süleyman Bey tarafından, muhtemelen 1074 yılında fethedildiği kabulüdür¹⁸.

Görüldüğü gibi Derviş Mehmet de Evliya Çelebi gibi sehven caminin adını *Sultan Süleyman Han Camii* olarak ifade etmiştir.

Derviş Mehmet'in *Nehceti'l-Menâzil* adlı eserinde Karapınar

Karapınar Surları'nın geçtiği yerleri, kalıntılar yardımı ile tespit etmek mümkün olmaktadır. İbrahim Gündüz, Karapınar

¹⁸ İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, (Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları) Konya 2007, s.39.

Kalesi'nin surları hakkında şunları aktarır: “İlçemizin yaşlılarının zor hatırladıkları kale surlarının kalıntılarına, yeni yapılan binaların temelleri açılırken rastlanmaktadır. Halk arasındaki söylentilere göre kale surlarının kalıntılarına rastlanmış, Mustafa Başar hanesi, kuzeyi Sami Yazgan, güneyi Başaran Caddesi ile çevrili ve İsmail Demirel'in evinin bulunduğu yerde kalenin temelleri ortaya çıkmıştır¹⁹.”

Yakın dönemde incelemelerde bulunan Yusuf Küçükdağ'ın yaptığı saha araştırmasına göre sur: “Yazgan'ların evinden başlayıp Başaran Caddesi'ni takiben Konya yoluna buradan da Işık Sokak'tan tekrar Yazgan'ların evine bağlanıyordu. Kale Mahallesi, surdan dolayı bu adı almıştır. Kalenin kapısı, külliyeinin hanı önünden Konya yoluna açılıyordu. Hanın hemen karşısındaki Hankapı Mahallesi surun kapısından dolayı bu adı almıştır²⁰.”

4 Temmuz 1836 yılında Karapınar ve ketirlerde inceleme yapan İngiliz William J. Hamilton, Karapınar'da, gördüklerini şöyle anlatır: “Şehrin terkedilmiş surları içine girdik, giriş kısmının yakınında birkaç tane alçak kum taşı tepesi gözüme ilişti. Doruklarında kratere benzer çöküntüleri vardı. Sonradan bunların güherçile ocakları olduklarını anladım²¹.”

İstanbul'u Çukurova ve Suriye ile bağlayan yol üzerinde bulunan Karapınar'da yol güvenliğinin sağlanması için Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Seferi'nden dönüşte burada bir derbent köyü kurulmasını emretmiştir. Bu buyruk kısa sürede yerine getirilerek, 1515'de etrafı surlarla çevrili Karapınar köyü kurulmuş ve buraya derbentçiler iskân edilmiştir. Ancak bu iskân edilen kişiler, çetin hayat şartlarından dolayı burayı birkaç sene içinde terk etmişlerdir. Bundan ötürü Karapınar 1530 yılına kadar harap durumda gelmiştir²².

¹⁹ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 203.

²⁰ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 10, dipnot 43.

²¹ İ. Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, c. I, (Fatih Matbaası) İstanbul 1974, s. 67.

²² Eravcı, *“Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Karapınar”*, *Konya Ansiklopedisi*, c. V, s. 91.

Karapınar üzerinden Adana'ya ulaşan kısa yola önem veren ve bu güzergâh üzerinde gerekli alt yapıyı oluşturma yönüne giden, I. Selim (Yavuz Sultan Selim)'dir. Onun bu yolla ilgili tutumunda meydana gelen değişikliğin başlangıçta ana nedeni, tamamen askerîdir. Fethedilen yeni toprakların İstanbul'a askerî ve idari yönden bağlanmasının kolaylıkla sağlanması için yolun en problemlî durumundaki Karapınar'da, II. Selim döneminde külliyeinin inşasıyla birlikte, Karapınar'ı Orta Anadolu'nun büyük kentlerinden biri hâline getirmek için gerekli altyapı oluşturuldu. Buraya konargöçerler, zorunlu olarak iskâna tabi tutuldu. Ayrıca bu kent için gerekli olan esnafla, vasıflı insan çevre illerden getirilip yerleştirildi²³.

Osmanlıların, XV. asırdan itibaren önemli geçit noktalarında, yerleşim merkezlerinin az olduğu yerlerde, ticaret ve askerî yerlerde kurulan, emniyet ve asayişî sağlayan teşkilata "derbent", derbent görevini yapan kolluk kuvvetine de "derbentçi" denmiştir. Derbentçi, askerî ve ticari yolların muhafazası ile beraber, halkın emniyetini sağlamak için görevlendirilen geri hizmet sınıfıdır. Derbentçiler, buldukları yerin emniyetini temin etmekle birlikte, ihtiyaç zamanında yolculara delil veya rehber olarak hizmet ederlerdi²⁴. Derbentçiler, yol kesici şaki ve haydut grupların yayılmalarını veya yolculara zarar vermelelerini önlemek için kurulmuştu. Bölgede bir nevi jandarma kuvveti olarak görev yapıyordu ve derbentçilik babadan oğula geçiyordu²⁵.

Orta Anadolu'nun en ıssız bölgesinde emniyeti sağlamak maksadıyla kurulan bu küçük derbent köyü, artık yolcuların sığındığı bir yer hâline gelmiş bulunuyordu. Köyü çeviren küçük sur, buraya sığınan hac kabileleri ile az sayıda ticari kerva-

²³ Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Karapınar'ın Stratejik Önemi", *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, (180) 2001, s. 25.

²⁴ Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, s. 40.

²⁵ Şükrü Özüdoğru, *Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Hotamış*, (Damla Ofset) Konya 1997, s. 40.

nın güvenliği için yeterli oluyordu. Oysa derbentin inşasından kısa bir süre sonra Suriye, Mısır, Irak fethedilmiş, buradan geçen yolun önemi daha da artmıştır. İstanbul-Hicaz arasındaki bu kısa yolun artan önemine karşılık Karapınar'a iskân edilen derbentçiler, buradaki su sıkıntısına dayanamayıp 8-10 sene sonra dağılmışlardır. Bu sebeple 1530'da köyde hiç kimse bulunmuyordu. Köy boş kalınca, bu mevki korumasız kalmış, yolcular güvenlik sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. 14 Mayıs 1560 tarihli *Mühimme* kaydına göre, Karapınar denilen yerde içinde oturanların bulunmadığı harap bir köy vardır. *Tapu Tahrir Defterine* göre, burası o tarihlerde şenlenmesi gereken terk edilmiş bir derbent köyüdür²⁶.

Yavuz Sultan Selim döneminde, 1515 yılında temeli atılan caminin tamamlanması çeşitli nedenlerle 48 yıl sonra, Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın oğulları, dönemin Konya Valisi II. Selim'e (Sarı Selim) nasip olacaktır. Caminin ve külliyeinin inşaatı, 1560 yılında başlamış ve tam bir külliye hâlinde kurulan bu yapı, üç yıl içinde tamamlanarak 1563 yılında hizmete açılmıştır.

Osman Şevket Uludağ, Karapınar'ın ilk kuruluşuyla ve caminin yapımıyla ilgili Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan ve Seyit Lokman tarafından yazılan *Silsilename* adlı yazma kitabın bu bahse ait satırlarını şöyle nakleder: “963 Muharrem'inin/1556 Kasım'ının ilk günleri idi. Azledilmiş olan Ayaz Paşa, seng-i hâdiseye (idama) uğramıştı. Sonra askere izin verilmiş Rumeli Beylerbeyi, Diyarbakır'a, diğer Beylerbeyiler de yerli yerlerine gidip kışlamaya çekilmişlerdi. Bahara kadar istirahattan sonra zât-ı Selimî (II.Selim), Adana yolundan Karaman'a muâvedet (dönüp) idüp Kasaba-i Ereğli ve Ilgın arasında bulunan Karapınar'da çadırlar kurmuştu. Burası imarettен halî, ziraattен arî idi. Burada güzel bir şehir yapılmasını

²⁶ Yusuf Küçükdağ, “Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nde Yolculara Mahsus Mekânlar ve Vakıfları”, Yeni İpek Yolu (Konya Ticaret Odası Dergisi)12 (126) Ağustos 1998, s. 25.

emrederek, başlatmak üzere bir emîn ve mimar tayin etmişti. Çadırın kurulduğu yerde bir cami ve bir imaret yapılmak üzere yüklerle altın ve akçeler verilmiş, misafirlere yemek yedirilmiş, şenlik için gelen halk Divan tekliflerin af olunmuştu. Mamure tamamlandıktan sonra nice bin hane mamur olup, Sultaniye adlı bir şehir vücuda gelmişti ki birçok yerlerde misli yoktur. Çünkü burasının bânîsi “Ebâ an ceddin şehzade-i saltanat-ı makâm ve halîfe-i İslâm ve bâis-i izdiyâd-ı huzur ve refahi-yet-i halîfe-i en’âm idi. Burasının halkı perişan, havası her taraftan cennet çiçeklerine açık ve toprağı ziraate âmâde, bülbülleri (visâl-i gülistân-ı umrana âşık) bir hâlde idi. Kerbelâ çölü gibi bir damla su bulunmaz iken otuz yükten fazla akçe ve altın sarf olunup üç günlük yol olan Karacadağ’ın Ovacık yaylağında bulunan baş çeşmeler ve üç yüz memba birleştirilmiş, kasabaya kadar getirilmişti. Bu sayede kasaba ağaçlandırılmış, hamama, değirmene su bulunmuş ve bir diyâr-ı abdâr (sulak) ve rengîn-pazar (şirin) olmuştur ki rub’-ı meskûn’da²⁷ eşi yoktu. Şehzade Selim imar emrettikten sonra kendisi de Konya Sarayına gelmişti²⁸.”

Ömer Lütfi Barkan, “Sultaniye Niçin ve Nasıl Kuruldu?” başlığıyla Kolonizatör Türk Dervişleri makalesinde şu bilgileri verir: “İstanbul Başvekâlet Arşivinde 424 numaralı evkaf defterinde yaptığımız tetkikata göre, Konya Eski İl kazası içinde vaktiyle “Karapınar” diye anılan korkulu, tenha ve muhafazası lazım bir derbent köyü üzerinde Sultan II. Selim, Kıbrıs’ın fethinden (1571) sonra bu yolların iktisab etmiş olduğu ehemmiyeti dolayısıyla, büyük bir şehir manzarasını arz eden bir ma’mure vücuda getirmiştir: Cami, imaret, han, hamam ile 39 dükkân ve iki değirmen yaptırılmış ve bu tesislerin masrafı için 84 köy ve mezranın geliri vakf ve tahsis edilmiştir. Bu suretle hiç yoktan meydana çıkarılan ve zamanına göre yolculuk ve nakliyatın temini için lüzumlu her türlü medeni tesisatı ihtiva eden bu yeni şehir “Sultaniye” ismini almıştır²⁹.” Kısaca kurulan bu yeni kasaba,

²⁷ Rub’-i Meskûn: Dünyanın kara olan dörtte bir kısmı.

²⁸ Osman Şevki Uludağ, “Karapınar’daki Selimiye Camii”, s. 2073.

²⁹ Ömer Lütfi Barkan, “Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Olarak Kullanımında Diğer Şekiller”, Vakıflar Dergisi, S. II, (Ankara 2006), s. 355.

sultanın kurduğu şehir anlamında, “Sultaniye” diye anılagelmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman ve şehzadesi II. Sarı Selim döneminde, Sultan Selim Külliyesi'nin tamamlanmasından sonra Karapınar'a Sultan'ın kurduğu şehir anlamında “Sultaniye” denilmeye başlandığı, 1563 tarihli bir Konya Şer'iyeye Sicili kaydından anlaşılmaktadır. Kasabaya bu ismin verilme sebebi muhtemelen bizzat Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadesi Sarı Selim'e külliyei kurma görevi vermesindedir. Bundan dolayı, burası bütün Osmanlı hükümdarlarının özel ilgi gösterdiği imtiyazlı bir yer olmuştur. Bununla beraber, Karapınar ismi de hemen hemen hiç terkedilmemiştir³⁰.

Barkan, devamında Karapınar halkının yapılan bu imarete yerleşmesi hakkında şu bilgileri verir: “Bütün bu tesisatı muhafaza, tamir ve yolcuların muhtaç olduğu hizmetlerle birlikte zaruri ihtiyaçlarını tamire yarayacak ticaret eşyasını orada bulundurup sattırmak için ise şehirli halka da ihtiyaç hissedilerek “resm-i bennâk³¹” ve caba ve avâriz-ı divâniye³² ve tekâlîf-i örfiyyeden³³ muâfiyet gibi imtiyazlarla, muhtelif memleketlerden bir kısım halk sürülmüş ve bu yeni şehirde iskân edilmiştir. Vakıf defterine geçmiş olan 922(1516) tarihli diğer bir hükümde ise, muhacir olarak gelüp de ellerine muâfiyetnâme alanlardan bazılarının bir müddet sonra şehri terk ile tekrar eski köylerine döndükleri ve ziraatla meşgul oldukları kaydedilmiştir³⁴.”

1515'te Çaldıran Savaşı dönüşünde, Yavuz Sultan Selim tarafından çevresi surla çevrili Karapınar köyü inşa ettirilerek buraya derbentçiler yerleştirilmiştir. 1560 yılında ise II. Se-

³⁰ Eravcı, “Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Karapınar”, Konya Ansiklopedisi, c. V, s. 91.

³¹ **Resm-i bennâk:** Timar sahiplerinin reyadan aldıkları vergilerden birinin adıdır. Kazanç vergisi kabilinden bir vergi idi. (Pakalın, *OTDTS*, c. III, s. 29.)

³² **Avâriz-ı diyâniye:** Tanzimat'tan önceki zamanlarda cari kanun ve nizamlara göre alınan vergi ve resimler.

³³ **Tekâlîf-i örfiyye:** Kanun ve nizama dayanmaksızın idareten lüzuma mebnî alınan akça vesaire ve halka yükletilen angarya.

³⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller”, *Vakıflar Dergisi*, sayı II. (1942), ss. 355-356.

lim'in şehzadeligi esnasında, şu anda şehrin ortasında kalan Ali Tepesi Höyüğü'nün bitişiğinde kurulan şehir, ismini buraya yakın olan ve zaman zaman suyu kesildiği için "Kara" denildiği tahmin edilen pınardan almıştır³⁵.

Yine Karapınar'ın kuruluşu ile ilgili olarak arşiv belgelerinde, Eskil Kadılarına gönderilen bir emr-i hümayun şöyledir: "Şehzade Sultan Selim (II) (Allah ömrünü uzun eylesin) hazretleri makamımıza (Kanuni Sultan Süleyman Han) mektup gönderip Konya ile Ereğli arasında bir harap köy yeri bulunduğunu ve buraya bir mescit, bir han ve bir hamam yaptırmak istediğini ve buraya gelip yerleşeceklerin 120 haneye kadarının vergiden muaf tutulmasını emretmişlerdir (15 Mayıs 1560)³⁶."

966/1559 Muharrem'inin ortalarında Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden Bayezid ve II. Selim arasındaki mücadeleden sonra II. Selim, Adana yolundan Karaman'a geri dönmüş Ereğli kasabası ve Iğın arasında olan "Karapınar" dedikleri deşt-i hemvârede (her yeri çöl) çadır kurduklarında bu sahrayı "imaretten hâlî ve ziraatten ârî" gördüklerinden burada bir şehir ve bir imaret kurulmasını irade ederek, bina emîni³⁷ ve bir mimar tayin eder. Fakat bu arada daha dikkat çekici husus "Kerbela" gibi bir katre su bulunmaz bir yer olan "Karapınar"a hayır dualara mazhar olabilmek için, otuz yükten fazla akçe ve altın sarfı ile bir-kaç pınarın suyu, Karacadağ'ın Ovacık adlı yaylağında yapılan birçok baş çeşmede toplanarak buradan kasabaya getirilmiştir. Şehzade Selim, bu imarın Karapınar'a yapılması emrini verdikten sonra, kendisi Konya Sarayı'na gelmiş ve birkaç yıl sonra Osmanlı tahtına oturmuştur. II. Se-

³⁵ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 7, 9, 15.

³⁶ Barkan, "Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", s. 356.

³⁷ **Bina Emîni:** Padişahlara mahsus selatin camilerinin ve emsali binaların yeniden bina veyahut tamirine memur edilen zata verilen unvan. bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, (Millî Eğitim Basımevi) İstanbul 1971, s. 234. Ayrıntılı için bkz. Abdülkadir Dündar, *Arşivlerdeki Plan ve Çizimler İşığı Altında Osmanlı İmar Sistemi*, (Kültür Bakanlığı Yayınları) Ankara 2000, ss. 81-84.

lim'in, yurdun en çorak ve yol emniyeti bakımından en tehlikeli bir köşesinde kurduğu şehir ve bunu süsleyen eserler manzumesi, muhakkak ki onun yapıcı bir tarafı olduğuna delil sayılmalıdır³⁸.

İstanbul Başvekâlet Arşivi'ndeki bir tapu defterinden tespit olunduğuna göre, Konya'da Eski kazası içinde "Karapınar diye anılan korkulu, tenha ve muhafazası lazım bir derbent köyü üzerinde", Sultan II. Selim, "Sultaniye" adında bir şehir meydana getirmiştir³⁹ ibaresi yer alır.

II. Selim'in şehzadeliği esnasında inşa edilen bu külliye de bulunan han, hamam, aşevi vs. hizmet birimlerinin çalışması için sürekli gelire ihtiyaç vardı. Osmanlı devletinde bu tür kurumların işlemesi için "vakıf" sisteminden bilhassa istifade edilmiştir. Osmanlı devletinde bu tür vakıfları; köylerin tamamı çiftlikler, tarlalar, bağlar, bahçeler, mesken olarak kullanılan binalar, dükkânlar, gayrimenkuller, nakit para vs. teşkil eder⁴⁰. Vakıf akarları içinde en önemli olanı ise köylerdir. Köyler, bütün unsurları ile yani meskenleri, tarlaları, ağaçları, kırları, tepeleri ve bütün hak ve hukuku ile vakfedilmekte idi⁴¹. Bu konuda Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın Vakıflar Dergisi II. sayısında yayınlanan *Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller* isimli makalesinde geniş bilgi bulunmaktadır. Söz konusu makaleden öğrendiğimize göre "Camî, imaret, han, hamam ile otuz dokuz dükkân ve iki değirmen yaptırılmış ve bu tesislerin masrafı için 84 köy ve mezranın 11.000 akçe tutan geliri vakf ile tahsis edilmiştir"⁴².

³⁸ Semavi Eyice, "Sultaniye-Karapınar'a Dair", s. 126.

³⁹ Eyice, agm., s. 124.

⁴⁰ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", İA, c. XIII, (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) Ankara 1974, s. 157.

⁴¹ Bahaeddin Yediyıldız, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", Vakıflar Dergisi, c. XVII, (Ankara 1984) s. 8.

⁴² Barkan, "Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", s. 355 vd, s. 362 vd.

Evliya Çelebi'den 25 sene önce (1623) Karapınar'a uğrayan Kâtip Çelebi (ö.1657), Karapınar'la ilgili şu bilgileri verir: “Karapınar'da özetle bir cami, hamam, çarşılar ve mükellef hanları vardır. Ve cami “Sultan Süleyman” binasıdır. Kurşun örtülü ve Karapınar şahrâh-ı uzun (işlek yolla) İsmil'den bir merhale cihet-i şimâl şarkında ve Ereğli'den cânib-i şimali garbiye düşmüştür. Lârende (Karaman) bunun beraberinde cenubundadır⁴³.”

Meşhur Seyyah Evliya Çelebi de (ö.1682), seyahati esnasında 1648 yılında Karapınar'a uğrar ve şu bilgileri verir: “Evsâf-ı menzil-i Karapınar-ı Konya. Rumeli'de dahî Kırkkilise olmağ- la buna Konya Karapınar'ı derler. Buna Konya hâkinde (Ereğli) kazası hududunda, hâkimliktir. Âbu hevâsı latîf, bağ u bağçelidir. Hane-i mamurlarla şirin bir kasabadır. Çarşu içre “Süleyman Han Camii” kurşunlu binâ-i muazzam bir camidir. Mimar Sinan binasıdır. Bununla birlikte birçok meşit ve üç tekke ve hamamı, bir han ve mekteb-i sbyânı ve cümle esvâk-ı sultanî ile müzeyyen tâ sehr-i misal kasaba-ı hoş hisâldir⁴⁴”. Yukarıda görüldüğü gibi hem Kâtip Çelebi hem de Evliya Çelebi, Sultan Selim Camii yerine sehven bu camiden Sultan Süleyman Camii olarak bahsetmişlerdir.

Hicri 1322/Miladi 1904 tarihli “Konya Vilâyet Salnamesi”nde Karapınar'ın vaziyeti şöyle anlatılır: “Sultaniye kasabası vilâyet merkezinin doğusunda uzanan bir arazi üzerine kurulmuş eski bir şehirdir. Bu şehir Konya'dan Ereğli ve Niğde'ye giden şose üzerinde ve Konya-Bağdat hattına yakın bir mahallededir. Şehrin sokakları gayri muntazam ve binaları eski tarzda inşa olunmuş, çamur sıvalı ve üzerleri damdır. Bu kasaba civarında doğan ve etrafındaki bahçeleri sulayan Karapınar Suyu yakınında bulunduğundan bir ismi de Karapınar'dır. Bilahare bu şehir, Osmanlı sultanlarından II. Selim tarafından yeniden imar ve tamir edilerek adını Sultaniye'ye tahvil etmiştir. Şehir içerisinde sultan II. Selim tarafından inşa edilmiş gayet muhteşem iki minareli

⁴³ Kâtip Çelebi, *Cihannumâ*, (Matbaatü'l-Âmire) İstanbul 1145, s. 616.

⁴⁴ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 3. Kitap, (YKY Yayınları) İstanbul 2006, s. 23.

“Selimiye” isminde bir cami ile muntazam bir hamam ve fukaranın yemek yemesi için sekiz adet de imaret vardır⁴⁵.”

Yine aynı Salname’de, “Karapınar” o zamanki adıyla “Sultaniye”nin havası ve sağlık hizmetlerinden bahisle şu bilgiler verilir: “Kasaba merkezinin havası vahim olup memurlar ve varlıklı olanlar yaz mevsiminde yaylalara çıkarlar. Mahallî belediyenin gelir yetersizliği sebebiyle kaza öteden beri tabipsiz kalmıştır. Bu sene (1914) Valiliğin gayreti ile tabip maaşı devlet hazinesince temin edilmiş ise de maalesef henüz tabip gelmemiştir. Kazanın havasının vaha-metiyle beraber tabipsizlik yüzünden ahalinin çekmekte olduğu ıstırap ve müşkülât Valiliğin dikkatini çekmiş ve bundan sonra seyyar tabiplerden ilk gelen iki tabibin hemen kazaya gönderilmesi emredilmiştir. Gönderilen tabipler, hemen kısa bir zaman içerisinde 1299 hasta muayene ve tedavi etmiş, 65 çocuğa aşı yapmış ve gerekenlere kinin⁴⁶ vermiştir. Havasından kaynaklanan çeşitli hastalıklardan başka ahalinin sefalet içindeki hayatları sebebiyle verem hastalığı da mevcut ve frengi dahi görülmektedir. Halkın tababete itikatları, hıfzıssıhaya riayetleri, temizlik ve taharete ihtimamları az olup, kişisel sağlıkları konusunda kayıtsızdırlar. Ortalama ömür 50-60 ve en yaşlı insanlar 60-70 yaşında olup bunlar da sekiz on kişiden ibarettir⁴⁷.”

Ayrıca Osmanlı devlet geleneğinde, her yıl hac mevsiminde İstanbul’dan çıkan “surre alayı”nın⁴⁸ Üsküdar-Halep güzergâhında Karapınar’dan geçtiğini görmekteyiz: “Surre alayının Üs-

⁴⁵ Cengiz Eroğlu, Murat Pabuçoğlu, Fuat Tigin, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, (Karapınar Belediyesi Yayınları) Ankara 2013, s. 9.

⁴⁶ **Kinin:** G. Amerika’da Amazon’da yetişen “Cinchona” ağacının kabuğundan elde edilen kinin maddesi hem sıtma ile savaşta hem de sıtmaya karşı kullanılan sentetik ilaçların geliştirilmesinde moleküler model görevini yapmıştır.

⁴⁷ H. 1332/M. 1914 Tarihli Konya Vilâyet Salnâmesi. (Bkz. Eroğlu vd. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 20.)

⁴⁸ **Surre:** Sözlükte “içine altın veya para gibi kıymetli eşyaların konulduğu kese” anlamına gelen surre terim olarak her yıl hac döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder. Bu âdetin ilk olarak Abbasi Halifesi Mehdi-Billâh zamanında (775-785) ortaya çıktığı görüşü hâkimdir. (Şit Tufan Buzpınar, “Surre”, DİA, c. XXXVII, İstanbul 2009, s. 567.) Ayrıca bkz. Eroğlu vd. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, ss. 145-146.

küdar-Ereğli ve Ereğli-Halep güzergâhudır: Konya, Konya mütesellimi surre alayına eşlik edecek ve Niğde'ye ulaştıktan sonra Kayseri'ye kadar gelecektir. İsmil: İsmil beldesi, Karatay, Konya, Karapınar: Karapınar, Konya ve devam...⁴⁹

Konya ile ilgili bir çalışmada da, Karapınar'da olan tarihî eserler: “*Sultan Selim Külliyesi, Selimiye Kervansarayı, Selimiye Camii, Valide Sultan Hamamı*” olarak yer alır⁵⁰.

Netice olarak bizim tespitlerimize göre bu şehrin ilk adı, “*Kırkpınar*” olmakla birlikte şehir, zaman zaman Sultaniye, zaman zaman da Karapınar adıyla anılagelmiştir. Eğer tarihî sürece göre sırlayacak olursak, Karapınar’a Sultaniye denmeye başlanması, imaretin inşasından hemen sonra, daha Kanunî’nin sağlığındadır. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman’ın gönderdiğini 971/1563 tarihli bir hükümde buraya “*Sultaniye*” denmektedir. Buna göre Karapınar’a kurulur kurulmaz, yani 1563’te Sultaniye adı verilmiş olur⁵¹. 1868 yılında Konya’ya bağlı bir kaza sınıfına geçirilmiş ve 1882 yılında da belediye teşkilatı kurulmuştur. 1934 yılında Karapınar Belediyesi encümeni kararıyla “*Sultaniye*” kaldırarak şehrin ilk adı olan “*Karapınar*”a dönülmesi için Konya Valiliğine müracaat edilmiş, vilâyet encümeni de bu teklifi yerinde bulduğundan “*Karapınar*” ismine dönmüştür. Bu tercihte dönemin siyasi atmosferinin de etkili oluşu izahtan varestedir. Arşiv belgelerine göre adı resmen Sultaniye olduğu dönemde de şehrin, halk ve eşraf tarafından Karapınar adıyla anıldığı anlaşılmaktadır⁵².

Yusuf Küçükdağ, Karapınar’ın isimlerinin tarihteki serencamını özetle şöyle ifade eder: “*Selçuklu döneminde Karapınar’a iskânın olduğuna ve buraya Türkçe bir ad verildiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kasabanın ilk adlarının Pınar’la ilgisinin*

⁴⁹ Eroğlu vd. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 145.

⁵⁰ Ali Çaycı, *Seyahatnâmelerde Konya*, (Konya Büyükşehir Kültür Yayınları) Konya 2016, ss. 25-26.

⁵¹ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s.3.

⁵² Eroğlu vd. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, ss. 167-168.

bulunduğu fakat hiçbir zaman yalın kullanılmadığı, bir sıfat eklenerek birlikte anıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bunların en eskisi XVI. yüzyıla ait olup bazen “Kırkpınar” bazen de “Karapınar” şeklinde geçmektedir. Haydar Çelebi, ordunun konakladığı yerleri tespit ederken Karapınar’ın bulunduğu yeri, “Kırkpınar” olarak göstermiştir. Haydar Çelebi, bundan iki sene sonra Mısır Seferi’ne giderken (1516) aynı yeri “Karapınar Yurdu” şeklinde yazmıştır. Aslında bu iki ismin aynı yere yani bugünkü “Karapınar”a ait olduğu daha sonraki kaynaklardan net bir biçimde belirlenmiştir. Nitekim Kanuni, Irak’ın Seferi’ne giderken (1533) ordunun geçtiği yerlerin minyatürünü çizen ve yerleşim yerlerinin adlarını yazan Matrakçı, Karapınar’ın bulunduğu yeri dağın eteğinden çıkan bir akarsuyun kaynağı olarak göstermiş ve adına “Kırkpınar, nâm-ı diğer Karapınar” demiştir. Bu bilgiler, Karapınar’ın XV. yüzyılın sonlarında o çevrede aynı zamanda “Kırkpınar” olarak da anıldığını göstermektedir. Kırkpınar adının daha sonra unutulduğu, bunun yerini XVI. yüzyıl ortalarında Karapınar’ın aldığı belgelerden anlaşılmaktadır. Karapınar’a Sultaniye denmeye başlanması, imaretin inşasından hemen sonra, daha Kanuni’nin sağlığında. Kanuni Sultan Süleyman’ın gönderdiği 971/1564 tarihli bir hükümde buraya “Sultaniye” denmektedir. Buna göre Karapınar’a kurulur kurulmaz yani 1563’te “Sultaniye” adı verilmiş olmaktadır. Karapınar ve Sultaniye, sonraki yüzyıllarda da birlikte kullanılmaya devam etmiş, XX. yüzyılın başlarına kadar belgelerde bazen Karapınar, bazen de Sultaniye olarak geçmiştir. Demek ki kasabaya Karapınar yerine Sultaniye denmesi için devletin müdahalesi son dönemlere dek sürmüştür. Bu husustaki bir arşiv belgesinde Sultan II. Abdülhamid Dönemi’nde, bizzat Padişah’ın da müdahil olmasıyla Karapınar değil eski ismi olan Sultaniye adının kullanılması için devlet tarafından ısrar edilmiştir: “Sadaret’ten Padişah katına, Konya vilâyeti dâhilindeki Karapınar kazasının eski adı Sultaniye olduğu hâlde her nasılsa sonradan Karapınar’a dönüşmüştür. Bu kaza ve kasabanın Sultaniye ismiyle adlandırılması İçişleri Bakanlığı tarafından talep edilmektedir (17 Ocak

1907). *İmza, Sadrazam Mehmet Ferit Paşa*⁵³.” Bu yazıya Padişah’tan şu cevap gelir: “Göndermiş olduğunuz yazı ile ekleri Padişah’ımız tarafından incelenmiştir. Kendileri talep edilen hususa izin vermişlerdir. Gereğini yapınız (28 Ocak 1907)⁵⁴.” Bundan sonra kasabaya Cumhuriyet Dönemi’ne kadar Sultaniye denmiş, 1934’te alınan kararla Karapınar’a dönülmüştür.⁵⁵”

1940’lı yıllardan sonra Karapınar’a Sultan Selim Camii ve Karapınar hakkında araştırmalar yapmak üzere müteaddit defalar gelen araştırmacı Dr. Osman Şevki Uludağ, şu gözlemlerde bulunur: “Etrafında saatlerce süren düz bir ovanın ortasında bulunan Karapınar’a her gidişim beni kendisine daha ziyade bağlıyor. İzlerin üzerinde seke seke ve homurdanarak ilerleyen otobüsün içinde, güneşin yakıcı sıcaklığı içinde ve toza bürünmek gibi üzücü ve yorucu âmiller kasabaya varılır varılmaz muhitin samimiliği, insanların sakin ve sıkılganlığı huzurunda çarçabuk unutuluyor. Irkının saf kanını taşıyan Karapınarlılar, oradaki müddeiumumiye (savcı) işsizliğe mahkûm etmişlerdir. Zabıta vukuatı bile yapmazlar. Orada her şey dürüsttür. Ve herkes işindedir⁵⁶.”

⁵³ Eroğlu vd. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 221.

⁵⁴ Eroğlu vd. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 221.

⁵⁵ Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, (Karapınar Belediyesi Kültür Yayını) Konya 1997, ss. 2-4.

⁵⁶ Uludağ, “Karapınar’daki Selimiye Camii”, s. 2071.

Matrakçı Nasuh'un *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn* adlı eserinde Karapınar (1533)

Karapınar ve tarihi ile ilgili ilk yazılı ve görsel belge olması hasebiyle yukarıdaki bu minyatürün iyi tetkik edilmesi zorunludur. Öncelikle bu minyatür, Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferine giderken Karapınar menziline konakladığı esnada Matrakçı Nasuh tarafından 1533 yılında yapılmıştır. Yani

II. Selim'in Sultan Selim Külliyesi'ni yaptırdığı Karapınar'ın bir anlamda resmen kurulduğu 1563 yılını esas alırsak, bu minyatür Karapınar'ın bundan yaklaşık otuz sene önceki vaziyetidir. Yani bu minyatür, bize Karapınar'ın kuruluşundan otuz sene önceki hâlini tasvir etmektedir. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi (1514) esnasında uğrayıp caminin temellerini attırıp, yarım kalan durumu istisna edilirse, o tarihte Sultan Selim Külliyesi mevcut değildir. Minyatürdeki cami, Karapınar kurulmadan önce mevcut olan tek minareli bir köy camii görünümündedir. Yine Matrakçı Nasuh (ö.1564) tarafından yapılan yukardaki minyatüre dikkatlice bakılırsa, üst sağda Karacadağ ve ondan Karapınar'a gelen su yolları ön plana çıkmaktadır. Hemen dağın altında, "*Kırkbınar nâm-ı diğer Karabınar*" ibaresi yer almaktadır. O dönemde bölge, köyler halinde ve dağınık vaziyettedir.

Konuyla alakalı Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan ve Sultaniye'ye (Karapınar) gelen su yolunun korunması ile ilgili, Sultan II. Selim dönemine ait 21 Şubat 1570 tarihli belge oldukça çarpıcıdır: Su yolu Nazırı Hasan Paşa, Sultaniye İmaretî ve Camii'ne gelen suyun geçtiği yerlere bazı şahısların ev yaptığını, bağ dikip bahçe kurduğunu, hatta ziraat yaptıklarını, bu sebeple su yolunun tamamen zarar gördüğünü, halbuki su yolunun yaklaşık 5,3 metre boş bırakılması gerektiğini belirterek durumu divan-ı hümayuna iletir. Bunun üzerine merkezden Sultaniye'nin o zamanlar bağlı olduğu Eskil kadısına gönderilen hükümde, su yolunun kenarına ev yaptırılmaması, evlerle su yolu arasında her iki taraftan yaklaşık 5,3 metre mesafe bırakılması, bahsedilen mesafe içinde bağ ve ziraat işi yaptırılmaması, şayet bağ dikilmiş ise sökülmesi emredilmiştir. Ayrıca işi engellemeye kalkışacak şahıslar çıkarsa, bunların divan-ı hümayuna bildirilmesi ve emrin gereğinin, o civarda bulunan

su yolu bölükbaşısı tarafından sürekli olarak tatbiki istenmiştir⁵⁷.

Semavi Eyice, Karapınar'ın tarih yüzüne çıkmasıyla ilgili olarak şunları söyler: “(Matrakçı) Nasuh es-Silahî'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi için hazırladığı “Menzilnâme”de, ordunun Karapınar'dan geçtiği bildirilmekte, hatta buranın bir minyatürü verilmektedir. Fakat bu resmin yukarı kısmında dağlar ile dibinde su kaynayan “Kırkpınar nâm-ı diğer Karapınar” olarak kayıtlı bir yer gösterilmiştir. Bu pınardan iki kol hâlinde akan akarsuların arasında ise “Akçaşehir” adında ufak bir kasaba vardır. Resmin alt kısmında “Tuz Gölü nâm-ı diğer Ulakî” çayırı adında bir göl-bataklık işaret olunmuştur. Bu minyatürün Konya ile Ereğli arasında bir köşeyi tasvir ettiği muhakkak olmakla beraber neresi olduğunu tayin etmek zordur.”⁵⁸

II. Selim

II. Eseri Yaptıran II. Selim

II. Selim, *Sarı Selim* olarak da anılır. 30 Mayıs 1524'te İstanbul'da doğdu. 11. Osmanlı Padişahı ve 90. İslam Halifesi'dir. Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın oğludur.

⁵⁷ İsmail Çolak, Osmanlı Su Medeniyeti, “Osmanlı'da İçme Suyu ve Koruma Bilinci”, <https://zaferdergisi.com/makale/11149-osmanli-su-medeniyeti.html>.

⁵⁸ Eyice, “Sultaniye-Karapınar'a Dair”, s. 124.

Kardeşi Bayezid'e karşı Konya'da yapılan savaşı kazanarak babasının desteğini aldı. 1542 yılında Konya'ya sancak beyi olarak gönderildi. Babasının ölümü üzerine, hayattaki tek oğlu olarak 1566 tarihinde on birinci padişah olarak tahta geçti. Padişah olur olmaz ilk seferini Batı'ya yaptı. Ülke sınırlarını Orta Avrupa'ya kadar genişletti. Kıbrıs, Tunus kayıtsız şartsız teslim olanlar arasındaydı. Ülkesinin denizlerde de egemenliğini genişleterek deniz egemenliğine önem verdi.

Turgut Reis gibi kaptanlar II. Selim zamanında yetişti. Sokollu Mehmet Paşa gibi çok güçlü bir vezire sahipti, devlet işlerinde en önemli yardımcısı idi. Onun zamanında İstanbul ve ülkenin çok değişik bölgelerinde birçok mimari eser yapıldığı gibi, önemli onarım faaliyetlerini de gerçekleştirdi. Devrinin usta mimarı, Mimar Sinan'a Edirne'de Selimiye Camii'ni yaptırdı. 1563 yılında Karapınar Sultan Selim Camii ve Külliyesi de onun şehzadeligi döneminde Konya Valisi iken Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Babasından 14.892.000 km² olarak devraldığı imparatorluk topraklarını, 15.192.000 km² olarak bırakmıştır. 15 Aralık 1574 Pazar günü 50 yaşında vefat etmiş, Ayasofya'daki türbesine gömülmüştür. Sekiz yıllık saltanatı boyunca ordunun başında sefere çıkmamıştır. Kendisinden sonra gelen bazı padişahların da onun gibi sefere çıkmaması sebebiyle bir gelenek başlattığı görüşü bulunmaktadır. Padişahlığı ölümüne kadar devam etmiştir⁵⁹.

III. Mimarları

İlginçtir ki o dönemde bu cami ve külliye Mimar Sinan başta olmak üzere üç mimarın emeği vardır. Hassa Mimarlar Teşkilatı⁶⁰ Başkanı Mimar Sinan'ın bilgisi dâhilinde ve onun

⁵⁹ Feridun Emecen, "II. Selim", DİA, c. XXXVI, İstanbul 2009, ss. 414-418.

⁶⁰ Hassa Mimarlar Teşkilatı: Osmanlı Devleti'nde yapımla ilgili tüm etkinlikleri denetleyip düzenleyen ve resmi yapıların tasarım ve uygulamaları ile görevli olan kurum. (Bkz. Komisyon, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. II, (Yapı Endüstri Merkezi Yayınları) İstanbul 1997, s. 764. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Dündar, *Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi*, ss. 33-38.)

tasarladığı proje üzerinden Halepli Mimar Celaleddin, cami inşaatının genel sorumlusu olarak esere katkıda bulunmuştur. Semavi Eyice, bu hususu şöyle açıklar: “Sinan’ın çeşitli eserlerin hepsini bizzat nezaret ederek yaptıramayacağı aşikârdır. Bunlardan bir kısmı, bilhassa uzak yerlerde olanları, Sinan’ın verdiği direktif üzerine oraya gönderilen kalfalar tarafından her birinin kendi anlayış ve kabiliyetlerine göre inşa edilmiştir. Karapınar’daki Sultan Selim Külliyesi’yle Sinan’ın bizzat ilgilendiğini, hiç değilse ana kompozisyonu onun gösterdiğini kabul etmek zarureti vardır. Külliye’nin tertibi, bu çorak ve ücra köşedeki çevreye uygun, sade ve iddiasız mimarisi, ölçülü fakat ahenkli nispetleri, Sinan’ın üslubunun başlıca delilleridir⁶¹.”

3 Rebiulâhîr 971/20 Kasım 1563 tarihli bir arşiv belgesine göre, bir üçüncü isim olarak Mimar Mehmet adlı birinin de cami inşaatında emeğinin geçtiği anlaşılmaktadır⁶². Bu zatın muhtemelen Mimar Sinan’ın görevlendirdiği Hassa Mimarları Teşkilatından olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumda, inşa sürecinde külliye’nin proje ve sorumluluğu Mimar Sinan’a ait olmakla beraber, mimarının Halepli Mimar Cemalettin olduğu, Hassa Mimarı Mehmet’in caminin yapımında ona yardım ettiği söylenebilir. Hatt-ı Hümayun’da külliye’nin inşaatında çalıştırılacak ustaların nerelerden getirileceği de belirlenmiştir. Buna göre Karaman vilâyeti kadıları kendi kazalarından yeterli sayıda usta ve marangozu Karapınar’a göndermiştir⁶³.

⁶¹ Eyice, “Sultaniye-Karapınar’a Dair”, ss. 136-137.

⁶² Abdülkadir Dündar, “Karapınar Sultan Selim Camii’nin Mimarı Hakkında Yeni Bir Kayıt ve Bazı Mülahazalar”, Karapınar Sempozyumu, Karapınar, 26-27 Ekim 2000, ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 2001, ss. 165-174.

⁶³ Eroğlu vd., *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 23; Yusuf Küçükdağ, “Sultan Selim Külliyesi”, *DİA*, c. XXXVII, İstanbul 2009, s. 518.

Mimar Sinan

Mimar Sinan: 29 Mayıs 1489 tarihinde Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğdu. 22 yaşında orduya asker yetiştiren Acemi Oğlanlar Ocağı'na alındı. Burada dülgerliği öğrenen Sinan, yapı işlerinde görev aldı. Ayrıca bu dönemde çağın önde gelen mimarlarının yanında çalışma fırsatını da elde etti. 17 Temmuz 1588 tarihinde İstanbul'da vefat ettiğinde ardında yüzlerce mimari eser bırakan Mimar Sinan'ın beyaz taşlı, sade bir yapı olan türbesi, Süleymaniye Külliyesi'ndeki Haliç duvarının önündedir⁶⁴.

Sinan, Osmanlı mimarisini farklı bir kavrayışla ele alarak dünya mimarlığının zirvesine taşıyan tek isimdir. Kendinden önceki üslupları nasıl aştığını, mimarlık sanatına getirdiği dünya ölçeğindeki yenilikleri; kendisini kuşatan kültür çevresi, dönemin olaylar dokusu ve karşılaştığı mimarlık örnekleriyle birlikte düşünmek bu bakımdan kaçınılmazdır. Mimar Sinan, üç büyük eseriyle ilgili şunları söyler: “Çıraklık eserim Şehzade Camii (1548); kalfalık eserim Süleymaniye Camii (1557); Edirne'deki Selimiye Camii (1584) ustalık eserimdir.” Buna göre 1563 tarihli Karapınar Sultan Selim Camii'nin de “Koca Sinan” lakabını sonuna kadar hak eden büyük mimarın ustalık dönemine yakın inşa edildiği anlaşılmaktadır⁶⁵. Karapınar Sultan Selim Camii'ni

⁶⁴ Ayşe Afet İnan, *Mimar Koca Sinan*, (Türkiye Emlak Kredi Bankası Neşriyatı) Ankara 1968, ss. 9-33.

⁶⁵ Selçuk Mülayim, “Sinan”, *DİA*, c. XXXVII, İstanbul 2009, ss. 222-227.

yaptığında Mimar Koca Sinan Ağa, tam 74 yaşındadır. Mimar Sinan'ın, dünya tarihinin en büyük mimarlarından biri, belki birincisi olduğunda ittifak vardır. Yüz yaşına yaklaştığında arkasında şu eserleri bırakır: Bir asır yaşayan ve son yarım asrını mimarbaşı olarak geçiren Sinan, 94 cami, 52 mescit, 59 medrese, 20 külliye, 21 türbe, 17 imaret, 3 hastane, 7 su bendi (baraj), 11 köprü, 20 kervansaray, 36 saray, 49 hamam, 8 mahzen, 7 dârülkurrâ yapmıştır. Bu 404 eser, bütün imparatorluk topraklarına dağılmıştır⁶⁶.

Mimar Sinan'ın hayatı ile ilgili bir eseri olan İ. Hakkı Konyalı (ö.1984) onunla ilgili şunları söyler: “*Sinan, Osmanlı Devleti'nin altın çağının en büyük mimarıdır. Yalnız Türk mimari tarihinin değil dünya mimari tarihinin ufuklarında zincirlenen büyük şöretler arasında Sinan; başı göklere değen bir şahikadır. Diğer mimarlar, onun haşmetli varlığının önünde diz çökmüş tepcecilerdir*”⁶⁷.

Mimar Sinan'ın hayatını anlatan belli başlı yazmaların hepsinde, Karapınar'daki külliye; kısmen buradaki Selimiye Camii'ne, hana, imarete, hamama yer verilmiştir. Sinan'ın eserlerinden bahseden ve kendi ağzından Sâî Mustafa Çelebi tarafından yazılan *Tezkiretü'l-Ebniye*'de: “*Karapınar'da meşhur Selim Han Camii, Sultan Selim imareti, Sultan hamamı*” kayıtları bulunmaktadır⁶⁸. *Tuhfetü'l-Mimarîn*'de ve adsız bir risalede: “*Cami-i Şerif ve imaret ve Han-ı Sultan Selim Han der Karapınar*”, imaretler bölümünde de “*Karapınar'da Sultan Selim-i Sani'nin imareti*” hamamlar bölümünde de “*Karapınar'da Sultan Selim-i Sani hamamı*” kayıtlarına rastlanmaktadır. Bütün bu kayıtlar, Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nin Mimar Koca Sinan'ın eseri olduğunu göstermektedir⁶⁹. Ayrıca Sinan'ın tüm eserlerinin liste hâlinde verildiği bir çalışmada “*binâ olunan*

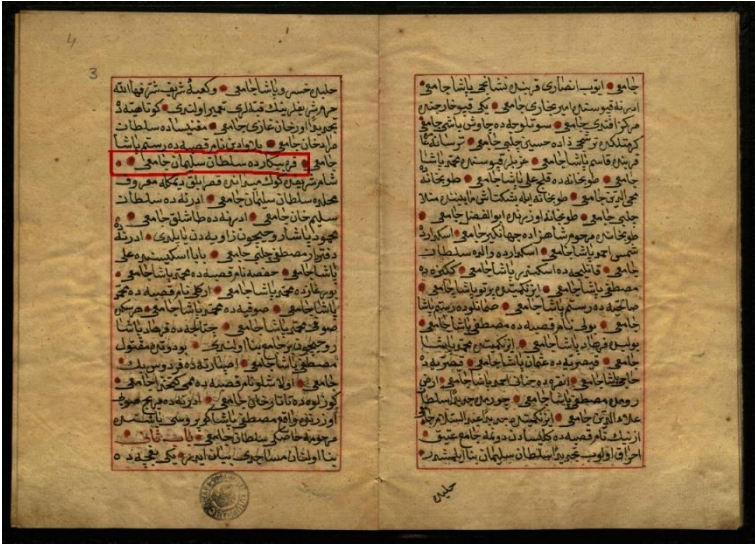
⁶⁶ İnan, *Mimar Koca Sinan*, ss. 40-52.

⁶⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan*, İstanbul 1943, (Önsöz).

⁶⁸ Sâî Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Ebniye*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 1644, v. 4a; Ahmet Refik, *Mimar Sinan*, (Kanaat Kütüphanesi) İstanbul 1931, s. 65; Rıfık Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri*, (TTK Basımevi) Ankara 1965, s. 82.

⁶⁹ Semavi Eyice, agm., s. 129; Osman Nuri Dülgerler, agm., s. 380.

cevâmî-i şerîfenin esâmî ve a'dâdın beyan ider” başlığıyla birinci babdaki listede “Karapınar’da merhum Sultan Selim Camii” ibaresi yer alır⁷⁰.

Tezkiretül-Ebniye adlı eserde “Karapınar’da Sultan Süleyman (Selim) Camii” ibaresi

Osman Şevki Uludağ, külliye ve caminin mimarının Mimar Sinan olduğunu kendine has üslubuyla şöyle ifade eder: “Karapınar’daki caminin ve diğer tarihî eserlerin Mimar Sinan yapısı olduğu söylenir. Görünüşte bu rivayetlere de aykırı değildir. Mamurenin umumi heyetinde görülen ahenk dahi burasının bir üstat elinden çıktığına şüphe bırakmaz. Cami ile çeşme arasında birkaç kemerin teşkil ettiği kısmen açık dehlizin ortasında durup öne ve arkaya bakmakla insan bu mamureyi yapan mimarın zevkine hemen kendini kaptırır. Arkada iki kemerin teşkil ettiği tünelin sonunda zarif bir çeşme, önde yine bir kemerle çerçelenmiş cami, mamuresinin bugün için en dikkate değer numunesidir⁷¹.”

⁷⁰ İnan, *Mimar Koca Sinan*, ss. 40-42; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanat Tarihi*, (Millî Eğitim Yayınları) Ankara trz. s. 771.

⁷¹ Uludağ, “*Karapınar’daki Selimiye Camii*”, s. 2071.

I- SULTAN SELİM CAMİİ TARİHÇESİ

A- İnşa Tarihi

Sultan Selim Camii, 971 hicri/1563 miladi yılında inşa edilmiştir. Caminin cümle kapısının üzerindeki kitabede **إِنَّهُ** **لَمَسْجِدٌ** **أُسِّسَ** **عَلَى** **التَّقْوَى** ayeti tarih düşürülmüştür. Bu ayetin harflerinin rakamsal değeri, ebcet hesabıyla 971 hicri tarihini verir. Bu da miladi olarak 1563'e tekabül eder.

Arşiv kayıtlarına göre külliyein inşasına II. Selim'in Konya valiliği sırasında 18 Şaban 967/15 Mayıs 1560'ta başlanmış, eser Rebülevvel 971/Ekim 1563 tarihinde tamamlanarak hizmete açılmıştır. Belgelerde II. Selim'in saltanatı döneminde Sultaniye imareti olarak yer almış, zamanla Sultan Selim İmareti şeklinde kayıtlara geçmiş ve günümüze kadar da bu adla anılagelmiştir⁷².

Bilindiği üzere Mimar Koca Sinan, Süleymaniye Camii ve Külliyesini, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 1550-1558 yılları arasında; Edirne Selimiye Camii'ni ise II. Selim'in emriyle 1569-1575 yılları arasında yapmıştır⁷³. Dolayısıyla Mimar Sinan, Karapınar Sultan Selim Camii'ni, 1560-1563 yılları arasında "kalfalık" ve "ustalık" dönemleri arasında, mimarlığının zirvesinde iken yapmış oluyor.

Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nin inşasına başlamadan önce, Mimar Sinan'ın İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesinde hayatı boyunca mimarlığını yaptığı cami, külliye, kervansaray, imarethane, hamam, han, çarşı, köprü vs.lerle ilgili listesini verdiği kendi ağzından yazılan *Tezkiretül-Bünyân* (Yapıların Kayıtları) isimli eserinin arka iç kapağına düştüğü ve bizzat

⁷² Yusuf Küçükdağ, "Sultan Selim Külliyesi", DİA, c. XXXVII, s. 518.

⁷³ Ömer L. Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, c. I, (Türk Tarih Kurumu Yayınları), Ankara 1972, s. 332.

yaşadığı şu olay, bu devasa eserlerin nasıl meydana getirildiğini ve onları meydana getirenlerin peygamber aşkını göstermesi açısından mühimdir.

Saltanatta olduğu dönemde Kanuni Sultan Süleyman'ın (Rahimehullah) bir gün, payitahtta adını kıyamete kadar devam ettirecek ve müminlerin ibadetlerini yapabileceği büyük bir cami ve külliye yaptırmak hatırına gelir. Hemen Saray'ın Hasmimaranbaşı Mimar Sinan'ı huzuruna çağırır. Ona *“Sinan! Hasmimaranbaşım, dün gece gönlümüze dünya durdukça ayakta kalacak, sadaka-i cariyeye olacak, mücessem ve muazzam bir cami ve külliye yaptırmak düşü. Ne buyrulur?”* diye sorar. Sinan da *“Emr u ferman padişahımızdır, Sultan'ım. Hemen önce İstanbul sınırları içerisinde böyle bir cami ve külliyyeye uygun yerleri bir araştıralım inşaallah. Tensip buyurursanız, bu tespit edeceğimiz yerleri gezip, en uygun olanına zat-ı şahanelerinize birlikte karar verelim.”* der. Padişah bu görüşü uygun görür ve süreç başlar. O gece her ikisi de ayrı ayrı aynı rüyayı görürler.

Rüyada Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz, Sultan Süleyman'ı yanına alır; Efendimiz önde, Kanuni arkada, İstanbul surları içinde bulunan yedi tepeden en yükseği ve İstanbul'un her yerini gören şimdiki caminin olduğu tepeyi işaret eder. Hatta rivayete göre Efendimiz, caminin minberinden başlayarak mihrabın yerini, caminin kutrunu söylerler. Neticede sabah olunca Kanuni ve Sinan tekrar buluşup, yer tespiti için faaliyete başlarlar. İkisi birlikte doğrudan şimdiki caminin yerine gelirler, buranın cami ve külliye inşaatına uygun olduğuna karar verirler. Sinan da gece gördüğü rüya üzerine, *“Sultanım, şurası mihraba, şurası minbere, şurası kürsiye uygun olur...”* diyerek Padişah Hazretlerine bilgi verir. Rüya konusunda birbirinden haberi olmayan bu iki büyük zat-ı kiram, birbirlerinin yüzüne bakarlar ve Kanuni, Sinan'a hayretle *“Sinan, sen bunları nereden ve nasıl öğrendin?”* diye sorunca biraz da mahcup ve müeddebâne bir edâ ile *“Sultanım, dün gece biz de aynı rüyayı gördük elhamdülil-*

lah. *Fahr-i Kâninât Efendimiz (s.a.s.) zât-ı âlînize caminin yerini gösterirlerken bu fakir de sizin arkanızdaydı.*” deyiverir⁷⁴.

Sultan Selim Camii genel görünümü

Yavuz Sultan Selim’den sonra Karapınar’ın tekrar ihyası için düşünülen çalışmalar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Şehzade Selim’in Konya Valiliği sırasında başlar. Karapınar Sultan Selim Külliyesi’nin inşaatı sürerken Şehzade Selim, bazı önlemler alarak, konargöçer Türkmen aşiretlerini, Karapınar’a yerleşmeleri için teşvik eder ve burada oturmayı kabul edenlerin bir kısmının vergilerden muaf tutulacağını bildirir. Bunun üzerine 20 Nisan 1560 ve 15 Mayıs 1560 tarihli iki hükümlerle Karapınar’a gelip yerleşenlerden, 120 hane kadarının söz konusu vergilerden muaf olması kabul edilir. Kanuni’nin vefatından sonra II. Selim’in saltanatı esnasında bu sınırlı imtiyaz genişletilir ve buraya yerleşecekler için kolaylık sağlanır. Alınan bu tedbirler sonucu bazı Türkmen aşiretleri, kendi istekleriyle Kara-

⁷⁴ Mimar Sinan bin Abdülmennan, *Tezkiretü'l-Bünyân*, Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmut Efendi Bölümü), nr. 4911.

pinar'a yerleşmek için, hükümet merkezine başvuruda bulunurlar.

Karapınar'da iskân III. Murad döneminde (1574-1595) de sürmeye devam eder. Daha önce iskân ettirilenlerden farklı olarak bazı hizmetlerin yürütülmesi, zaruri ihtiyaçların karşılanması ve ticari hayatın teşviki için şehirli halktan da buraya sürgün edilenler oldu. XVII ve XVIII. Yüzyıllarda, Karapınar, daha istikrarlı bir yapıya kavuşur. XIX. yüzyılın ilk yarısında, 400 kadar hane ihtiva eden küçük bir kasaba konumundadır. 1913 yılında Karapınar'a uğrayan Macar siyaset bilimci Bela Horvart'a göre Karapınar XX. yüzyılın başlarında çevresinde yeşil dikili alanlar bulunmayan bir mevkide kurulmuş olup, yaz aylarında devlet memurları dışındakiler yaylaya taşındıkları için adeta bir "hayalet kasaba" görünümündedir⁷⁵.

Karapınar, 1950'li yıllara kadar adeta bir köy görünümündeydi. 1950'den sonra nüfus yavaş da olsa artmaya başladı. Karapınar'ın şehir merkezinde en eski tarihî yapısı, Sultan Selim Külliyesi'dir. Bunun dışında Osmanlı yapısı birkaç mescidin inşa tarihi eski değildir. Bunlardan Reşadiye Camii'ni⁷⁶ de Sultan Mehmet Reşat inşa ettirmiştir. Karapınar'da 1870'lerde üç medrese, yedi sıbyan mektebi, bir rüştiye bulunuyordu. Kurtuluş Savaşı yıllarında medreseler metruk durumdaydı⁷⁷.

XX. yüzyılın başlarındaki dönemdeki yoğun savaşlardan, Karapınar ve Sultan Selim Külliyesi de etkilenmiştir. Külliye'nin bazı kısımları cephanelik, bazı kısımları hapisane olarak kullanılmıştır. 1930'lu yıllarda büyük bir bölümü yıkılmış olan hanın iki kanadının zemin mülkiyeti, özel idareye ve bele-

⁷⁵ Bela Horvart, *Anadolu 1913*, (Türk Vakfı Yurt Yayınları) İstanbul 1997, s. 53.

⁷⁶ Arşiv belgelerine göre bu cami, 1906 yılında Sultan Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilmeye başlanmış, bu yeni camiye Padişah'ın (II. Abdülhamid) izniyle "Hamidiye" adının verildiği, hakkındaki bir kayıttan anlaşılmaktadır (30 Eylül 1906). (Bkz. Eroğlu ve diğerleri, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 211.) 31 Mart 1908 Vak'asında II. Abdülhamid tahttan indirilerek yerine Sultan Reşat padişah olmuştur. Sultan Reşat'tan dolayı sonraları camiye Reşadiye Camii denmiştir. (Bkz. Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 280.)

⁷⁷ Küçükdağ, "Karapınar", *DİA*, c. XXIV, s. 472.

diyeye geçmiş, özel idare ise şahıslara satmıştır. Belediye mülikiyetindeki batı kanadı üzerine dükkânlar inşa olunarak, burası pazar yerine dönüştürülmüştür. Daha sonraki yıllarda park, belediye dükkânları ve çay bahçesi şeklinde kullanılmıştır. Hanın doğu bölümünde önceleri bir otel varken, daha sonra buraya yeni dükkânlar inşa olunmuştur. Arasta, tümüyle yok olmuş, imaretin bazı bölümleri yıkılmış, cami avlusu ve boş alanlar ağaçlandırılarak park şekline sokulmuştur⁷⁸.

Sultan Selim Camii, II. Selim'in Konya Valiliği sırasında onun tarafından yaptırıldığı için külliye ve cami, banisi II. Selim'in (ö.1574) adına izafeten o tarihten itibaren bu adla anılmıştır.

B- Yapılış Sebebi

Osmanlı Devleti, ana yollar üzerinde bulunan tehlikeli yerlerin güvenliğini sağlamada güçlük çektiği için bu köylere iskânı özendirmek, ekonomik ve sosyal hayatı canlandırmak maksadıyla külliyeler inşa ettirmiştir. Bunun için idari ve mali yönden bağımsız bir kurum konumunda olan vakıflar kurulmuş, külliyeinin bulunduğu kasabayı bölgenin cazibe merkezi hâline getirmeye çalışmıştır. İşte Karapınar Sultan Selim Külliyesi Vakfı bu anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁷⁹.

Semavi Eyice, Sultan Selim Camii'nin konumunun öneminden şöyle bahseder: “*Sultan Selim Camii, XVI ve XVII. yüzyıllarda Anadolu’da doğu ve güneydoğu istikametinde yapılan büyük ana yollar üzerindeki, menzil külliyelerinden birinin merkezi olması bakımından, bu yolun güzergâhına işaret eden bir alamet olarak da özel bir değere sahiptir. Osmanlı devri medeniyet tarihini incelerken bu yolları ve üzerlerindeki menzil eserlerini tanımak şarttır. Diğer taraftan Sultanîye-Karapınar’ın bir insanın isteği ile yoktan var edilişi ve buranın*

⁷⁸ Dülgerler, “Konya Karapınar Selimiye Külliyesi ve Konya Mahkeme Hamamı”, s. 380.
⁷⁹ Derya Karakaya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, (Çizgi Yayınları) Konya 2012, s. 27.

ışkânı için sarf olunan gayretler, ilk yerleşimcilere tanınan haklar, benzeri “yeni şehirler” ile karşılaştırılması ise ayrı bir inceleme konusudur.

Ayrıca, Karapınar’ın Sultaniye olarak kuruluşu, ana yollar üzerinde bir ihtiyaç yüzünden zorla meydana getirilen bir kasaba oluşu, Osmanlı şehirciliği bakımından ilgi çekicidir. XVI. yüzyılda Karapınar’ı ihya eden ruh, Osmanlı devri Türk medeniyeti, medeni anlayışı ve sistemli “şenlendirme” politikasıdır.⁸⁰”

Karapınar Sultan Selim Camii de, malum olduğu üzere Osmanlı XVI. yüzyıl mimari özelliklerini taşıyan, kare biçimli muntazam ve nefis bir eserdir. Anadolu’da (Ankara) yine bir Mimar Sinan eseri olan “Cenabi Ahmet Paşa Camii”, biraz daha büyük olmakla birlikte Sultan Selim Camii’ne en çok benzeyen camidir. Adı geçen cami, Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566), Sultan Selim Camii’nden üç yıl sonra tamamlanabilmiştir (973/1566). Onun da Sultan Selim Külliyesi gibi bitişğinde bir hamam vardır. Cenabi Ahmet Paşa Camii de, kare plan üzerine oturan kübik gövdeli, tek kubbeli bir yapıdır.

C- Yapılış Tarzı

Osmanlı mimarisi basit, sade, kullanışlı, ince, zarif, vakur ve heybetlidir. İhtişamlı saray anlayışı XIX. asırda Batı’dan gelmiştir. Bununla birlikte Allah rızası için yapılan camiler tamamen abidevidir. Cami çevreleri birçok sosyal müessese ile örülür ve bir külliye teşkil eder. Osmanlı fevkalade imarcıdır. Hazır bulunduğu yapıları kendi medeniyetine ait olmasa bile ihtimamla korur. İmar görmeyen hiçbir imparatorluk köşesi yoktur. Osmanlı toplumunda dışından tırnağından artıran mütevazı mahalle zenginleri, bir mescit yaptıramazsa da bir çeşme yaptırır veya bir mektebi tamir ettirirlerdi. Bu mimariyi ortaya çıkaran toplum yapısı, fevkalade güçlüdür. Kendilerinden sonraki nesiller için de şefkat fikri çok gelişmiştir.

⁸⁰ Eyice, “Sultaniye-Karapınar’a Dair”, ss. 137-138.

Kanuni Sultan Süleyman, o dönemde Konya Valisi olan şehzadesi II. Selim'e oraya bir külliye yaptırması ve böylece halkın güvenliğinin sağlanması için ferman buyurur. Ana yollar üzerinde derbent köyü olarak kurulan Karapınar'ın, ilerleyen yıllarda fazla rağbet görmesiyle nüfusu artmış; bu sebeple II. Selim Dönemi'nde beldeye vakıf olarak büyük bir cami, han, kervansaray, imaret, 39 dükkân, 2 yel değirmeni⁸¹, ve 5 çeşme⁸² olmak üzere birçok eser kazandırılmıştır⁸³.

Kervansarayın kuzeyden güneye uzunca bir avlusu ve dört tarafa açılan bir kapısı vardır. Kapılar ve kervansaraylar kesme taşla yapılmıştır. Bu taşlar birbiriyle çok sıkı birleştirilmiştir. Kervansarayların içinde aşevi, ambar, imarethane, at ahır, dinlenme odaları bulunmaktadır. Bir de külliyenin dış bölümünde kalan "Valide Hamamı" vardır. Bu hamam, II. Selim'in validesi Hürrem Sultan tarafından hayrat olarak yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın eseridir. Doğuda ve batıda iki kapısı vardır. Çok estetik ve nizami bir şekilde inşa edilen bu külliye, ayrıca stratejik olarak İstanbul-Bağdat posta yolunun güvenliğini sağlamak gibi bir fonksiyona sahiptir.

Çarşı çeşmesinin musluğunu sıfır noktası kabul ederek, çeşmeyi arkasına alan biri, kervansaray kapısı, caminin cümle kapısının anahtar deliği ve mihrabın aynı hizada olduğunu rahatlıkla görebilir. Aynı şekilde caminin mihrabı önünde duran biri de, açık cümle kapısından çarşı çeşmesinin musluğunu rahatlıkla görebilir. Yine 1563 yılında dizayn edilen kervansaray ana kapısıyla, aynı zamanda yapılan çarşı çeşmesinin arası,

⁸¹ Bu iki yel değirmeni 70'li yıllara kadar Ali Tepesi'nde kalıntıları ve temelleri olan iki yel değirmenidir.

⁸² Günümüzde bu çeşmelerden sadece Çarşı Çeşmesi kullanılır vaziyettedir. Diğerleri ise atıl durumdadır. Bu çeşmeler şunlardır: Çarşı Çeşmesi, Apak Çeşmesi, Hacı İsa Çeşmesi, Çetmi Çeşmesi ve Koca Çeşme'dir.

⁸³ Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han* (Türkçe-İngilizce Metin transkripsiyonu ile renkli tıpkıbasım, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, (Türk Tarih Kurumu) Ankara 2014, 17b numaralı tablo, Resim 1.

günümüz karayolları standartlarına göre çift yönlü bir yol sığacak şekilde düşünülmüştür.

Osman Şevki Uludağ, Sultan Selim Camii ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Cami, tek kubbeli, önünde ayrıca beş ufak kubbenin örttüğü bir revaktan ibarettir. İki tarafında ahengi tamamlayan birer minare vardır. Umumi heyeti ile güzel, mütenasip görülen camiye ayrı ayrı noktalardan tetkik ettiğimiz takdirde, dikkati çeken pek çok hususiyetlerin mevcut olduğunu görürüz ve bunlar hatalı şeyler olduğu için sonradan yapılan tamirlerin eserleridir diyebiliriz⁸⁴.”

Günümüz sanat tarihçilerinden Oktay Aslanapa (ö.2013) Sultan Selim Camii ile ilgili şu bilgileri verir: “...Sinan, ikinci bir eseri olarak da, Konya-Ereğli yolu üzerinde Karapınar’da yapmıştır. Sultan II. Selim bu ıssız bölgede menzil sitesi olarak 1560’da bir şehir kurdurmuş, Mimar Sinan buraya onun adına Sultan Selim Külliyesi’ni yapmıştır. Tek kubbeli cami, önünde iki minaresi ve beş kubbeli son cemaat yeri ile sade bir plan gösterir. Oldukça büyük (15 m.) pandandifli bir kubbe dıştan kademeli olarak ve taşkın duvar payeleri ile takviye edilmiştir. İstiridye alınlıklı mermer portal ve mukarnas nişi⁸⁵ mihrap, klasik süslemeleri ile en zengin kısımlardır. Cami yakınında harap bir hamam ile bir çeşme, külliye binalarındandır. Cami ve külliyesinin sade fakat ahenkli mimarisi, onun üslubuna mal edilirse de Sinan’ın bu ıssız bölgede, bütün inşaatı şahsen kontrol etmekten ziyade, yapının tasarladığı plana ve direktiflere göre yardımcıları tarafından yapıldığı anlaşılıyor⁸⁶.”

⁸⁴ Osman Şevki Uludağ, “Karapınar’daki Selimiye Camii”, s. 2071.

⁸⁵ Niş: Mimari yapılarda duvar içine bırakılan oyuklardır. Kelimenin kökeni Fransızca “duvar hücre” anlamına gelen “niche”ye dayanır. Binalardaki duvar süslemeleri arasında hem işlevsel hem de görsel olarak önemli bir yere sahip olan niş, çok eski zamanlardan beri kullanılagelen bir mimari öğedir. (Bkz. Celal Esad Arseven, *Sanat Lüğati*, (Alaattin Kırıl Basımevi) Ankara 1944, s. 119; Adnan Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, (Remzi Kitabevi) İstanbul 1993, s. 106.)

⁸⁶ Oktay Aslanapa, *Osmanlı Mimarisi*, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) Ankara 1996, s. 76.

D- Vakfiyesi

Vâkıf (vakfeden), sahibi bulunduğu bir mülkü, âmmenin menfaatine ebedi olarak tahsis eden ve diğer bir deyişle vakfeden yerinde kullanılır bir tabirdir⁸⁷. Vakfiye ise, vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını, ne şekilde yönetileceğini gösteren senet anlamındaki bir terimdir. Kurulan müessesenin devamı için ne türlü masraflar yapılacağı, müessesede kaç türlü adamın ne suretle çalışacağı, bunlara ne kadar aylık verileceği, bu aylıkların nereden alınacak gelirlerle temin olacağı ve nihayet bu müesseseden kimlerin ne şekilde istifade edeceği, birtakım kayıtlar ve şartlar ileri sürülerek uzun uzadıya vakfiyelerde yazılırdı. Suiistimale, çalınmaya meydan verilmemesi için de vakfî idare edenlerin yiyecekleri, giyecekleri ve oturacakları yerler temin olunurdu⁸⁸.

Ayrıca vâkıfın koyduğu kurallara en zalim ve en müstebit hükümdarlar bile asla dokunamazlardı. Vâkıfın şartının Şâri'in (Allah'ın) nassı gibi olduğuna dair kuvvetli bir hüküm vardır. شرط الواقف كنص الشارع (*Vakfedenin şartları, Allah'ın ayetleri hükmündedir*) ibaresi bunu ifade ediyor⁸⁹, bunun için vakıf mallarına izinsiz dokunmak, büyük bir vebali gerektirir⁹⁰.

Bu külliye Şehzade II. Selim, Konya Valisi iken 1560-1563 yılları arasında inşa ettirmiştir. Babası Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), daha külliyenin inşası sürerken 1562'de bir temlikname⁹¹ ile oğlu II. Selim'e Konya Ovası'nda çok sayıda köy, mezra ve yaylağı bu imarete vakfetmek üzere vermiştir. Anlaşıldığı gibi Karapınar Sultan Selim Külliyesi

⁸⁷ Pakalın, *OTDTS*, c. III, s. 577.

⁸⁸ Pakalın, *age.*, c. III, s. 576.

⁸⁹ İbn Nüceym, *el-Eşbah ven-Nezâir alâ Mezhebi Ebî Hanife en-Nu'mân*, (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye) Beyrut 1999, s. 163.

⁹⁰ Pakalın, *age.*, c. III, s. 576.

⁹¹ **Temlikname:** Genel olarak mülk olarak verme ya da devretme gibi ifade edilebilir. Herhangi bir mal veya tüm haklar ile hukuki yönden, el değiştirmesi ve başka birine devredilmesi şeklinde anlatılabilir. Pakalın, *OTDTS*, c. III, s. 455.

Vakfı, Akşehir ve Yunak'tan başlamak üzere Karaman'a kadar geniş bir alana yayılmıştır. Dolayısıyla Karapınar Sultan Selim Külliyesi Vakfı, Osmanlı Devleti'nin en zengin ve geliri en çok olan hayır kurumlarından biri olmuştur. Ayrıca vakıf, serbest vakıf statüsünde idi. Bunun için Karapınar halkının tımar reayasından farkı, kendilerine vakıf mütevellisi ve zabıtı dışında Karaman Eyaleti Valisi dâhil hiçbir taşra yöneticisinin karışma yetkisinin olmamasıdır⁹².

1648 yılında İstanbul'dan Şam'a giderken İsmil'den sonra Karapınar'a uğrayan Evliya Çelebi (ö.1685), Karapınar hakkında şu bilgileri verir: “Konya şehrinden kalkarak kible yönünde sekiz saatte İsmil (İsmail) kasabasına geldik. Konya-Karapınar kasabasında menzil aldık. Rumeli'de dahi Kırkkilise Karapınar'ı derler. Konya toprağında ve kazası içinde hâkimliktir. Suyu ve havası güzel, bağ ve bahçeleri hoş, şirin bir kasabadır. Çarşı içinde Süleyman Han Camii vardır. Kurşunlu büyük bir yapıdır ki Mimar Sinan'ın eseridir. Bundan başka mescitleri, üç tekkesi, sıbyan mektebi, bir de çarşısı vardır⁹³.” Kanaatimizce Evliya Çelebi, Sultan Selim Camii, II. Selim'in şehzadeliği ve babası Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı döneminde inşa edildiği için diğer bazı kaynaklarda olduğu gibi babasına izafeten zühulen⁹⁴ bu camiye “Süleyman Han Camii” demiş olmalıdır.

II. Selim'in şehzadeliği esnasında inşa edilen bu külliye de bulunan han, hamam, aşevi vs. hizmet birimlerinin çalışması için sürekli bir gelire ihtiyaç vardı. Osmanlı devletinde bu tür kurumların işlemesi için “vakıf” sisteminden istifade edilmiştir. Sultaniye imareti, inşa edildikten hemen sonra bu kurumun işleyebilmesi için bir de vakıf kurulmuştur. Osmanlı devletinde bu tür vakıfları, köylerin tamamı çiftlikler, tarlalar, bağlar, bahçeler, mesken olarak kullanılan binalar, dükkânlar, gayrimen-

⁹² Yusuf Küçükdağ, “Karapınar Kasabasının Kurulması ve İskân Durumu”, Karapınar Sempozyumu, (Bahçıvanlar Basım Sanayi), Konya, ss. 7-24.

⁹³ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 3. Kitap, s. 23.

⁹⁴ **Zühulen:** (Ar.) Dalgınlık, iş çokluğu sebebiyle yanıp unutma.

kuller, nakit para vs. teşkil eder⁹⁵. Vakıf akarları içinde en önemli olanı ise köylerdir. Köyler bütün unsurları ile yani meskenleri, tarlaları, ağaçları, kırları, tepeleri ve bütün hak ve hukuğu ile vakfedilmekte idi⁹⁶. Bu konuda geniş bilgi Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın Vakıflar Dergisi II. sayısında yayınlanan “*Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller*” isimli makalesinde geniş bilgi bulunmaktadır. Söz konusu makaleden anlaşıldığına göre: “*Cami, imaret, han, hamam ile otuz dokuz dükkân ve iki değirmen yaptırılmış ve bu tesislerin masrafı için 84 köy ve mezranın 11.000 akçe tutan geliri vakf ile tahsis edilmiştir*⁹⁷.”

Bununla birlikte Sultaniye imaretine ait vakfiye, hâlen tesbit edilebilmiş değildir. İbrahim Hakkı Konyalı: “*Sultan Selim İmâreti'nin 996 Şevvali'nin (1588 Ağustos) ortalarında aslından kopya edilen 34 yapraklık bir vakfiye sureti Konya'da İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde mahfuzdur. Her sahifesinde dokuzar satır bulunan bu suret, tamamdır. Fakat asıl vakfiyenin tarihi bunda da yoktur*⁹⁸.” bilgisini verdiği imâret vakfiyesi Karapınar değil Konya Selimiye İmâretine aittir⁹⁹. Fakat Mühimme Defterlerindeki kayıtlarda, evkafın vakfiyesine atıf yapılmaktadır. Sultaniye evkafının vakfiyesi elimizde olmadığı için kuruluş tarihi de başka kaynaklardan ortaya çıkmaktadır. Buna göre vakfin kuruluşu, imaretin inşa emri olan 1560-1563 yılları arasında gerçekleşmiş olmaktadır. Mirî arazinin önce mülke, daha sonra da vakfa dönüştürülmesi usulü Sultaniye imareti vakıflarında da uygulanmıştır.

⁹⁵ Bahaeddin Yediyıldız, “*Vakıf*”, İA, c. XIII, s. 157.

⁹⁶ Bahaeddin Yediyıldız, “*XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu*”, Vakıflar Dergisi, c. XVII, (Ankara 1984) s. 8.

⁹⁷ Ömer Lütfi Barkan, “*Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller*”, Vakıflar Dergisi, S. II. (1942), s. 355 vd, s. 362 vd.

⁹⁸ İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, (Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları) Konya 2007, s. 639.

⁹⁹ *Vakfiye-i İmâret ve Tâbhâne fi Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi (el yazma bölümü), no: 13396, vv. 1^a-36^b. Ayrıca bkz. Yusuf Küçükdağ, “*Konya Sultan Selim İmâreti ve Vakfiyesi*”, Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 3, s. 14.

Kanuni, 1562 yılında Konya sahrasındaki birçok köy, mezra ve yaylayı tahtın tek vârisi olan oğlu Şehzade Selim'e temlik etmiş; o da bunları inşa ettirdiği Selimiye Külliyesi'ne vakfetmiştir¹⁰⁰.

Diğer taraftan, Sultaniye kasabasından alınan vergiler ve bahsedilen imaretteki hizmet birimlerinden elde edilen gelirler de, Sultaniye imareti vakıfları içinde yer almaktadır. Sultaniye'deki vakıflar, hamam, 2 değirmen, boyahane, 39 dükkân, 2 dükkânın zemin kiralari ve ağnam (koyun ve keçi ağılı), gallât (buğday ve arpa ambarı), bostan ve bağ bâd-ı hevâ resimlerinden ibarettir¹⁰¹. Sultaniye imareti vakfının köy, mezra ve yayla olarak en yüksek sayıya ulaştığı dönem 1585 yılı tahririnde olmuştur.

Vakıf işlerini idare eden kimseye, mütevellî¹⁰² denir¹⁰³. Vakıf mütevellileri genellikle iki yıl süreyle atanır. Sultaniye imareti evkafının teftişi için yapılan atamalarda imaretin ilk yıllarından, 1579 yılına kadar hiç teftiş edilmediği anlaşılmaktadır¹⁰⁴.

Osmanlı Devleti, bir taraftan vakıf eserler ile donatılırken, Uzunköprü, Gebze, Belen, Bosna, Hezargrad, Nevşehir vs. gibi şehirler de vakıf şehirler olarak inşa edilmiştir. Bu tür şehirlerden birisi de Karapınar'dır (Sultaniye)¹⁰⁵. Kasabanın antik bir yerleşme bölgesi üzerinde bulunduğu, eski adının *Barata* daha kuvvetli bir ihtimalle *Hyde* olduğu ileri sürülmektedir. Son yapılan çalışmalarda Karapınar'ın içindeki Ali Tepesi Höyü-

¹⁰⁰ Hasan Basri Karadeniz, "Sultaniye (Karapınar) II. Selim Külliyesi Vakfının Kuruluşu, Görevlileri ve Gelirleri", Sosyal Bilimler Dergisi (ICEBSS Özel Sayısı) Kasım 2016, s. 277.

¹⁰¹ Karadeniz, *agm.*, s. 279.

¹⁰² **Mütevellî:** Vakıf işlerini vakfiye şartları ve şer'î hükümler dairesinde idare ve gözlem için tayin olunanlar için kullanılan bir tabirdir. (Bkz. Pakalın, *OTDTS*, c. II, s. 640).

¹⁰³ Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerde Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*, Ankara Tarih yok, s. 43.

¹⁰⁴ Karadeniz, *agm.*, s. 280.

¹⁰⁵ Osman Nuri Dülgerler, "Sultaniye (Karapınar)'nin Kuruluşu, İlk Vakıf Sakinleri ve Vakıfları (1560-1585)", Akademik Bakış, 2008, s. 1.

ğü'nün Hyde antik kentinin merkezi olduğu kabul edilmektedir. Ali Tepesi höyüğünden toplanan seramikler üzerindeki incelemeler, burada şehirciliğin İlk Çağ sonlarına kadar indiğini gösterir. Bu bilgilerden hareketle Karapınar'ın çok önceki asırlarda terk edilmiş, antik bir kentin kenarında kurulmuş olduğu söylenebilir. Zamanla iskân sahası genişleyince Ali Tepesi şehrin içinde kalmıştır. Karapınar, kasaba hâlini aldığı Osmanlı döneminde II. Selim'in burada yaptırdığı külliyeyle dolay, *Sultaniye* adıyla da anılmış ancak yakınındaki pınardan gelen *Karapınar* adı halk arasında unutulmamış ve zamanla *Sultaniye*'nin yerini almıştır¹⁰⁶.

Karapınar, muhtemelen çetin tabii şartları ve su problemi yüzünden antik dönem sonrasında, uzun bir süre iskân sahası olarak kullanılmadı. Bir yerleşim birimi şeklinde ortaya çıkması, XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı dönemindedir. Bunda Konya Ovası'nın hemen başlangıç kısmında önemli bir yol üzerinde bulunması rol oynamış olmalıdır. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in surla çevrili "*derbent köyü*" inşa etmesinden (1514) sonra, buraya bazı Türkmen aşiretlerinin yerleştiği bilinmektedir. Fakat Karapınar köyünde iskân edilenler, burayı kısa bir süre sonra terk etmişlerdir. 14 Mayıs 1560 tarihli bir Mühimme Defterine¹⁰⁷ göre Karapınar denilen mahalde artık "*bir harap karye*" bulunmaktadır. Külliye bina edilmeden önce bu bölge tehlikeli ve korkulu, şenlenmesi gereken bir derbent köyüdür¹⁰⁸.

E- Mimari Özellikleri

Cami, dört duvara dayalı, direksiz ve dâhili çapı 14,80 m ölçüsünde bir ana kubbeden, gayet süslü iki minareden, çok

¹⁰⁶ Yusuf Küçükdağ, "*Karapınar*", DİA, c. XXIV, s. 470.

¹⁰⁷ **Mühimme Defteri:** Divan-ı Hümayun toplantılarında görüşülen siyasi, askerî ve sosyal açıdan önemli kararların kaydedildiği defterlere mühimme defteri denir. (Bkz. Pakalın, *OTDTS*, c. III, s. 605).

¹⁰⁸ Küçükdağ, "*Karapınar*", DİA, c. XXVI, s. 471.

sanatlı yapılmış bir cümle kapısından, altı adet direk üzerindeki beş kubbeli son cemaat mahallinden, gök mermerden yapılmış mukarnas, nefis bir mihraptan ve mermerden yapılmış sade ve külfetsiz bir minberden ibarettir. Bölgedeki ilgili bilirkişilerin beyanına göre, caminin taş malzemesinin Niğde bölgesinden, mermerlerinin Afyon bölgesinden getirildiği görüşü varsa da, kanaatimizce Karapınar'ın yerinde asırlar önce kurulu bulunan *Hyde* antik kentinin kalıntılarından olan bir kısım malzemelerin, kullanılmış olma ihtimalini gözden uzak tutmamak gerekir. Caminin avlusundaki hâlen mevcut olan, hayvan motifli arkeik sütun kalıntıları, bu görüşü destekler mahiyettedir. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde, onun emriyle Mimar Sinan'a yaptırılmış olan ve Sinan'ın '*kalfalık*' dönemim diye belirttiği, Süleymaniye Camii'nin inşaatında -Anadolu'da, pek çok caminin inşaatında da kullanıldığı gibi- o bölgedeki eski harabelerin çıkartılıp kullanılmış olması da, bizim bu konudaki görüşümüzü destekler mahiyettedir¹⁰⁹.

Sanat tarihçisi Semavi Eyice, cami inşasında kullanılan yapı malzemelerini şu şekilde ele alır: "*Cami, kısmen bu bölgede rastlanan ve "göktaş" denilen koyu gri taşın kullanılması suretiyle inşa olunmuştur. Çok temiz ve itinalı bir işçilik gösteren inşaatda bu koyu renkli taşların dekoratif bir unsur gibi kullanıldığı görülür. Ayrıca minarelerde de bu taşlardan bilezikler görülür. Dışardan fazlaca taşkın payeler ile takviye edilmiş cepheler mütevazı ve iddiasız bir mimari gösterirler. Fakat ahenkli nispetler temiz ve itinalı işçilik bu sade yapının başlıca vasıflarıdır. Mermerden işlenmiş mihrap, cümle kapısı, müezzin mahfeli, minber, binanın sade mimarisine uygun surette nispetli, zarif ve iddiasızdır. Bu cephenin cadde üzerindeki tesislerin arasındaki çifte kapılı geçitten görüleceği düşünülerek, mimarî kompozisyonu buna göre ayarlanmıştır*¹¹⁰."

¹⁰⁹ Ömer L. Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, c. I, ss. 335-350.

¹¹⁰ Eyice, "*Sultaniye-Karapınar'a Dair*", s. 131.

Cami, tam olarak kare planlı olup son cemaat yeri hariç boyu 15 metre, eni 14,80 metredir. Bu duruma göre, caminin içi net 222 metrekaredir. Diyanet İşleri Başkanlığı yetkili birimlerince ülkemiz camilerindeki yer standardı kişi başına 0,75 metre kare olarak belirlenmiştir. Bu hesaba göre, minber ve kürsü hariç caminin cemaat kapasitesi yaklaşık 278 kişidir. Zaten caminin içinde halıların yenilenmesinden önce 278 halı-seccade olması da bunu doğrulamaktadır. Kubbe, zeminden 15 metre yüksektedir. Caminin üzeri kurşunla kaplı büyük bir kubbe ile örtülüdür. Yine çok enteresandır ki caminin eni, boyu ve kubbe yüksekliği tam olarak 15 metredir. Bunun dışında caminin girişinde altı adet beyaz mermer sütuna oturtulmuş beş adet küçük kubbe de bulunmaktadır. Son cemaat yerinin boyu 3,70 metre, eni 16,60 metredir. İki bölüm hâlinde toplam alan, 56,44 metrekaredir. Buranın cemaat kapasitesi ise yaklaşık 70 kişidir. O hâlde içi ve son cemaat yeri ile birlikte caminin kapasitesi yaklaşık 350 kişidir¹¹¹. Caminin içinde, irili ufaklı 21 adet pencere vardır. Yukarıdaki pencereler küçük parçalara bölünmüş ve renkli camlarla süslenmiştir. Caminin içi, kubbe ve pandantif¹¹², bitkisel çiçek motifleriyle 1959 yılında restore edildiği esnada süslenmiştir.

Cami, ana kubbe ve son cemaat yeri üzerindeki beş küçük kubbe olmak üzere altı kubbeden meydana gelmiştir. Caminin içi ve pandantifler göz kamaştırıcı bitkisel çiçek motifleri ile süslenmiştir. Son cemaat yerini meydana getiren kubbelerin ayakları altı adet mermer sütundur. Doğuda ve batıda birer şerefeli iki minaresi vardır. Caminin cümle kapısı kuzeydedir. Caminin cümle kapısının üzerindeki mermer taşlar, dışı olarak birbirine geçirilmiştir. Yüzyıllar geçtiği hâlde bu taşlar, aralarına jilet bile giremeyecek şekilde birbirine kenetlenmiş vaziyettedir. Kapısı iki kanatlı ve ahşaptır. Kapılar geçmeli olarak ya-

¹¹¹ **Not:** Buradaki uzunluk hesaplamaları, lazer metre ile yapılmıştır.

¹¹² **Pendantif:** Kubbeli inşaatta kemerler üzerine oturtulmuş kubbe ile kemerlerin arasını kapatan üçgen biçimindeki kubbe parçalarından her biri. (Bkz. Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, s. 111.)

pılmıştır. Cümle kapısının kilit mahallinde kapıyı çekmek için yapılmış olan halkalarla etrafındaki oymalar, madenidir. Kapının her iki kanadında, (günümüzde mevcut olmayan) halkaların iki başını oluşturan şahane ikişer ejder başı bulunuyordu.

a- Kubbe Yazısı

Sultan Selim Camii'nin kubbesinde Fussilet Suresi 41. ayet yazılıdır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِنَّ اللَّهَ يُمِصُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتْما إِنَّ أَمْسِكُهُمَا مِنْ أَحَدٍ
 مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

“Rahman ve Rahîm olan Allah’ın adıyla: Şüphesiz ki Allah, gökleri ve yeri, (düzenleri bozulup) yok olurlar diye (kudret kanunlarıyla) tutmaktadır. Eğer onlar (bozulup) yok olurlarsa ondan sonra bunları hiç kimse (yerinde) tutamaz. Gerçekten O, cezada aceleci değildir, çok bağışlayıcıdır.” (Fâtır Suresi, ayet 41.)

Sultan Selim Camii'nin kubbe yazısı

Osman Şevki Uludağ, Sultan Selim Camii'nin kubbesiyle ilgili şu açıklamayı yapar: “Karapınar Camii'nin umumi heyetinde

görülen en mühim değişiklik, büyük kubbeyi saran geniş bir kuşak vardır. Sinan, kubbenin etrafına dizdiği destek duvarlarının (kontrfor) altında ve binanın bedeni ile bunlar arasında, Karapınar Camii'nde görüldüğü gibi bir duvar kuşağı yaptığına dair misaller göremedik. Bu duvar, herhâlde binanın esaslı bir tamir gördüğüne ve asıl gövdenin dağılmaması için sonradan ilavesine lüzum hâsıl olduğuna şahit olabilir. Bu kısım mutlaka sonradan yapılmış olacaktır. Kubbe etrafındaki pencere ile kuşak üzerindeki yuvarlak pencerenin aynı şukulliyet (aynı düzlemde) üzerinde bulunmaması bunun delilidir. Sinan gibi yaptığı binalarda tenazura (simetri) santimetresine kadar riayet eden bir üstat, aynı cephe üzerinde birbirine nazaran çarpık düşen iki pencere yapmaz. Onun bütün eserlerinde tenazur ve hesap görmekteyiz. Hâl-buki resminde de görüldüğü üzere buradaki hata gayet aşikârdır. Bütün bunlar, bize caminin yeniden yapılrçasına büyük bir tamir gördüğünü gösterir.¹¹³” Uludağ'ın caminin büyük bir tamir gördüğü hakkındaki görüşünün, caminin son hâli incelendiği zaman isabetli olmadığı anlaşılabilir.

Sultan Selim Camii kubbesinin genel görünüşü

¹¹³ Uludağ, “Karapınar’daki Selimiye Camii”, s. 2072.

1- Hattatı

Bu kubbe yazısının hattatı Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer, 1873 yılında İstanbul'da doğdu. Hattat İlmî Efendi'nin oğlu olan İsmail Hakkı Altunbezer, Fatih Rüştüyesi'nde öğrenim görüp, önceleri hattat olan babasından hüsn-i hat dersleri aldı. Sonra Divan-ı Hümayun kalemine girip (1890), dönemin meşhur hattatlarından Sami Efendi'den (ö.1912) hem tuğra çekmesini öğrendi hem de divani, celi divani ve celi sülüs yazılarını meşk etti. Cumhuriyet döneminde Güzel Sanatlar Akademisi doğu süsleme sanatları şubesi müdürlüğüne getirilip bu alanda birçok öğrenci yetiştirdi. 1946 yılında vefat eden Altunbezer, İstanbul Karacaahmet Mezarlığı'nda metfundur¹¹⁴.

2- Yazının Özellikleri

Bu yazı, hat sanatının zirve eserlerinden biri olup, celi sülüs hattıyla son derece nefis bir tarzda yazılmıştır. Hattatın kubbe için bu ayeti seçmesindeki mesajı şu olmalıdır: *“Ya Rabbi! Her ne kadar biz bu camiye direksiz inşa etmiş isek de Sen yeri ve göğü direksiz yaratarak asıl gerçek yaratıcının Zât-ı Bârî'nin olduğunu bizlere göstermiş oldun.”* Bu yazının Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Sultan Selim Camii'nin 1935 yılında yapılan restorasyonunda yazıldığı tahmin edilmektedir. Anlaşılan, dönemin malum siyasi atmosferinden dolayı geleneğin aksine hattat yazının altına imzasını koymamış olmalıdır.

b- Kur'an-ı Kerimler

Tarihte ve günümüzde Kur'an-ı Kerim'e her bir haneden başlayarak cami, mescit, medrese, türbe ve kütüphanelere kadar hemen her yerde kolaylıkla ulaşılması mümkün olmuştur. Hanelerde sınırlı sayıda bulunan Kur'an-ı Kerim'lerin cami ve mescitlerde sayısının daha fazla olduğu aşikârdır. Kur'an-ı Ke-

¹¹⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, (Maarif Basımevi) İstanbul 1955, ss. 97-101.

rim'ler, mushaf hâlinde ibadet mekânlarına vakfedilmek suretiyle muhafaza edilmişlerdir. Vakfiyelerde menkul eserler arasında ilk sırada Kur'an-ı Kerim'ler gelmektedir. Vakıf şartları arasında bu mushafaların haftanın veya günün belli zamanlarında okunması şartı getirilmiştir¹¹⁵.

Karapınar Sultan Selim Camii'ne zaman içerisinde 10 adet Kur'an-ı Kerim vakfedildiği, son dönem belgelerinden anlaşılmaktadır. XX. yüzyılın başında camide 5-6 Kur'an-ı Kerim olduğuna dair 1322 h. Tarihli *Konya Salnamesi*'nde bir kayıt bulunmaktadır. Bununla birlikte XIX. yüzyıl sonlarında 9 adet Kur'an'ın varlığı 10 C. Âhir 1313/28 Kasım 1895 tarihli belgede kayıtlıdır. Bunlar, 1895'te iki sandık içine konularak onarılacak ve ciltlenmek üzere Konya'ya gönderilmiş, Evkâf Sandığı'nda görevli Mücellit Hüseyin Efendi, 13 gün içinde ciltleyerek Karapınar'a iade etmiştir. Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kitaplığı'nda 3747 ve 3748 numaralarda kayıtlı iki Kur'an'ın esaslı bir şekilde onarıldıkları ve ciltleri dışında kaybolan yapılarının tekrar yazılıp konulduğu anlaşılmaktadır¹¹⁶.

Müzedede bulunan Kur'an'lardan birinin cilt kapağının tarihi oldukça eskidir. Yusuf Akyurt'a göre bu Kur'an, Kanuni veya II. Selim'e ait olmalıdır. Bu iki padişah döneminde çok ünlü hattatların bulunduğu ve bunlara Kanuni ve II. Selim'in Kur'an'lar yazdırdıkları bilinmektedir. Bu Kur'an'lar da dönemin hattatları tarafından yazılmış olmalıdır. Fakat her iki Kur'an'da da buna dair herhangi bir kayıt bulunmadığından hattatların ismini belirlemek mümkün olmamıştır¹¹⁷.

Mevlânâ Müzesi emekli Müdürü Erdoğan Erol, müzedede Karapınar Sultan Selim Camii'nden getirildiği kayıt altında olan Kur'anların son durumları ile ilgili şu bilgileri verir: "*Mevlânâ Müzesinde bulunan 10 Kur'an'ın Karapınar Sultan Selim*

¹¹⁵ Ahmet Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, (Palet Yayınları) Konya 2018, ss. 224-225.

¹¹⁶ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 109.

¹¹⁷ Küçükdağ, *age.*, s. 109.

Camii'nden geldiği üzerindeki kayıtlardan bellidir. Müzeye gelen bu 10 Kur'an'dan sekizi müzeli kitaplar arasında, ikisi ise İhtisas Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Kitapların tamamı birkaç kez onarımdan geçmiş, onarımlar çok kötü yapılmıştır. Ancak ilave sayfelerin bazıları mükemmel, bazıları vasat düzeyde, tezhip edilmiş, tamamlanmıştır. Bu tamamlanmaların çoğunluğunun ilk iki sayfede ve son sayfalarda olduğu göz önüne alınırsa, bu tezhipli sayfelerinin imandan ve estetikten yoksun bazı kişilerce çalındığını kabul etmek gerekir. Ayrıca kitapların bu kadar büyük çapta onarım görmesi de dikkat çekicidir. Zira kitapların bu aradan geçen zaman içerisinde kullanılmadan ötürü ciltlerinin bu kadar harap olması mümkün değildir. Her halde buldukları ortamda iyi değilmiş¹¹⁸.”

Son zamanlarda caminin metrukâtının bulunduğu depo içerisinde farklı üç değişik mushaf bölümleri bulunmuştur. Bu nüshaların ilkinin iç kapağında ta'lik hattıyla “*Vakfu'l-merhûm es-Sultân Selîm Hân der Medîne-i Karapınar*” (Merhum Sultan Selim Han'ın Karapınar şehrindeki vakfına aittir) yazılı bir mushaf ortaya çıkmıştır. Bu eksik mushafın dış kabı ceylan derisinden olup, ön kapakta motif olarak “şemse” vardır¹¹⁹. Kur'an-ı Kerim, zamanına göre iyi bir nesih hattıyla yazılmış olup sure başları ve sonları “*surh*” lu¹²⁰ ve sülüs hattıyla yazılmıştır. Tek cilt olan bu eksik mushaf, Fatıha Suresi ile başlar, birinci cüz'ün sonuyla, yani Bakara Suresinin 141. ayeti ile biter. İkinci eksik mushaf, En'am Suresi'nin 111. ayetiyle başlar, bu sure bittikten sonra A'raf Suresiyle devam eder, A'raf Suresinin 87. ayetiyle tamamlanır. Bu kolleksiyonun üçüncü parçası hattat Seyyit Mustafa imzalı muhtemelen 1900'lü yıllarda basılmış, matbu Amme cüz'üdür. Son derece güzel bir

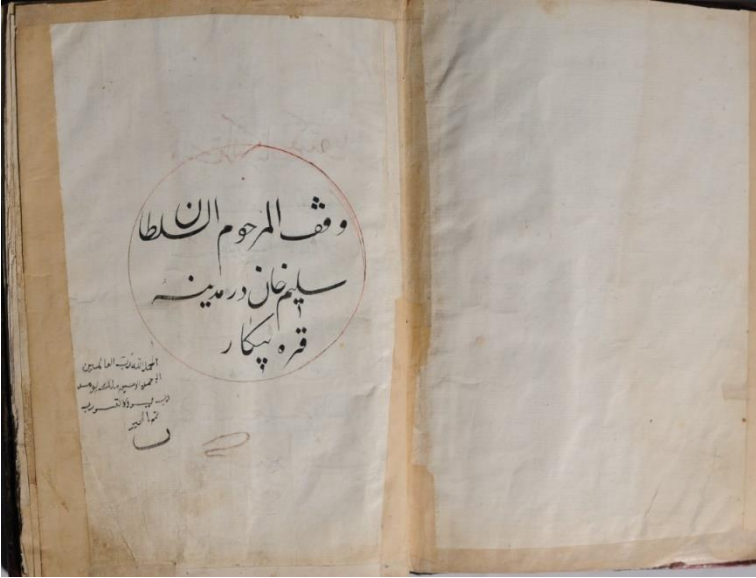
¹¹⁸ Erdoğan Erol, “Karapınar Selimiye Camii'nden Mevlânâ Müzesine Getirilen Kur'anlar”, Karapınar Sempozyumu (26-27 Ekim 2000), ss. 199-200.

¹¹⁹ Şemse: Arapça “şems” güneş sözcüğünden gelir. İslam sanatında tezhip, ciltçilik ve işlemlerde görülen güneş şeklinde yuvarlak eliptik süsleme motifinin ismidir.

¹²⁰ Surh: Farsça, “kırmızı renk” anlamına gelir. Hattatların eskiden beri surelerin başına ve sonuna dikkat çekmek için kırmızı mürekkeple genelde sülüs hattıyla yazageldikleri kısımlara verilen addır.

nesih hattıyla yazılmış, kıymetli bir cüzdür. Bu tetkikten sonra geldiğimiz sonuç, bütün bu parçaların 1935 yılında Fevzi Çakmak tarafından Mevlânâ Müzesine götürülürken, bu eksik nüshalar camide bırakılmış olmalıdır.

Bu mushaf kısımları bir müddet ilçe müftülüğünün çabalarıyla önce basın-yayın vasıtası ile halka tanıtılmış ve caminin içinde bir müddet uygun bir mekânda cemaatin ziyaretine açılmıştır. Daha sonra ilçe müftülüğü tarafından demirbaş kaydı yapıldıktan sonra asıl sahibi olan Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğüne teslim edilmiştir.

Cami'de son zamanlarda bulunan eksik mushafın iç kapağı ve vakfiye ibaresi

Cami'de bulunan mushafın Fatihah Suresi ve Bakara Suresi'nin ilk sayfası

Camide bulunan En'am Suresi'nin 111. ayetiyle başlayan ikinci eksik nüsha

Camide bulunan 1900'lü yıllarda basılmış, matbu Amme cüz'ünün başı

c- Minber

Minber, Arapçadaki “nebr” sıfatının isimleşmiş hâlidir; “yükseklik” manasına gelir. Buradaki haremın zemininden yüksekte bulunan kısım anlamındadır. Mihrabın harem zemininden yükseltildiği mekân organizasyonunda minber, mihraba göre daha yukarıda yer almıştır. Zeminden yüksekte bulunan minber, zemindeki cemaate hitap etmek için uygun bir yükseltilidir. Minber esas itibarıyla üç ana bölümden meydana gelir: Kapı, gövde ve şerefe kısımlarından oluşur. Kapı kısmı; söveler, kapı kanatları ve aynalıktan meydana gelmektedir. Gövde; merdiven, korkuluk, şerefe altı ve süpürgelik bölümlerinden teşekkül eder. Şerefe veya taht olarak ifade olunan kısım ise sahanlık, kubbe, külah ve alemden oluşur¹²¹.

¹²¹ Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, s. 188.

Sultan Selim Camii'nin minber ve mihrabı

Minber tizerinde asılı altın kaplama görünümlü kafes

Caminin minberi, beyaz-gri mermerden, oymasız yapılmış olup sade ve güzeldir. Göze hoş gelen motiflerle bezenmiştir.

Ayrıca kubbeden minbere doğru zincirle asılmış tahta yapı ve altın kaplamalı olarak bilinen kafes görünümünde bir maket de, camideki ilgi çekici unsurlar arasındadır.

Caminin minber girişinin üst kısmındaki yazı

Minber kapısının üstünde sülüs hattıyla لا إله إلا الله محمد رسول الله حقاً (Allah'tan başka ilah yoktur, gerçekten Muhammed O'nun Rasülüdür.) yazılıdır.

d- Mihrap

İslam mimarisinde cami, mescit ve namazgâh gibi ibadet edilecek mekânların ön kısımlarında ve imamların cemaate namaz kıldırması gayesiyle duvar içine açılan niş veya derinliktir. Arapçada; “saray, yüksekçe yer, meclisin baş tarafı, en şerefli kısım” gibi karşılıkları bulunan mihrap kelimesinin ibadet mekânındaki anlamı meclisin baş tarafıyla örtüşmelidir. Çünkü bu mekânda görev ifa eden “imam” (önde bulunan) kelimesiyle olan irtibatı sebebiyle böyle bir mana daha uygun düşmektedir¹²².

Sultan Selim Camii'nin mihrabı, altı tabakalı mukarnaslı, süslü, gök mermerden yapılmıştır. Mihrabın üzerinde sülüs hattıyla XVI-XVII. yüzyıllarda yazıldığı anlaşılan:

¹²² Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, s. 186.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ “O gün ne mal ne evlatlar fayda verir, o gün selim bir kalple gelen kurtulur.” (Şuarâ Suresi, ayet 88.) yer almaktadır.

Sultan Selim Camii mihrabının üst detayı

Sanat tarihçisi Semavi Eyice, mihrabı şöyle değerlendirir: “Caminin mihrabı ile cümle kapısı devrin tezeyinatını aksettiren yegâne unsurlardır denilebilir¹²³.” Yine mihrap ve minberi aynı kategoride şöyle tasvir eder:

“İçeride minber ve mihrap da tamamen Osmanlı klasik devir mimarisinin ölçülü, âhenkli ve zarif güzelliğini aksettirirler. Mihrap, mermerden işlenmiş nişin üst kısmı stalaktitler¹²⁴ ile bezenmiştir¹²⁵.”

¹²³ Eyice, “Sultaniye-Karapınar’a Dair”, s. 131.

¹²⁴ **Stalaktit:** Stalaktit kelimesi dilimizde “sarkıt” anlamına gelir. Eski Yunancada “damlamak, damlatmak” fiilinden türetilmiştir. Mimaride içerlek bir kısımdan üstte bulunan çıkıntılı bir yüzeye geçerken, bir destek ve aynı zamanda bir süs oluşturmak üzere kullanılan prizma biçimindeki küçük bindirmeliklere denir. Dilimizde aynı zamanda “mukarnas” olarak bilinir. (Bkz. Celâl Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, (Maarif Basımevi) İstanbul 1957, s. 963; Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, s. 101.)

¹²⁵ Eyice, *agm.*, s. 134.

e- Şamdanlar

Arapça, “şem‘ (*mum*)” kelimesi ile Farsça “-dân (-lık)” bileşenlerinden meydana gelen ve kandil anlamında şamdan, aydınlatma araçları arasındaki yerini almıştır. Gümüş, demir, bronz, tunç, bakır, pirinç, mermer ve toprak gibi malzemelerden üretilen örnekler bulunmaktadır. Şamdanların, mihrap şamdanı, ayaklı şamdan, el şamdanı, duvar şamdanı, orta şamdan kollu şamdan masa şamdanı ve taht şamdanı gibi türleri mevcuttur. Şamdanların vakıf eserlerde demirbaş oluşuyla birlikte aydınlatmada en çok ihtiyaç duyulan malzemeler, mum tarzındaki sarf malzemeler olmuştur. Bu sebeple vakfiyelerde mum ihtiyacının karşılanmasına yönelik ayrıntılar dikkati çekmektedir. Aydınlatma meselesi, vakfiyelerde en çok rağbet gören hayır girişimleri arasındaki yerini almıştır. Bu sebeple kandil ve şamdan tarzındaki aydınlatma araçları, vakfiyelerde çokça ifade edilmiştir¹²⁶.

Günümüzde yerinde olmayan şamdanlar ve iki avize

¹²⁶ Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, s. 210.

Sultan Selim Camii'nde mihrabın her iki yanında daha önceleri bakırdan yapılmış estetik görünüşe sahip iki şamdan vardı. Üzerinde vakıf kitabesi kazılan sanat şaheseri şamdan üzerine “*Seyyâh-ı âlem Evliyâ ruhu için el-Fâtiha ve ketebehû Hacı Ali Ayıntabir. 1091/1680*”¹²⁷ (Seyyâh-ı âlem Evliyâ Çelebi ruhu-na el-Fâtiha, yazarın Hacı Ali Ayıntabir.) yazılıdır. İbarede geçen “*Seyyâh-âlem*” ile Evliya Çelebi'nin kast edildiği açıktır. Bilindiği gibi Evliya Çelebi hayattayken 1648 yılında Karapınar'a, o zaman ki adıyla Sultaniye'ye uğrar ve Seyahatnamesi'nde Sultan Selim Camii'nden sehven “*Süleyman Han Camii*” diye söz eder¹²⁸. Evliya Çelebi'nin vefat tarihi 1682 olduğuna göre¹²⁹, Karapınar'a uğramasının hatırası olarak sonradan şamdanların üzerine onu tebci için bu ibare yazılmış olmalıdır. Yazının hattatı da Gaziantep'li Hacı Ali isminde bir şahıstır. Yaklaşık 350 sene önce bu mabedi aydınlatması gayesiyle mihrabın iki yanına yerleştirilen bu antika eser, maalesef kaybolan başka kıymetli cami aksesuarları ile aynı kaderi paylaşmıştır. *Bütün Yönleriyle Karapınar* kitabının yazarı, İbrahim Gündüz'ün 1980 yılında yayınlanan çalışmasının 273-274. sayfalarındaki siyah-beyaz iki fotoğrafa bakılacak olursa şamdanların o tarihte yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu satırların yazarı olarak bendeniz de daha 10-15 sene gibi çok yakın zamanlara kadar, şamdanların mihrabın iki tarafında bulunduğu şahidiz.

f- Rahle

Rahle, diz çökerek oturuş biçiminde Kur'an-ı Kerim'in sıhatli bir biçimde okunması gayesiyle imal edilmiş düzenektir. Kur'an-ı Kerim'in bel seviyesi üstünde tutulması ve okunması zaruretinden dolayı, yerden belli bir seviyeye kadar yükseltmesinde rahlelerden yararlanılmıştır¹³⁰.

¹²⁷ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 272.

¹²⁸ *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, İstanbul 1972, s. 164.

¹²⁹ Hayatıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Mücteba İlgürel, “*Evliyâ Çelebi*”, *DİA*, İstanbul 1995, ss. 529-533.

¹³⁰ Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, s. 198.

Mimar Sinan döneminin sanat şaheserlerinden biri olan tek parça ahşaptan mamul sedef kakmalı Kur'an rahlesinin, Sultan Selim Camii'nden alınarak İstanbul Müzesine kaldırıldığı bilgisine ulaştık.

g- Kapı Halkaları

Cumhuriyet döneminde Karapınar ile ilgili ilk araştırmalara imza atan Osman Şevket Uludağ (ö.1964), günümüzde yerinde olmayan Sultan Selim Camii'nin kapı halkalarıyla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapar:

“Karapınar Camii'nin kapı halkaları, dikkatle seyredilmelidir. Ağız ağıza gelen iki yilandan terekküp (oluşan) eden bu kapı halkaları medeniyet tarihimizde, son senelerde yer alan yılan sembolü hakkında hakikati aydınlatacak bir ışıktır. Türkler, -hele camilerde- asla yaşayan mahluk resimleri yapmazken caminin kapı halkalarını neden yılan şeklinde yapmışlar? Son senenin bazı yazıcıları, Türklerde yılan ve resmi hakkında garip şeyler söylemişlerdir. Elâmlıların zamanına kadar uzayan yılan totemi, yine bu yazıcıların zanlarına ve yazılarına göre asla tababetle ilgili değildir. Cami kapısındaki yılan görüldükten sonra, Konya Selçuk sarayının enkazından olup Müze bahçesinde bulunan yılan mahlukâtı da buna ilave edilirse, uzak tarihlere doğru araştırma merakı artar. Yunanlılar yılan sembolünü Eskülap¹³¹ zamanından itibaren tıp işareti olarak kullanırlar. Bu işaret bütün milletlerce böyle kabul olunmuştur. Bizde de son zamanlarda bir hastane duvarında yılan resmini görenler aynı davaya kapılmışlardır. Hâlbuki yılan Türklerde bambaşka bir mana ifade eder, çok lüzumlu bir tetkik mevzuudur¹³².”

Karapınarlı hemşehrimiz İsmet Büyükyaylacı (ö. 1991) da, “Karapınar ve Erozyonu” adlı eserinde bu hususta şu bilgileri verir:

¹³¹ Eskülap: Yunan mitolojisinde hekim tanrısı.

¹³² Uludağ, “Karapınar'daki Selimiye Camii”, s. 2073.

“Bizim küçüklüğümüzde her iki ahşap kapı kanadı üzerinde ejder ve yılan şeklinde iki tane dökme kapı halkaları vardı. Çok kıymetli olan bu kapı halkaları sonraları çalınarak kayıplara karıştı. Antika olan bu halkaların şekli de olmadığı için yenisi de dökülemiyor¹³³.”

1940’lı yıllarda Karapınar’a tarihî eserleri incelemeye gelen Mevlânâ Müzesi Kurucu Müdürü M. Yusuf Akyurt (ö.1954), cümle kapısı ve çift yılan başlı halkalar hakkında şu bilgileri verir: “Kitabeli cümle kapısının ahşap kısmı, hendesî taksimatlardan mürekkep ve doğrama çatmaları ile gayet musanna (sanatlı) yapılmıştır. Bazı yerleri kırılmış olduğundan tamire muhtaçtır. Kapının kilit mahallinde ve onun üstünde kapıyı çekmek için yapılmış halkalarla etrafındaki oymalar madenîdir. Sol tarafta mevcut halkanın iki başında mücessem iki yılan başı vardır. Madeni tezeyinat pek güzel ve ince yapılmıştır¹³⁴.”

Sultan Selim Camii'nin cümle kapısının detayı

¹³³ İsmet Büyükyaylacı, *Karapınar ve Erozyonu*, (Seldem Ofset) Ankara 1986, s. 43.

¹³⁴ M. Yusuf Akyurt, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu, Mut Merkez Kazası, Tekeli Köyü, Değirmenlik ve Balkusan'daki 23 Abidenin Tariflerini Havidir*, Türk Tarih Kütüphanesi (Yazmalar Bölümü), Y/0597, s. 143. M. Yusuf Akyurt'un hayatı ve çalışmaları için bkz. Erdoğan Erol, *Mevlânâ Müzesinin Kurucusu M. Yusuf Akyurt*, (Plaka Matbaacılık) Ankara 2010.

Mezkûr bilgi ve belgelerden hareketle bu benzersiz kapı halkalarının 1940'lı yıllara kadar yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Ulaştığımız son bilgilere ve bazı duyumlara göre çift yılan başlı bu halkalar şu anda Avrupa ülkelerinin birinde yer alan bir müzede sergilenmektedir.¹³⁵

Semavi Eyice de makalesinde bu halkalardan bahseder: “Üsluplaştırılmış ejder şeklindeki bu halkaların 1941 yılından bu yana sökülüp çalınmış olmalarına esef etmemeye imkân yoktur. Bunlar eğer bir müzeye girmiş değiller ise eski fotoğraflarından istifade suretiyle yeniden dökülerek yerlerine takılmalarını temenni etmekten başka çare kalmamış demektir.¹³⁶” İlgili makalenin dipnotunda da, “Caminin yılan başı şeklindeki kapı halkalarından bir tanesinin birkaç yıl önce yerinden alınması üzerine, diğer birinin dönemin yetkililerince yerinden sökülüp muhafaza edildiğini belirtir”¹³⁷. Şu hâlde bu halka bir değil kapı yanaklarının her iki tarafında birer tane idi.

Günümüzde bu durumun millî bir mesele olarak ele alındığı bir çalışmada yer alan şu tespitler hayli önemlidir: “Bu topraklarda yer alan bütün eserlerin bize ait olduğunu kavrama bilinci konusunda bugün bile güçlüklerimiz var. Kısa bir anlatımla etkisi hâlâ süren ırk, din ve milliyet ayrımcılığı, bizden olan/olmayanlar anlayışı, insanların yanısıra tarihsel ve kültürel mirasa da uygulanmış ve eserlerin pek çoğunun yitirilmesine yol açmıştır. İşte bu nedenlerle, bu topraklarda yeşeren uygarlıkların ürettiği eserlerin çok kolayca yağmalanacağı açıktı. Önemli bir bölümü Osmanlı İmparatorluğunun çökme-çöküş süreci döneminde, bazen devlet kurumlarının da bilgisi içinde,

¹³⁵ XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Arkeolojik kazı bahanesiyle Anadolu'dan ve özellikle Konya civarından Almanya'ya götürülen tarihî eserlerle ilgili bkz. Fatih Çolak, *Almanların Konya ve Çevresindeki Faaliyetleri*, (Çizgi Kitabevi) 2014, ss. 214-228.

¹³⁶ Eyice, “Sultanîye-Karapınar'a Dair”, s. 134.

¹³⁷ Eyice, *agm.*, s. 139; Anadolu'daki benzer kapı tokmakları için bkz. Halit Çal-Özlem Çal, *Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları ve Çekekçeleri*, (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları) Ankara 2008, ss. 88-89.

çeşitli Batı ülkelerine taşınmıştır. Kaçırılan eserler bugün ABD dahil birçok Batı ülkesindeki müzelerde sergilenmeye devam ediyor¹³⁸.”

Sultan Selim Camii kapısının 1940'larda çekilmiş bir fotoğrafında kapının sol üst tarafında mevcut çift yılan başlı kapı halkası

¹³⁸ Yaşar Yılmaz, *Anadolu'nun Gözyaşları Yurt Dışına Götürülmüş Tarihi Eserlerimiz*, (Anadolu Kültürel Girişimcilik) İstanbul 2020, "Doğan Hasol-Sunuş".

Sultan Selim Camii'nin kapısındaki dikey yazı

Kapının sol tarafındaki madeni tezyinatın ortasında dikkat edilirse dikey küçük bir zeminde sülüs hattıyla ayetlerden iktibas edilerek yukarıdan aşağıya. “هذه جنّات عدنٍ فأنخلوها خالدين” “Burası ebediyen kalacağımız Adn cennetidir, buyurun giriniz.” yazılıdır. Bu metin, iki ayrı ayetten alınan birer parça ile ve başına “هذه” ilave olunarak meydana getirilmiştir. (Tevbe Suresi, ayet 72 ve Zümer Suresi, ayet 73).

h- Müezzin Mahfili

Caminin mahfili¹³⁹, kapıdan girince sağ köşede yer alır. Mermerden yapılmış dört direk üzerine oturtulmuştur. İlk dönemlerde, padişah mahfeli olarak işlev görmüştür. Bugün alt kısmı, imam odası olarak kullanılmaktadır.

Sultan Selim Camii'nin mahfili

¹³⁹ **Mahfil:** Camilerde müezzin ya da padişahlara ayrılmış ve yüksekçe olarak inşa edilmiş localar. Bunlara müezzin ya da hünkâr mahfili denir. Hünkâr mahfili yüksek ayaklar üzerine inşa edilmiştir. Bunların alçak olanlarına da “maksure” denir. (Bkz. Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, s. 89.) Özellikle padişahların, devlet adamlarının namaz kıldıkları, güvenlik amacı ile yerden yüksek yapılmış olan kısma verilen addır.

ı- Cümle Kapısı ve Kitabesi

Bu alanın uzmanlarından Osman Şevki Uludağ, caminin kapısıyla ilgili şu tespitleri yapar: “Caminin kapısı birden insanı şaşırtacak derecede karışıktır. Kapı kenarı, etrafındaki motifler yukarıdaki stalaktitler, mimarînin zevkine tamamen uygundur. Fakat kapı kenarı ile stalaktitler arasındaki kısım, muhakkak, caminin yapıldığı devrin eseri değildir.

Sultan Selim Camii'nin cümle kapısı

Stalaktitlerin altında “رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا” diye başlayan nefis bir yazı ile yazılmış bir levha vardır. Bununla kapı kemiği arasında güneşi temsil eden siyah mermer üzerine resmedilmiş bir motif mevcuttur. Motif üzerinde durulmak lazım gelir. Güneş motifi daha eski Selçuklu eserlerinin bazılarında mevcuttur. Ancak Osmanlılar bunu XVII. asrın sonlarına doğru yani Hayrettin, Sinan, Dalgiç Mehmet Ağa, Davut gibi klasik Türk mimarlığını yaratan ve yaşatan büyüklerle en son devirlerinde kullanmağa başlamışlardır. Sinan'ın şakirtlerinin eserlerinde bu motif görülmemektedir. Acaba Sinan, Karapınar Camii'nde bir istisna mı göstermek istedi? Bu da düşünülemez çünkü kapının üzerini kapla-

yan bu cesim (iri) taşın kenarlarına dikkatlice bakıldığı takdirde güneşli taşın diğerleri gibi tam imtizaçlı (uyumlu) şekilde olmadığı görülür. Bize göre caminin harici manzarasında en mühim kısım olan kapının büyük bir tamir esnasında çok değiştiği ve aslında olmayan bu taşın oraya sonradan konduğunu kabul etmek doğrudur. Pek fena bir manzara teşkil etmemekle beraber güneş temsiline, asıl binada olmadığını söyleyebiliriz¹⁴⁰.”

Semavi Eyice, caminin cümle kapısını sanat tarihi açısından şöyle ele alır: “Mermer kapı kemerinin üstünde on bir dilimli bir istiridye kabuğu veya yelpaze şeklinde bir kapı alınlığı bulunmaktadır. Bunun üzerinde, iki sıra hâlinde sekiz kartuş içine yerleştirilmiş esas kitabe yer almaktadır¹⁴¹. Cümle kapısının üst kısmı, binanın her tarafında hâkim olan, sadeliğe önem veren zevkin bir alâmeti olarak, klasik bir baklavalı friz motifi ile çerçevelenmiştir. Caminin tek muhteşem kısmı olan büyük ahşap kapı kanatları geçmeli olarak yapılmış, bronz kilit ağızları ve halkalar ile bezenmiştir. Fakat ne yazık ki, bu harikulade güzellikteki bronz aksam iyi korunamamış ve bunların bazı parçaları ile halkaları sökülmüştür¹⁴².”

Caminin cümle kapısının üst tarafındaki detaylar

140 Uludağ, “Karapınar’daki Selimiye Camii”, s. 2072.

141 Eyice, “Sultaniye-Karapınar’a Dair”, ss. 131-132.

142 Eyice, agm., s. 134.

Caminin cümle kapısı üzerindeki iki satırdan oluşan kitabesi şöyledir:

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا هَذَا الْبِنَاءَ وَثُبَّ عَلَيْنَا بِفَضْلِكَ وَهَدِنَا فَلَمَّا تَمَّ هَذَا الْجَامِعَ الشَّرِيفَ
تَقَبَّلَهُ اللَّهُ رَبَّنَا الْأَعْلَى فَقَالَ الْهَاتِفُ الْعَبِيُّ تَارِيخَهُ إِنَّهُ لَمْسُجِدٌ أُسِّسَ عَلَيَّ التَّقْوَى

“Ey Rabbimiz! Bu binayı bizden kabul et ve fazlın ile tövbemizi kabul ederek bize doğru yolu göster. Bu yüksek cami tamam olunca gizli bir ses tarihini şöyle söyledi: *إنه لمسجد أسس علي التقوى* “Bu mes-cit, takva temeli üzerine inşa olunmuştur.” Bu kitabenin son mısra-ında geçen Tevbe Suresi’nin 108. ayetinden iktibas edilmiş ibare, ebceet hesabıyla caminin yapılış tarihi olan hicri 971 yılını vermektedir. Bunun miladi karşılığı tam olarak 1563’tür. (971/1563). Yine mevcut tarihî belgelere göre caminin inşası, 18 Şaban 976/15 Mayıs 1560 tarihinde başlamış, net olarak üç yıl içinde Rebülevvel 971/Ekim 1563 tarihinde tamamlanmış-tır.

Bu cami ve külliye yapıtıran Şehzade II. Selim, alçakgönül-lülük göstermek için bu kitabeye adını yazdırmamıştır. Şimdi yıkık vaziyete bulunan imarete ve Karaman eyaleti valisi iken Karapınar’da (Sultaniye) yaptırdığı camiye de aynı şekilde ken-di adını yazdırmamıştı. Ancak padişah olduktan sonra yaptırdı-ğı eserlere adını gösteren kitabe taşları koydurmuştur. Mesela: Padişah olduktan sonra Karapınar’da yaptırdığı şadırvanın ki-tabesinde, “*Hân Selîm ibni Süleyman merkadi olsun cinân*” mısra-ında olduğu gibi “*Süleyman oğlu Selim Han*” diyerek adından açıkça bahsedilir¹⁴³.

Sultan Abdülmecid’in iradesi ile yapılan bu tamirin tarihi, Osman Hamdi adında bir şair tarafından yazılmış olup vezin, kafiye hatta mana bakımından oldukça zayıftır¹⁴⁴.

Yukardaki kitabenin birinci satırı altında siyah mürekkeple yazılmış muahhar kitabeden caminin 1263/1847 tarihinde tamir gördüğü anlaşılmaktadır.

¹⁴³ İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, ss. 351-352.

¹⁴⁴ Eyice, “*Sultaniye-Karapınar’a Dair*”, s. 133.

Kitabesi şudur:

لطف ربانی اریشدی ای عباد
خالصا مؤمن کلوب قیلسون صلات

مرقد سلطان سلیمان نورنی
ثانیا تجدید ایدوب اول مقبرات

کفت حمدی تعمیرنه تاریخک
اوی امامه قیل صلاتی بول نجات

*Lutf-ı Rabbânî erişti ey ibâd
Hâlsan mü'min gelup kılsun salât*

*Merkad-i Sultân Süleymân'ın nûrunu
Sâniyen tecdîd idüp ol makberât*

*Goft Hamdî tamirine tarihîn
Uy imama kıl salâtı bul necât*

(Ey Allah'ın kulları! Rabbani lütuf erişti. Burada müminler gelip, namaz kılsın. Sonra Süleyman kabrini yeniden inşa edip bunun üzerine Hamdî bunun tarihini şöyle dedi.)

Bu kitabede caminin ilk bilinen onarım tarihi اوی امامه قیل صلاتی بول نجات (*Uy imama kıl salâtı bul necat*) cümlesidir. Onun da ebcet hesabıyla rakamsal değeri, 1267 (1851)'e tekabül eder.

i- Şadırvan

Şadırvan: Etrafında bulunan müteaddit musluklardan ve halkın abdest alması için yapılan, bir fiskiyeden su akan havuz tarzında kubbeli çeşmeye verilen addır¹⁴⁵.

Diğer klasik dönem külliyelerinde olduğu gibi, Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nde, de cami ve imaret arasında, camiye yakın bir yerde şadırvan bulunuyordu. Yakın dönemlerde ye-

¹⁴⁵ Pakalın, *OTDTS*, c. III, s. 303.

rinden kaldırılarak olması gereken mahallin biraz daha batısına alınmıştır. Sultan Selim şadırvanı külliyyede inşa edilen ilk yapılardan biri olmalıdır. Buna 1004/1596 tarihli onarım kitabesi delil teşkil etmektedir.

Sultan Selim Camii şadırvanı

Bazı araştırmacılar, şu andaki şadırvanın sonradan yapıldığını iddia ederler. Şadırvanın, Sinan'ın inşa ettiği bu mükemmel caminin önünde sönük hatta kaba düşmesini de iddialarına kanıt olarak gösterirler.

Caminin mimarı Halepli Cemaleddin'in külliyyenin diğer binalarında gösterdiği başarıya karşın, şadırvanda bu derece sönük kalması düşünülemez. Yine de geçirdiği tamirler sırasında nâehil kimseler elinde aslî hüviyetini kaybettiğini kabul etmek yerinde olur¹⁴⁶.

Sultan Selim Camii şadırvanının, inşasından çok kısa bir süre sonra 1596'da tamir edildiği bilinmektedir. Tespit edilen diğer bir onarım 1161/1748 tarihli olup, “şadırvan müceddeden (yeniden)” yapılmış ve bunun için o günün şartlarında 100 kuruş harcanmıştır. Kullanılan malzemeden o zaman üstünün

¹⁴⁶ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, ss. 85-86.

kurşunla kaplı olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁷. En son 30.04.1956 yılında Hacı Ethem Tartan (ö.1963) adlı bir hayırsever tarafından onarılmıştır¹⁴⁸.

Sultan Selim Camii ile ilgili eserleri sanat tarihi yönüyle ele alan Semavi Eyice, bu sonradan yapılan şadırvanı şöyle değerlendirir: “Kapıların eksenini üzerinde olan cami cephesinin bu muntazam tertibini bozan tek unsur, geç bir devirde şimdiki şeklini aldığı sezilen şadırvandır¹⁴⁹.”

1940’lı yıllarda Karapınar’a gelen araştırmacı M. Yusuf Ak-yurt da şu bilgileri verir: “Caminin tam önünde olan şadırvan, Mimar Sinan’ın yaptığı şadırvan olmayıp tamirde şekil ve nefasetini değiştirdiği mevcut aksamından anlaşılıyor. Şadırvan 12 dılılıdır¹⁵⁰. Her bir dılın uzunluğu 0,90 metre olup, altı adet mermer sütünü vardır.” Maalesef günümüzde yerinde olmayan tamir kitabesi şöyledir:

خان سلیم ابن سلیمان مرقدی اولسون جنان
بو مقام دلکشاده ایلمش حوض جنان
ایتدی تجدید پیالههم دیدی تاریخی
اولمدیددی بو جهاندی بویله بر شاد روان
فی أوائل رمضان المبارک فی سنة أربعة وألف

Hân Selîm ibni Süleyman merkadi olsun cinân

Bu makâm-ı dilküşâda eylemiş havz-ı cinân

İtti tecdîd Piyâle hem didi tarihini

Olmadıydı bu cihanda böyle bir şâd revân

Fî evâil-i Ramazânü'l-Mübârek fî sene erbaa ve elf (1004/1596)

(Selim Han’ın kabri cennet bahçesi olsun. Bu gönül açıcı makama bir cennet havzı inşa ettirmiştir. Piyale de bunu tecdid edip tarihini şöyle dedi: Olmasaydı bu cihanda böyle bir şâd revan. (Şadırvan’ın inşası) Mübarek Ramazan Ayınının 1004 (1596) senesindedir.)

¹⁴⁷ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 87.

¹⁴⁸ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 173.

¹⁴⁹ Eyice, “*Sultaniye-Karapınar’a Dair*”, s. 130.

¹⁵⁰ **Dılı:** Kelimenin kökeni Arapça olup bir şekli sınırlayan çizgilerden her biri anlamındadır.

II- GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SULTAN SELİM CAMİİ DİN GÖREVLİLERİ

İmamlar:

- 1- Mustafa AKSARAY (1946-1951)
- 2- Mustafa BAŞAR (1951-1980)
- 3- Mustafa ATABAY (1980-1993)
- 4- Vehbi AYDINLI (1992-2015)
- 5- M. Kâzım MUTLUSOY (2015-2021)
- 6- Muhammet ÖZOĐLU (2021-)

Müezzinler:

- 1- Mazin Mehmet ÇAĐIRAN (1918-1968)
- 2- Hazım KUZU (1956-1979)
- 3- Mustafa ATABAY (1964-1980)
- 4- Fikret DİLEK (1989-2018)
- 5- Nail Sabrettin OKUYUCU (2022-)

Bunlara ilaveten, Hatibzade Tefvik Sözen (ö.1941) merhumun, Sultan Selim'de uzun yıllar vaaz u nasihatte bulunduğu bilinmektedir. Yine emekli imamlarımızdan Mustafa Başar'ın babası Ali Başar (ö.1958) merhumun da camide yıllarca müezzin-i kayımlık yaptığı tarafımızca malumdur.

III. KÜLLİYENİN TARİHİ VE TANITIMI

A- Tarihi

En basit anlamı ile “Külliyeye” çeşitli fonksiyonel yapı birimlerinin birarada planlanıp inşa edildiği sosyal kuruluş olarak tanımlanabilir. Bir külliye meydana getiren yapılar, başta cami olmak üzere, medrese, imâret, tâbhane, han, kervansaray, arasta, hamam, mektep, çeşme, muvakkıthâne gibi ek yapılar olmaktadır. Ancak bu yapıların tamamının bir külliye oluşturduğu söylenemez. Bu yapılardan bir kaçının birarada planlanıp inşa edilmesi, kuruluşun “külliye”adıyla tanınmasına yeterli olur¹⁵¹.

Kanuni Sultan Süleyman, o dönemde Konya Valisi olan şehzadesi II. Selim’e oraya bir külliye yaptırması ve böylece halkın güvenliğini sağlaması için ferman buyurur. Ana yollar üzerinde derbent köyü olarak kurulan Karapınar’ın ilerleyen yıllarda fazla rağbet görmesiyle nüfusu artmış; bu sebeple II. Selim döneminde beldeye vakıf olarak büyük bir cami, han, kervansaray, imaret, 39 dükkân, 2 yel değirmeni¹⁵² ve 5 çeşme¹⁵³ olmak üzere birçok eser kazandırılmıştır¹⁵⁴. Kervansarayın kuzeyden güneye uzunca bir avlusu ve dört tarafa açılan bir kapısı vardır. Kapılar ve kervansaraylar kesme taşla yapılmıştır.

¹⁵¹ Gönül Cantay, “Osmanlı Dönemi Külliyeleeri”, Yeni Türkiye, S. 34, İstanbul 2000, s. 457.

¹⁵² Bu iki yel değirmenininin son kalıntıları, 1967 yılında dönemin Belediyesi tarafından yıkılmış ve yerine park ve kafeterya yaptırılmıştır. (Bkz. Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*; s. 244; *Küçükdağ Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s.76)

¹⁵³ Günümüzde bu çeşmelerden sadece Çarşı Çeşmesi kullanılır vaziyettedir. Diğerleri ise atıl durumdadır. Bu çeşmeler şunlardır: Çarşı Çeşmesi, Apak Çeşmesi, Hacı İsa Çeşmesi, Çetmi Çeşmesi ve Koca Çeşme’dir.

¹⁵⁴ Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han* (Türkçe-İngilizce Metin transkripsiyonu ile renkli tıpkıbasım, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, (Türk Tarih Kurumu) Ankara 2014, 17b numaralı tablo, Resim 1.

Bu taşlar birbiriyle çok sıkı birleştirilmiştir. Külliye'nin kuzeyde kalan ana giriş kapısını Semavi Eyice, şöyle tasvir eder:

“Caddeye açılan kemeri alternatif renkli taşlardan örülmüş, güzel ve heybetli bir kapı, düz bir yol ile caminin önüne bağlantıyı sağlamaktadır. Bu yolun üzerinde ikinci bir kârgir kapı daha mevcuttur. Bu ikinci kapının, caminin dış avlusuna irtibatı sağlamak düşüncesi ile yapılmış olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir. Böylece bu iki kapı arasında kalan yol parçasının iki tarafında evvelce sağa ve sola doğru uzanan iki yapının bulunduğu anlaşılıyor¹⁵⁵.”

Menzil külliyesi, daha çok yollar üzerinde, derbentlerin, geçitlerin, belenlerin bulunduğu yerlerde, yayaların, postanın, ordunun, tüccarların ve dolayısıyla kervanların geçtiği önemli mevkilerde gerektiğinde inşa edilmiştir.

Sultan Selim Camii ve Külliyesi

Bu külliye'ler, XV. yüzyıldan başlayarak Anadolu ve Rumeli'de inşa edilmeye başlamıştır. Ancak XVI. yüzyılda Mimar Sinan'ın yorumladığı menzil külliye'leri, bu yüzyılın başında inşa edilmiş olanlarla beraber bir zincirin halkaları gibi ahenk içindedir.

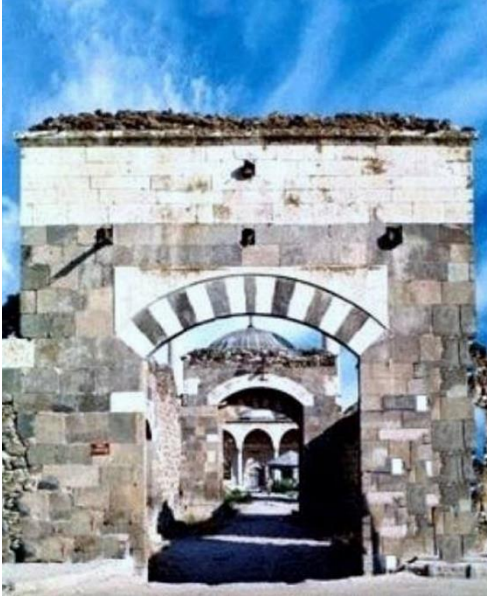
¹⁵⁵ Eyice, “Sultaniye-Karapınar'a Dair”, ss. 129-130.

Sultan Selim Külliyesi'nin 1990'lı yıllara ait bir görüntüsü

XVI. yüzyılda Mimar Sinan'ın menzillerde planladığı külliye-ler içinde günümüze ulaşabilenlerden Karapınar'da Sultan II. Selim Külliyesi (1569-1570), Payas'ta Sultan II. Selim Külliyesi (1574), Ilgın'da Lala Mustafa Paşa Külliyesi (1583-1584), Trakya'da Lüleburgaz Sokollu Külliyesi (1569) ile Havsa'da Kasım Paşa Külliyesi (1569-1570) gibi önemli menzil külliyele-ri- nin hemen hemen tümünün aynı plan şemasında konumlan- dığı ve külliyenin eksenini oluşturan arasta yapısının menzil yolu ile çakışmış olarak planlandığı anlaşılmaktadır. Bu menzil külliyelerinde ticaretle ilgili olan yapı, diğer birimlere göre ön plana çıkarılmak amacıyla vurgulu bir mimari özellik gösterir. Mimar Sinan ve ekolüyle menzillerde inşa edilen külliyeler, günümüzde bu yerleşim birimlerinin üzerine kurulan ilçe ve şehirlerin çekirdeğini oluşturur.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Gönül Cantay, "16. Yüzyıl Külliyelerinin Şehirlerin Tarihi Topoğrafyalarının Belirle- mesi, Selçuklu Üniversitesi, Yılmaz Önge Armağanı", (Selçuk Üniversitesi Yayınları) Konya 1993, ss. 81-82.

Sultan Selim Külliyesi'nin çarşı yönündeki ana girişi

Kervansarayların içinde aşevi, ambar imarethane, at ahır, dinlenme odaları yapılmıştır. Bir de külliyenin dış bölümünde kalan “*Valide Hamamı*” vardır. Bu hamam II. Selim’in validesi Hürrem Sultan için hayrat olarak yaptırılmıştır. Mimar Sinan’ın eseridir. Doğuda ve batıda iki kapısı vardır. Külliyenin inşa amaçlarından biri de stratejik önem taşıyan İstanbul-Bağdat posta yolunun güvenliğini sağlamaktır. Külliyenin mimarisi nizami ve oldukça estetikdir. İnşaatının başlangıcı, 18 Şaban 976/14 Mayıs 1560, tamamlanması Rebiülevvel 971/Ekim 1563’tür. 1563 yılında imar edilen kervansaray ana kapısı ile aynı tarihte bitirilen Çarşı Çeşmesi’nin arası bugünkü ölçülere göre çift yönlü bir yol sığacak şekilde düşünülmüştür¹⁵⁷.

Külliyeler, Osmanlılar zamanında önem kazanarak planlı yerleşimin merkezi olmuştur. Karapınar da böyle kurulmuş bir külliye etrafında, çevre köylerin toplanmasından meydana gelmiş büyük bir kasabadır.

¹⁵⁷ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 159.

Ekseriyetle cami, medrese, kütüphane, imaret, ufak bir çarşı, türbe, kervansaray, han ve hamam gibi binalardan oluşan külliyeler, büyük ve küçük olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Küçük külliyelerde yukarıda sayılan bazı tesisler bulunmayabilir.

Karapınar (Sultaniye), vakıf şeklinde kurulduğundan barındırdığı büyük külliye içinde cami, imaret, han, kervansaray, hamam, 39 dükkân, iki değirmen su, medrese vb. gibi tesisler bulunur. Külliye yapılarından bir kısmı günümüze kadar gelmişken, bazıları yok olmuştur. Bunlardan harap hâldeki hamam, imaretler ve kervansaray, günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1996, 2008, 2013, 2015 yıllarında müteaddit defalar tamir ettirilip ihya edilmiştir. Cami, çeşme ve şadırvan kullanılır durumdadır. Eski çarşı, değirmenler ve medrese ise tamamen yok olmuştur¹⁵⁸.

Bu denli büyük külliyeler, ticari ana yollar üzerine veya o günkü orduların şartları düşünülüp bir günlük menzilleri dikkate alınarak kurulurdu. Ayrıca tehlike arz eden dar geçitler ve ıssız yerleri şenlendirmek gibi gayeler de bu türden külliyelerin kuruluşuna sebep teşkil ederdi.

Külliyeler, devlet adamları tarafından yaptırılabilceği gibi bir tarikat mensubu, zengin bir şahıs veya bir şeyh tarafından da imar edilebilirdi. Karapınar (Sultaniye) Külliyesi daha önce de ifade edildiği gibi Osmanlı padişahlarından II. Selim (Sarı Selim) tarafından yaptırılmıştır.

B- Külliye İçinde Yer Alan Diğer Yapılar

a- Kervansaray/Han

Ticaretin gelişmesi, yolculuğun emniyet içinde yapılması maksadıyla yollar üzerindeki duraklarda, şehir veya kasaba merkezlerinde kurulan büyük yapılara han veya kervansaray denir. Han ve kervansaray, çoğu zaman aynı anlamda kullanılsa da, aslında birbirinden farklı özellikler taşır. Uzunçarşılı, odala-

¹⁵⁸ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 158.

rı bulunanlara han; ortası avlulu, odasız ve etrafı kerevetle çevrili olanlara da kervansaray dendiğini söyler¹⁵⁹. Gerçekten de hanların en dikkat çekici özelliği odalara bölünmüş olması ve ticaret amaçlı olarak daha çok şehir merkezlerinde bulunmasıdır. Buna karşılık kervansaraylar, şehirler arasındaki yollarda yolcuların hayvanlarıyla birlikte kaldıkları mekânlardı. Bunlar da çoğu kere külliyelerin bir parçası, olup ticaretin gelişmesi için arasta ile birlikte hemen camilerin yanına inşa edilmiştir.

160

Karapınar'ın doğu ile batı arasında önemli bir ticaret yolunun üzerinde olması, İstanbul-Bağdat posta güzergâhında bulunması ve Osmanlı ordularının sık sık doğu seferlerine çıkması, Karapınar'ı önemli bir konaklama merkezi hâline getirmiştir. Bu nedenle II. Selim, Karapınar'da bir kervansaray yaptıрма ihtiyacı duymuştur.

Kervansarayın kuzey ve güneydeki iki büyük kapısı Sultan Selim Camii ile Çarşı Çeşmesi arasına, doğu ve batıya açılan iki kapısı ise hanlara açılmaktadır. Kuzeyden güneye uzunca bir avlunun dört yöne de kapısı açılmaktadır. Kapılar düzme ve kesme taşlardan yapılmıştır. Kapı taşları kemer şeklinde olup taşlar arasına iğne işlemez durumdadır¹⁶¹.

Batı ve doğu kapıları ağızında kerpiçten yapılmış dinlenme odaları, ahırlar, ambarlar ve aşevleri bulunan kervansaray maa-lesef yıkık vaziyettedir. Yaşlıların anlattıklarına göre, han odalarının içleri ahşap döşeme ve dinlenme odalarında çift katlı ahşap ranzalar bulunmakta idi.

Karapınar Sultan Selim Külliyesi'ne başlanacağında cami ve hamamdan başka han/kervansaray da yapılacağı ilgililere birer hükümlerle bildirilmiş fakat inşa edilecek hanın adedi hakkında bilgi verilmemiştir¹⁶².

¹⁵⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, (TTK Basımevi) Ankara 1977, s. 554.

¹⁶⁰ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 60.

¹⁶¹ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 159.

¹⁶² Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 61.

Doğu ve batıdaki duvarların han tarafı incelendiğinde, duvarlarda bacaları ile birlikte ocak yerleri, gömme dolaplıklar rahatlıkla görülebilir. Dört yöne açılan cümle kapılarının kapı kullap yerleri taşlara oyulmuş ve kapı kapandıktan sonra kapının arkasına sürülen sürgü delikleri hâlâ gözükmemektedir. Kervansarayın, yapılış tarihini gösteren herhangi bir kitabe yoktur. II. Selim'in Konya valiliği sırasında, Karapınar'ı imar ettiği yıllarda yaptırdığı muhakkaktır. Selimiye Kervansarayı klasik üslupta olup Mimar Sinan'ın eserlerindedir¹⁶³.

1940'lı yıllarda Karapınar'a gelen M. Yusuf Akyurt, külliye'nin o günkü vaziyetini şöyle tasvir eder: *"Bu kervansaray, kâmil harap olmuştur. Bugün yalnız dört kapısı ile bir kısım duvarları kalmıştır. Bu kervansarayın cesm (büyük) bir bina olduğu ve içinde müteaddit ocakları bulunduğu duvarlarındaki mevcut izlerden istidlâl olunmaktadır. Bu kervansarayın şimal (kuzey) ve cenup (güney) duvarları şark (doğu) ve garba (batı) doğru uzanarak büyük bir bina teşkil ettiği mütebaki aksamından anlaşılıyor. Burada ehemmiyetli bir sondaj ameliesi yapılmaz ise bina hakkında kat'î bir fikir beyan edilemez. Şimdiki hâlde şimal ve cenuba bakan iki müzeyyen kapısıyla ortada yani garp ve şarka bakan kemerli fakat sade diğer iki kapısından başka bir yeri kalmamıştır. Bu kapılar imaretin ortasında bulunuyor. Kapının üstünde kitabe yeri görünüyor. Fakat kitabesine tesadüf edemedik¹⁶⁴."*

İşlek bir yol üzerinde bulunduğundan Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nde doğal olarak, yolcuların konaklamaları maksadıyla han/kervansaraylar da yapılmıştır. Fakat ilk inşa edilen yapının han mı kervansaray mı olduğunu tespit etmek zordur. Ancak Karapınar'ın coğrafi konumuna bakılarak buranın kervansaray olduğu kanaatine varılmıştır¹⁶⁵.

¹⁶³ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 160.

¹⁶⁴ Akyurt, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu...*, s. 146.

¹⁶⁵ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 60.

1902 doğumlu H. Ömer Bozkurt (ö.2005), külliyyeye girişin sağında, yani kuzey batı yönünde bir tek han binasının bulunduğu, Kurtuluş Savaşı sırasında buraya deve ve hayvanların konduğu bilgisini vermiştir. Şüphesiz son zamanlarda kullanılan bu han, külliyedeki ilk han değildir. Küçültülerek sonradan inşa edilmiştir. Büyük şehirlerdeki diğer hanlar gibi Karapınar Selimiye'sindekiler de, ticari faaliyet maksadıyla odalara bölünmüştür.

3-6 Ağustos 1913 tarihinde Karapınar'a uğrayan Türk dostu Macar araştırmacı Bela Horvath, misafir kaldığı Sultan Selim Külliyesi'ndeki handan şöyle bahseder. *"...Camiler ve su kubbelelerinin durumu fena sayılmaz. Ama bizim de yerleştiğimiz han, son derece yıpranmış durumda. Avrupa'nın ferah, kaloriferli otellerine alışkın olanların bu hanı iyice gözlerinin önüne getirebilmesi için biraz daha ayrıntılı anlatmanın yararlı olacağını düşünüyorum: Zamanın yıprattığı çok büyük bir bina düşünün. Bu binanın son derece dik bir tahta merdiveni sizi gıcirtılar içinde üst katta dar bir salona götürüyor. Konaklamak için tuttuğumuz odalar bir salona açılıyor. Bizim odamız büyük, geniş ve gerçekten çok havadar çünkü odanın dört penceresinden hiçbirinde cam yok. Üzerinde ne kilit ne dil olduğundan, kapıyı da kapatamıyoruz. Böylece bir taraftan rüzgâr, diğer taraftan pencereden girip odanın tavanına yuva yapan kırlangıçlar odada özel bir hareketlilik sağlıyorlar! Duvarlardaki tek süs, parçalar hâlinde duvardan kopup sarkan duvar kâğıtları. Bu kâğıtların üzerinde ve aralıklarında bir sivrisinek ordusu sizin boş anınızı yakalamak için teyakkuz hâlinde bekliyor.¹⁶⁶"*

Caminin kuzey tarafına, Konya-Ereğli yolu üzerinde çifte han inşa edildiği de bilinmektedir. 1836'da harap durumdaki hanlar, 1844-1847 yılları arasında yeniden yapılmış, bu sırada han sayısı teke indirilmiş ve küçültülmüştür. Evkaf Nezaretinin 1310 (6 Nisan 1893) tarihli kayıtlarına göre iki handan kalan

¹⁶⁶ Bela Horvath, *Anadolu 1913*, (Türk Tarih Vakfı Yayınları) İstanbul 1997, ss. 53-54.

yer üzerine halk tarafından ruhsatsız olarak icarhane ve hamam yapılmaya başlanmış, evkâf idaresi bunu engellemek için gerekli önlemleri almıştır¹⁶⁷.

Rumi 1300 tarihli Konya Salnamesi'nde, Karapınar'da dört hanın bulunduğu bahsedilmektedir. Sözü edilen hanların kimler tarafından ve ne zaman yaptırıldıklarını gösteren bir belge yoktur. Ancak yaşlıların 1980'li yıllarda anlattıklarına göre hanlardan birinin, şimdiki Çetmi Mezarlığı içinde harabesi bulunan yapı olduğu anlaşılmaktadır ki bugün bu mevkie "Han Yıkığı" denmektedir. İkincisi, günümüzde mevcut olmayan eski Toprak Mahsulleri Ofisinin kuzeyindeki kerpiç yapıdır. Halk arasında bu yapıya "Hacı İsa Hanı" denir¹⁶⁸. Üçüncü han, Hürrem Sultan Hamamı'nın kuzeyinde ve şimdiki "Danışık Pasajı"nın olduğu yerde idi. Zamanla yeri yıkılarak istimlak edilmiştir. Dördüncüsünün ise şimdiki Hacı İsa Camisi ve çeşmesinin bulunduğu mevkide olduğu söylenmektedir. Günümüzde bu hana ait hiçbir kalıntı mevcut değildir¹⁶⁹.

Külliyeye'de bulunan Kurtuluş Savaşı sırasında deve ahır olarak kullanılan han, daha sonra harap hâle gelmiştir. 1991'de yapılan kazı esnasında çifte hanlardan her birinin 32.50x47 metre ebadında bir alanı kapladığı tespit edilmiştir. Çatının kurşunla kaplı olduğu, XVIII. yüzyıl ortalarında yapılan onarımlarda kullanılan malzemedan anlaşılmaktadır. 1991-92'deki kazı çalışmalarından sonra eski temeller üzerine çifte han şeklinde yeniden inşa edilmeye başlanmıştır¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Küçükdağ, "Sultan Selim Külliyesi", DİA, c. XXXVII, (İstanbul 2009)s. 518.

¹⁶⁸ Bu hanla ilgili olarak 1938 doğumlu Tayyar Daniş Bey şu bilgileri verir: "Bu han, ilk olarak Konya'dan gelen ve değirmeni ilk yaptıran Mehmet Argun tarafından inşa edildi. Dolayısıyla ofisin kuzeyine değirmene gelen develer ve sahipleri için yaptırıldı. Zamanla kerpiç yapı olduğu için harabeye dönen han yıkılıp gitti."

¹⁶⁹ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 163.

¹⁷⁰ Küçükdağ, "Sultan Selim Külliyesi", DİA, c. XXXVII, ss. 518-519.

b- Mektep

Sözlükte “yazmak” anlamındaki “k-t-b” kökünden mekân ismi olan mektep, okunan-yazılan yer anlamında kullanılır. Mektep, Müslüman ailelerin 4-7 yaş grubundaki çocuklarına başta Kur’an olmak üzere dinî bilgilerin öğretildiği eğitim kurumudur. Osmanlı döneminde her külliyyede küçük bir mektep bulunurdu. Padişah yapısı külliyyelerde mektepler, daha çok cami ile imaret bölümü yakınında yer alır, çocuklar yemeklerini aşevinden meccanen yerlerdi¹⁷¹.

Osmanlı Devleti’ndeki diğer padişah külliyyelerinde olduğu gibi Karapınar Sultan Selim Külliyesi’nde de bir mektep bulunuyordu. Karapınar’a yerleştirilen ailelerin çocuklarının okutulması için tabii olarak bir mekânın mektep olarak tahsis edilmiş olması beklenir. Mektep, Osmanlı döneminde her külliyyede geleneksel olarak bulunduğundan, ayrıca zikredilmesine ihtiyaç duyulmamış olabilir. Bu mektep de külliye ile beraber 1560-1563 yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde XVII. yüzyılın ortalarında burada bir “mekteb-i sıbyan”ın bulunduğunu zikretmektedir. Şu hâlde mektep, külliyenin ilk inşasından itibaren yerini almış bir yapıdır¹⁷².

Devrin yazarları, caminin kuzey batısında, mutfağın bitişiğinde yer alan mektebin XX. yüzyılın başlarında cami ve imaretle bir bütün oluşturduğunu belirtmektedir. Onarıma dair ilk kayıt 1161 (1748) tarihidir. 1836’da imaret ve hanla birlikte onarılmış, adeta yeniden yapılmıştır. Hamilton’un külliye içinde gördüğü ve kullanılamayacak kadar harap durumda olduğunu söylediği kurşun kaplı medrese bu mekteptir. Yakın zamanlara kadar kullanılan ve dört oda ile bir salondan meydana gelen kerpiç bina, XX. yüzyılın başlarında eski binanın temelleri üzerine yeniden inşa edilmiştir¹⁷³.

171 Nebi Bozkurt, “Mektep”, DİA, c. XXIX, Ankara 2004, ss. 5-6.

172 Küçükdağ, Karapınar Sultan Selim Külliyesi, s. 67.

173 Küçükdağ, “Sultan Selim Külliyesi”, DİA, c. XXVIII, s. 519.

Klasik dönemde özellikle külliyyede kubbeli diğer yapıların arasında bulunan eğitim binaları da kubbelidir¹⁷⁴. Karapınar'daki külliyyenin mektebi, caminin kuzeybatısında, imaret yani mutfak, yemek salonu, ambar binalarının bitişiğinde, manzumenin kubbeli yapıları arasında bulunuyordu.

c- Medreseler

Sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamına gelen “d-r-s” kökünden bir mekan ismidir¹⁷⁵. Osmanlılar zamanında orta ve yükseköğretim kurumu olarak önem verilen medreseler, mimarîleri bakımından dikkate değer yapıydı. Osmanlılarda medrese mimarisi olarak genellikle orta revaklı bir avlu, güney yönünde bir derslane, mescit ve avlunun çevresinde öğrenciler ve öğretim üyeleri için odalardan kurulu açık avlulu bir plan tercih edilmiştir. Kapalı kısımların çoğu kubgelerle örtülüdür¹⁷⁶.

Medrese, şimdiki Halk Bankası ve eski polis karakolunun kapladığı sahada idi. Medreseye doğudan açılan geniş bir kapıdan girilirdi. Girişten güneye ve cepheleri kuzeye bakan sıra odalar, kuzeyi sadece avlu duvarı ve ortada ufak bir mescit ile bazı mezarlardan ibaretti. Günümüzde bu medreseden hiç iz kalmamıştır¹⁷⁷.

4 Temmuz 1836 yılında, İngiliz William J. Hamilton, Karapınar'ı da kapsayan araştırma gezisinde medreseden “*harap ve üzeri kurşunla kaplı*” olarak söz eder. Yakın tarihe kadar medresenin arsasının, eski Belediye Başkanlarından Tahir Sözen'in (ö.1979) başkanlığı sırasında istimlak edildiği bilinmektedir. Şu hâlde İngiliz bilim adamının söz ettiği yerin burası olduğu

¹⁷⁴ Aslanapa, *Osmanlı Mimarisi*, ss. 77-87.

¹⁷⁵ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, c. XXVIII (Ankara 2003), s. 323.

¹⁷⁶ *Gündüz Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 162.

¹⁷⁷ *Gündüz, age.*, s. 163.

kuvvetle muhtemeldir. Bu medresenin kimin tarafından ne zaman yaptırıldığına dair herhangi bir bilgi yoktur¹⁷⁸.

Yaşlıların anlattıklarına göre Çetmi Camisi ve tarihî çeşmenin kuzeyindeki bir yerin de eskiden ikinci bir medrese olduğu anlaşılmaktadır. Bu medreseye ait de hiçbir iz kalmamıştır¹⁷⁹. Konya Salnamesi'nde de XX. yüzyılın başlarında burada iki medresenin varlığından bahsedilmektedir¹⁸⁰. Karapınar'da medrese olarak tespit edilen eserler: Eski Daire Medresesi, Daire-i Cedid Medresesi ve İsmail Efendi Medresesi'dir¹⁸¹.

d- Kümbetler

Kümbet; kubbeli, tepesi yuvarlak biçimli bina için kullanılan bir tabirdir¹⁸². Karapınar'daki kümbetler, Sultan Selim Camii ile kervansaray arasında ve doğudan batıya doğru sıralanmıştır. Cami ile çeşmeyi birbirine bağlayan yol, kümbetleri ikiye bölmektedir. Batıda üç, doğuda yedi adet olmak üzere on adet kümbet vardır. Doğudaki kümbetler camiye doğru "L" şeklinde sırlanmıştır. Kare biçimli olan kümbetlerin iç alanı, 5.20 metrekaredir. Kümbetler taş yapı olup kapı, pencere üzerleri ve kubbeler tuğla ile örtülmüştür. Her oda ayrı ayrı ve tek kubbe ile örtülmüştür. Kapılar vasıtasıyla birbiriyle irtibatlı olan kümbetler, II. Selim Külliyesi'ne bağlıdır. Günümüze ulaşmayan klasik üsluptaki bu kümbetler, Mimar Sinan'ın eserlerindedir¹⁸³.

¹⁷⁸ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 163.

¹⁷⁹ Gündüz, *age.*, s. 163.

¹⁸⁰ Komisyon, *Konya Salnâmesi* (1322 h.), s. 299.

¹⁸¹ Âdem Zengin, *Karapınar "Sultaniye" Şehrengizi*, (Karapınar Belediyesi Kültür Yayınları) Konya 2012, s. 15.

¹⁸² Pakalın, *OTDTS*, c. II, s. 341.

¹⁸³ İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, (Yeni Kitap Basımevi) Konya 1964, s. 980; Gündüz, *age.*, s. 162.

e- Çeşmeler

Anadolu’da Selçuklulardan itibaren çeşme yapıldığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde kasaba ve şehirlerde halkın su ihtiyacının karşılanması için daha da yaygınlaşmıştır. Genelde kesme taştan inşa edilen çeşmeler, sade bir görünümüne sahiptir.

Karapınar Sultan Selim Külliyesi bünyesinde de şadırvana ilaveten bir de çeşme bulunmaktaydı. Bundan başka Karapınar’da II. Selim’e ait olduğu söylenen, toplam 5 çeşmenin varlığı son dönem kaynaklarında yer almaktadır. 1322 hicri tarihli Konya Salnamesi, kasabanın ileride büyüyeceği düşüncesiyle II. Selim çeşmelerinin bir kısmının “*hâric-i sur*”da inşa ettirildiğini yazmaktadır. Karapınar’da II. Selim’e ait olduğu kabul edilen beş çeşme, günümüzde de mevcut olup bunlar da külliyenin bir parçası kabul edilebilir. Bu çeşmelerin bağlı olduğu külliye h. 971/m. 1563’de yapıldığı gibi, bu çeşmelerde külliye altı yıl sonra inşa edilmişlerdir¹⁸⁴.

Bu beş çeşme şunlardır: Asıl adı II. Selim Çeşmesi olan şimdiki adıyla Çarşı Çeşmesi, Apak Çeşmesi, Hacı İsa Çeşmesi, Çetmi Çeşmesi (Ağa Çeşmesi) ve Koca Çeşme (Taş Çeşme). Bu çeşmeler, II. Selim’in yaptırdığı külliye ve diğer yapılar listesinde kayda sadece “*Beş Çeşme*” olarak geçmiştir.

Külliye ve Karapınar kasabasının su ihtiyacı, o dönemde II. Selim tarafından Karacadağ’daki Ovacık Yaylası’ndan künklerle getirilerek karşılanmıştır. Bu su tesisleri, 1568-1569’da üç milyon akçe harcanarak tamamlanmıştır. Su yollarında çalışmak üzere Konya, Kayseri, Niğde Kalelerinden hisar eri¹⁸⁵ getirilmiştir. Karacadağ’daki sular Akkubbe adı verilen odada toplanmış, buradan künklerle Karapınar’a götürülmüştür. Akkubbe’nin duvarları ve kemeri kesme taştan olup 1970’li yıllara kadar kullanılmıştır. Su yolları külliye kurulan “*Su Yolcuları Teşkilatı*” ile devamlı bakımlı tutulmuş, kırılan künkler görevli-

¹⁸⁴ İsmet Büyükyaylacı, *Karapınar ve Erozyonu*, s. 9.

¹⁸⁵ **Hisar eri:** Osmanlı Devleti’nde kale muhafızı.

lerce hemen onarılmıştır¹⁸⁶. 1960'lı yıllarda daha kısa bir yoldan yeni borular döşenmiş, eski su yolu terkedilmiştir.

Alanın uzmanlarından Doç. Dr. İbrahim Atay, 1950'li yıllardan sonraki su durumunu şu ifadelerle ele alır: “Şehrin su ihtiyacı Karapınar'ın kuzey doğusundaki, Karapınar'a 25 km. mesafede olan Karacadağ'dan temin edilmektedir. Karacadağ'daki bu memba suyunun şehre getirilmesi İller Bankası'na 1949-50'de tahakkuk ettirilmiştir. Terkos olarak kullanılan bu sudan başka evlerin bahçelerinde de kuyular vardır. Fakat bu kuyuların suları iyi su değildir. Tatlı suya ulaşabilmek için çok derin kuyular bahis konusu olsa gerektir. Mıntıkada DSİ tarafından 1957'de altı adet kuyu açılmıştır. Bu kuyulardan dördünde su mevcuttur, ikisi kurudur. Su bulunan dört kuyudan bir tanesinin suyu sulamaya elverişli değildir, üçünün ki elverişlidir¹⁸⁷.”

O dönemde Karapınar'a akıtılan memba suyu, beş adet çeşme ve şadırvana verilmiştir. Bu çeşmeler ve mahalleri şunlardır:

1- Çarşı Çeşmesi

Karapınar'ın içinden doğan kaynak suyu, köy ahalisi tarafından tadı “kekremsi” diye beğenilmediği için II. Selim, padişahlık döneminde Karacadağ'ın Ovacık Yaylası'ndan başka bir memba suyu getirtmiştir¹⁸⁸. Selimiye Çeşmesi (Çarşı Çeşmesi), Konya yolu üzerinde, külliye ana girişinin tam karşısındadır. Bu çeşme, günümüzde hâlen kullanılır vaziyettedir. Başlangıçta kervansaraya gelenlerin hayvanlarını sulamak için yaptırılmıştır. 977/1569 tarihli kitabesinden, tartışmasız II. Selim tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Selimiye Çeşmesi, külliye'den altı sene sonra su yollarının tamamlanmasıyla yapılmıştır. Her ne kadar M. Yusuf Akyurt tarafından Mimar Si-

¹⁸⁶ Bu su yolunun Cumhuriyet Dönemi'nde bilinen en son görevlisi (1940-1960), Cüllü Mustafa Ağa (ö. 1996) (Azılıoğlu)'dur.

¹⁸⁷ İbrahim Atay, “Karapınar İç Kumulu ve Rüzgâr Erozyonu”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, c. XII, Sayı: 2, İstanbul 1962, s. 64.

¹⁸⁸ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 169.

nan'ın eseri olduğu ifade edilmişse de, mimarının kim olduğu tam olarak belli değildir. Bu çeşmenin mahallî bir mimar tarafından inşa edilmiş olma ihtimali yüksektir¹⁸⁹.

Çarşı Çeşmesi

Ancak 1940'lı yıllarda Karapınar'a gelen ve tüm eski eserlerin envanterini çıkaran dönemin Mevlânâ Müzesi Müdürü merhum M. Yusuf Akyurt (ö.1954) sadece Çarşı Çeşmesi ile ilgili olarak şu bilgileri verir: "Bu çeşmenin yapılış tarihi 977/1569, mimarı Mimar Sinan'dır. Tarzı: Türk-Osmanlı devri, nefis ve muntazamdır. Bir yalağı ve mütediyyülceryan (devamlı akan) iki musluğu vardır. Altmış derecelik iki daire kavsiyle müstakim iki mail

¹⁸⁹ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 88.

hattan mürekkep bir sivri kemeri vardır. Mimar Sinan, bu çeşmenin suyunu 45 km. uzaklıktan künklerle Karapınar'a getirmiştir¹⁹⁰."

Çarşı Çeşmesi'nin önündeki aslan motifli eski su yalıkları (1907)

Semavi Eyice de Çarşı Çeşmesi ile ilgili şu değerlendirmeleri yapar: “Evvvelce yanında hayvanların sulanması için yalıkları olan bu güzel menzil çeşmesi, son yıllarda caddenin düzeltilmesi sırasında bu yalıklarını kaybetmiştir. Çeşme nev'i içinde muhakkak ki güzel bir anıt olan bu eserin, tarihî değerini ve güzelliğini daha iyi belirtecek bir şekilde etrafının tanzim edilmeyişine esef edilir. Karapınar'ın kurulmasına sebep olan bu eserin daha saygılı bir çerçeve içine alınması yerinde olurdu. Çeşme güzel taş kemerli, taş kaplamalı çatısı, çifte ayna taşları ve kitabenin iki yanındaki kabaşonları (oyma kesim) ile âhenkli bir eserdir. Cephesindeki tek aksayan unsur, kemerindeki renkli taşlardan en üstten beş tanesinin eksenlerinin bir merkezde toplanmayıp, yere dikey oluşlarıdır¹⁹¹.”

¹⁹⁰ Akyurt, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu...*, s. 145.

¹⁹¹ Eyice, “Sultanîye-Karapınar'a Dair”, ss. 135-136.

Çarşı Çeşmesinin kitabesi

Dönemin şairlerinden Şair Meşâmî'nin¹⁹² yazdığı dört beyitten ibaret kitabesi şudur:

شاه شاهان جهان بانیء سلطانیه
یعنی کیم شاه سلیم خانی سعادت کستر
قلدی فرمان روان اولدی بر آب صافی
که صفا ایله کلوب نوش ایده هر تشنه جگر
اولدی انکشت محمد کبی بش چشمه روان
معجزات ایتدی دیسم بیریدر اول شاه اکبر
ویردی اول چشملرک چونکه خوش مشامی جوشک
دیدى تاریخلرک آقدى عیون کوثر

*Şâh-ı Şahân-ı cihân bâni-i Sultaniye
Yani kim Şah Selim Hân'ı saâdet küster
Kıldı fermânı revân oldu bir âb-ı safî
Geh safâ ile gelip nûş ide her teşne-ciğer
Oldu engüşt-i Muhammed gibi beş çeşme revân
Mucizât itti desem yeridir ol Şâh-ı ekber*

¹⁹² **Şair Meşâmî:** Fatih Sultan Mehmet Han Hz.leri devrinin meşhur şairlerinden Kınalı oğlu Mustafa Bey'in oğludur. Doğum yılı ile asıl ismini bilemediğimiz bu şair, Konya'da doğmuş ve 993/1585 tarihinde Konya'da vefat etmiştir. Bu âşik şairin mezarı aranmış ise de bulunamamıştır.

*Verdi ol çeşmelerin çünkü hoş Meşâmî cûşun
Dedi tarihlerin “Akdi uyûn-ı Kevser”*

(Bu eser, Sultanîye'nin kurucusu cihan şahı Sultan Selim'e aittir.

Yanık ciğerler içince şifa olsun diye tatlı suyun akmasını o ferman etti.

Mucize sahibi Muhammed (s.a.s.)'in beş parmağı gibi,

O, Sultanîye'ye beş tane çeşme hediye eden Şâh-ı Cihân'dır.

Dedi tarihini “أقدى عيون كوثر”)

Burada son mısradaki tarih olarak verilen “akdi uyûn-ı Kevser” ibaresinin ebcele hesabıyla karşılığı, 977 hicri tarihidir. Bunun da miladi karşılığı 1569'a tekabül eder. Bu kitabe, 977 tarihini taşıdığına göre çeşme, camiden beş sene sonra yapılmış oluyor.

Çarşı Çeşmesi'ne tarih düşen Şair Meşâmî hakkında bir makale yazan M. Mesud Koman, çeşme ile ilgili 1941 yılına ait şu bilgiler verir:

“Çeşmenin solunda hayvanların su içmelerine mahsus müstakil iki yalak vardır. Bu kesme taş yalaklara iyice bakılacak olursa bunların birer sarkofaj (lahit) oldukları anlaşılır. Çeşmenin yanındaki birinci yalağın toprağa gömülü kısmını açtırarak bir arslanın üst kısmını meydana çıkardık. İkinci yalakta da iki çelenk ile bazı mahkûkât (resmi) bulunduğunu gördük¹⁹³.”

¹⁹³ M. Mesud Koman, “Karapınar-Selimiye Camii Münasebetiyle Şair Meşâmî”, Konya Dergisi, Yıl V, S. 35, Konya 1941, s. 2074, (Dip not 1).

2- Koca Çeşme

Koca Çeşme

Sultan II. Selim'in çeşmelerindendir. Diğer çeşmeler arasında Çarşı Çeşmesi'ne en çok benzeyendir, onunla aynı üslupta yapılmıştır. Tek muslukludur. Çeşmenin taşları Sultan Selim Camii ile aynıdır. Kitabesi yoktur. Bu çeşme, Karapınar Yeni Mahalle'de, Kesik'lerin avlusuna bitişik durumdadır. Halk arasında bu çeşmenin çeşitli adları vardır: Koca Çeşme, Taş Çeşme, Millet Çeşmesi gibi.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 174.

3- Çetmi Çeşmesi

Çetmi Çeşmesi

Bu çeşme de, II. Selim'in olup klasik üslupta yapılmıştır. Çeşmenin üzerinde kitabe yoktur. Çeşmenin tabanı, yol yapımlarında zeminden aşağıda kalmıştır. Tek muslukludur.

Çeşme, Çetmi Mahallesi'ndedir. Halk arasında "Ağa Çeşmesi" veya "Çetmi Çeşmesi" olarak isimlendirilir¹⁹⁵.

¹⁹⁵ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 175.

4- Apak Çeşmesi

Karapınar'ın Apak Mahallesi'nde bulunduğu için mahalle-nin adını almıştır. Eski Apak Camii'nin bahçe duvarında iken yıktırılmış, yerine başka bir çeşme yaptırılmıştır. Çeşmenin önündeki tek taştan yapılmış büyük su oluğu, caminin bahçe duvarına inşa edilmiştir. Bu çeşmeye su getiren, su küngüne çeşitli kazılarda rastlanmıştır. Bu çeşmenin de II. Selim'den kaldığı sanılmaktadır. Bu çeşme son dönemde yıkılmıştır¹⁹⁶.

5- Hacı İsa Çeşmesi

Sultan II. Selim çeşmesi olup klasik üslupta yapılmıştır. Kitabesi yoktur. Halk arasında “*Hankapı Çeşmesi*” veya “*Hacı İsa Çeşmesi*” olarak bilinmektedir. Bu çeşme, Hacı İsa Mahallesi'nde ve Hacı İsa Camii'nin güneyindedir¹⁹⁷.

Hacı İsa Çeşmesi

¹⁹⁶ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 175.

¹⁹⁷ Gündüz, *age.*, s. 176. Bu çeşmelerle ilgili ayrıca bkz. Ahmet Tuğrul Polat, *Ekoturizm Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi*, (Karapınar Belediyesi Kültür Hizmeti) Konya 2008, ss. 127-130.

f- Valide Sultan Hamamı

Valide Sultan Hamamı

Arapçada “ısıtmak, sıcak olmak” anlamındaki “hamem” kökünden türeyen hamam kelimesinin sözlük anlamı “ısıtan yer” demek olup “yıkama yeri” manasında kullanılmaktadır. Yani hamam, suyun ısıtılması suretiyle insanların yıkanması için yapılmış bir tesistir¹⁹⁸.

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren, çeşitli medeniyetlerde hamam binaları meydana getirilmiştir. Ancak hamam, bilhassa Roma Devri’nde çok yaygınlaşmış ve yıkanmanın dışında eğlence yeri karakterini de almıştır. Vücut temizliği üzerinde özellikle duran İslam dininin tesiriyle, Müslümanlar hamama büyük önem vermiş bilhassa Türklerde hamam şehirlerin, yerleşim yerlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur¹⁹⁹.

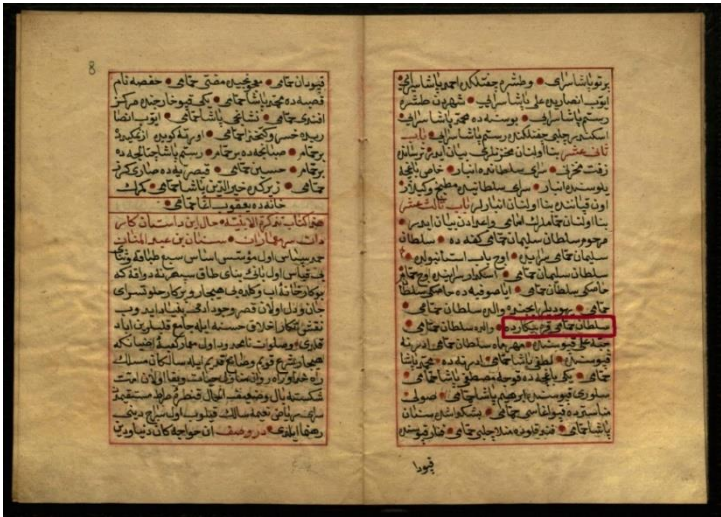
İslam ülkelerinde ilk hamamlar, Emeviler Dönemi’nde, VII. yüzyılda Suriye’nin fethinden sonra Roma devri hamamları örnek alınarak yaptırılmıştır. Diğer İslam devletleri, özellikle Anadolu Selçukluları, hamamlara daha çok önem vermişler,

¹⁹⁸ Semavi Eyice, “Hamam”, DİA, c. XV, İstanbul 1997, s. 402.

¹⁹⁹ Eyice, aynı yer.

onları köy ve şehirlerde halkın faydalanacağı şekilde, bir külliye veya manzumenin parçası olarak inşa etme yönüne gitmişlerdir. Bununla birlikte XVI. yüzyılda, diğer mimari eserler gibi, hamam kültürünü geliştirenler Osmanlılar olmuştur. Bizim burada anlatacağımız “Hürrem Sultan Hamamı” da XVI. yüzyılda inşa edilmiştir²⁰⁰.

II. Selim’in validesi Hürrem Sultan tarafından yaptırılmıştır. Hamamın yapılış tarihini gösteren bir belge yoktur. Külliyeinin dış bölümünde kalan bu hamam, halk arasında “*Valide Hamamı*” olarak bilinir. Bu hamam II. Selim’in validesi için hayrat olarak yaptırılmıştır. II. Selim aralıklı olarak, iki defa Konya valiliğinde bulunmuştur. (1542-1544), (1559-1566)²⁰¹. Bu hamamın da cami ve külliye ile beraber aynı zamanda ve özellikle Mimar Sinan tarafından yapıldığı kayıtlara geçmiştir²⁰².

Tezkiretü'l-Ebniye'de “Sultan Hamamı Karapınar'da” ibaresi

²⁰⁰ Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 46; Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara 1995, ss. 9-13.

²⁰¹ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 165.

²⁰² Sâî Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Ebniye*, v. 7b; İnan, *Mimar Koca Sinan*, s. 50; Arseven, *Türk Sanat Tarihi*, s. 773; Ahmet Refik, *Mimar Sinan*, s.72; Meriç, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri*, s. 125.

1940'lı yıllarda Karapınar'ın Sultan Selim Camii ve Külliyesi'ni inceleyen M. Yusuf Akyurt, hamamla ilgili şu bilgileri verir: “II. Selim'in validesi Hürrem Sultan, II. Selim ile Şehzade Beyazid'in ve Rüstem Paşa'nın zevcesi Mihrimah Sultan'ın validesidir. Aslen Rus üserasından (esirlerinden) hüsn-i cemâle ve fartı zekâyâ (son derece zeki) mâliktir. Avrupalılarca “Roxelane” ismiyle meşhurdur. 1558 tarihinde vefat etmiştir. İstanbul'daki Süleymaniye Camii'ndeki türbesinde metfundur. Hamam hakkında fazla tafsilata hacet yoktur. Çünkü planında sonradan ilave edilmiş ve kapatılmış yerlerin mevkileri gösterilmiştir. Hamamın eski abdesthanesinin nerede olduğu tayin edilememiştir. Yalnız sonradan yapılmış olan iki abdesthanenin yerleri mevcuttur. Hamamın, soyunma yerindeki kubbenin dâhilî kutru 10,25 metredir. Bu kubbe seksen sene evvel çatlamış olduğundan tekrar tamir olduğu Karapınar ahalisi ihtiyarlarının ifadelerinden anlaşılmaktadır. Hamam, sağlam ise de harici ve dâhilî duvarları tamire muhtaçtır²⁰³.”

Karapınar'da inşasına karar verilen külliye, hamamın daha ilk belgelerde zikredildiği görülmektedir. Böyle olmakla birlikte hamamın, Sultan Selim Külliyesi'nin sol tarafındaki sokağın karşısında bulunması dikkat çekicidir. Sanki genel yapıdan ayrı, farklı bir zamanda yapılmış gibidir. Ama bu durum, onun külliye,den ayrı bir yapı olduğunu göstermez. Daha doğrusu Semavi Eyice'nin de işaret ettiği gibi, klasik devirde yapılan diğer Osmanlı külliyelerinde de hamam, manzumenin dışında tutulmuştur²⁰⁴.

II. Selim'in validesi Hürrem Sultan'ın vefat tarihi 15 Nisan 1558'dir. Hürrem Sultan'ın, Karapınar'daki bu hamamı, oğlunun Konya valiliği sırasında ve ölümünden sonra onun adına yaptırılmış olmalıdır. Şu hâlde bu hamam Hürrem Sultan'ın ölüm tarihi olan 1558'den sonra, dolayısıyla külliye,enin diğer bölümlerinden ayrı olarak inşa edilmemiştir. Su tesisleri hariç,

²⁰³ Akyurt, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu...*, s. 148.

²⁰⁴ Küçükdağ, *age.*, ss. 46-47; Eyice, *agm.*, s. 135.

külliyenin bina edilmesi hamamla birlikte planlanmış ve merkezen gelen izinden sonra inşasına başlanıp bitirilmiştir²⁰⁵.

Hamam, Mimar Sinan'ın eserlerinden olup klasik üslupta yapılmıştır. Kare şeklinde ve 10x10 m. ebadında, tek kubbeli, klasik üsluplu, kârgir bir binadır. Mimarisinin cami kadar başarılı olduğu söylenemez. Cami gibi hamamın bakımına da sürekli itina gösterilmiş, bu sebeple XVIII. yüzyılın ortalarına kadar ciddi bir onarım görmemiştir²⁰⁶. XX. yüzyılın başında külliye'nin cami dışındaki binaları gibi hamamın da yarı harabe hâlinde olduğu 1913'te Karapınar'a uğrayan Bela Horvart'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır²⁰⁷.

Hamam, külliye'nin doğusundaki sokağın karşısında bulunmakta ve girişi batı yönüne açılmaktadır. Kapıdan girince büyük bir salona geçilir. Salonun tabanı kesme ve düz taşlarla döşelidir, orta yerde bir şadırvan vardır. Odanın üzeri tromplar²⁰⁸ üzerinde yükselmiş tek ve büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Büyük kubbenin üstten ortası açık ve bir metre kadar yükseklikte ahşap ve camlı bir aydınlatma tertibatı vardır. Salonun kuzey ve güneyinde birer, batı yönünde iki olmak üzere dört penceresi vardır. Pencerelerin dıştan ölçüleri 108x64 cm.'dir. Demirli pencerelerin dış yüzü, dört tek taştandır. Hamamın güney ve kuzey iki kapısı daha var iken, bu kapılar zaman içinde iptal edilmiştir. Doğu kapısı, işçilerin rahat çalışabilmesi için kullanılmaktadır. Batıya açılan kapı ise müşterilerin girip çıkması içindir²⁰⁹.

Salondan doğuya bir kapı açılır. Bu kapıdan tuvalet ve eteklik bölümüne geçilir. Bu bölümün doğusundaki kapıdan giril-

²⁰⁵ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 48.

²⁰⁶ Küçükdağ, "Sultan Selim Külliyesi", C. XXXVII, s. 518.

²⁰⁷ Bela Horvart, *Anadolu 1913*, s. 53.

²⁰⁸ **Tromp:** Dört köşe bir plandaki dört duvarın üstüne bir kubbe inşası için sekizgen bir kaide vücuda getirmek üzere köşelere yapılan tonozlu bingiyedir. (Bkz. Celâl Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, c. IV, s. 2044, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952.)

²⁰⁹ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 165.

diğinde göbek taşı ve doğuda iki hücre görülür. Bu hücreler kare şeklinde olup üzerleri küçük küçük kubbelerle örtülüdür. Hücrelerin aydınlanması için tavanda geometrik delikler bırakılmıştır. Her hücrede ikişer adet mermerden yapılmış su yalakları vardır.

Ayrıca göbek taşının güneyinde sonradan bölünmüş duş bölümünde de, iki tane mermer su yalağı vardır. Mermer yalakların iki köşelerinde yukarıdan aşağıya doğru kabartmalı, işlemeli motifler vardır²¹⁰.

g- İmaret

İmaret, medrese talebesiyle fakirlere yemek pişirilip yedirilen yerlere verilen addır. Dilimizde “aşhane”, “aşevi” şeklinde kullanılır. Osmanlı döneminde imaretten dört sınıf yaralanabildi. Medrese talebeleri, cami ve hayrat hademesi, memleket fukarası, misafirler²¹¹.

İmaret, XV. yüzyıldan itibaren aş pişirilip dağıtılan yerle birlikte daha geniş bir anlam kazanmış, külliye meydana getiren diğer yapılara da imaret denilmeye başlanmıştır. XVIII. yüzyıldan sonra da dar anlamı yaygınlaşarak külliye sadece yemek veren aşevi bölümü imaret adını almıştır ki burası mutfak, yemek salonları, fırın ve kiler gibi binalardan meydana geliyordu²¹².

Yavuz Sultan Selim, 1514 yılında Çaldıran Seferi'ne giderken, Karapınar köyünün kurulmasını istemiş ve buranın şenlenmesi için de çevre köylerden halkın getirilip, buraya yerleştirilmesini emretmiştir. Halkın dağılmasını önlemek için bazı şartlara bağlı olarak halka bedava yemek verilmesini, buraya yerleştirilen halkın vergiden ve askerlikten muaf tutulmasını istemiştir. Bu yemek verme geleneği, uzun yıllar devam etmiştir. Bu imaret ve hanların II. Selim tarafından XVI. yüz-

²¹⁰ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, ss. 165-166.

²¹¹ Pakalın, *OTDTS*, c. II, s. 61.

²¹² Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 51.

yılda yaptırıldığı bilinmektedir ve mimarı, Koca Sinan'dır²¹³. Mimar Sinan'ın yaptığı eserlerin tamamının verildiği bir çalışmada, bu imaretin bizzat Mimar Sinan'ın eserleri arasında kaydedildiğini görmekteyiz²¹⁴.

Bir külliye olarak planlanan Karapınar Sultan Selim Manzumesi'ne dair belgelerde başlangıçta imaretin adı geçmemekte buraya sadece, mescit, kervansaray ve hamam yapılacağı zikredilmektedir. Oysa inşaat sona erince burada ilk işlevsel hâle gelen ünitenin imaret olduğu görülür. Yapılan tahkikata göre, Karapınar Sultan Selim Külliyesi'ndeki imaret, bilinen diğer yapılarla birlikte, 1563 yılında tamamlanmış, aynı sene içinde hizmet vermeye başlamıştır²¹⁵.

M. Yusuf Akyurt, bu imareti şöyle anlatır: *“Bu imaret pek harap bir hâldedir. Üç kısımdan ibarettir. Bir kısmı matbah (mutfak) diğer iki kısım imarettir. Matbah kısmı bugün hapishane ittihaz olmuştur. İmaretin, matbahın üstü dokuz kubbe ile mesturdur (örtülüdür). Bu kubbelerin iç kuturları beşer metredir. Pek ziyade harap bir hâlde olan bu imaretin tamiri elzemdir”²¹⁶.*”

h- Tabhane

Tabhane, yoksulların barınması için kurulmuş olan hayır müesseselerinden birinin adıdır. Hastaneden çıkıp nekahet devresini geçirme yahut taşradan gelip de iş buluncaya kadar barınma ihtiyacını duyan fakirler, buraya sığındıkları için bu adı almıştır. Osmanlı klasik dönemi külliyelerinde yer alan tabhanelerde, bakıma muhtaç olanlar, özellikle de uzun yolculuklardan sonra şehre gelen fakir insanlar, bir süre meccanen misafir edildikten sonra sürekli kalabilecekleri yerler bulunur ve oralara yerleştirilirdi²¹⁷.

²¹³ Gündüz, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, s. 160.

²¹⁴ İnan, *Mimar Koca Sinan*, s. 47; Arseven, *Türk Sanat Tarihi*, s. 772.

²¹⁵ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 51.

²¹⁶ Akyurt, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu...*, s. 147.

²¹⁷ Küçükdağ, *age.*, s. 56.

Karapınar, İstanbul’u Suriye ve Hicaz bölgesine bağlayan işlek yolun üzerinde yer aldığından buradaki külliye, çok sayıda insanın gelip kalabileceği büyüklükte planlanmış, bu arada yoksul yolcuların parasız kalmaları için tabhaneler yapılmıştır. Bununla birlikte tabhane binaları hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz²¹⁸. Karapınar Sultan Selim Külliyesi’ndeki tabhanenin yeri, şimdiki kadar tam olarak belirlenememiştir. İşlevi gereği tabhaneler, genelde imaretin, yani aşevinin yakınında yapılmıştır. Belge ve kazılardan camini tam kuzeyinde, han girişinin sağ ve solunda, batı yönünde temeli çıkarılan mutfaktan başlayarak, hamamın karşısına kadar uzanan odaların açıldığı geniş eyvanlı menzil külliyelerinde bazı oda hacimleri feda edilip eyvan geniş tutulmuş, buradan iki yandaki odaya giriş verilmiştir. Karapınar Sultan Selim Külliyesi’nde yukarıda zikredilen yapıların eyvanları²¹⁹ da buralara açılan odalardan büyüktür. O hâlde bu yapı topluluğunun külliyenin tabhanesi olduğunu söyleyebiliriz²²⁰.

Tabhane ile ilgili Haşim Karpuz şu bilgileri verir: “*Tabhane, eyvanlar ve ocaklı odalardan meydana gelmiştir. 1897 yılında bir belgede bu bölümün “misafirhane” olarak tanımlandığı belirtilmektedir*²²¹.”

Tabhanenin ilk belgelerde adı geçmemekle birlikte, külliyeenin en önemli bölümü olduğu 1161 (1748) tarihli *Tamirat Defteri*’nden anlaşılmaktadır. Caminin tam kuzeyinde batı yönünde bulunan mutfaktan doğusundaki hamamın karşısına kadar uzanan odalara açılan geniş eyvanlı yapılar tabhane idi. Yapının onarımına dair kayıtlar, XVIII. yüzyıl ortalarına aittir.

²¹⁸ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 56.

²¹⁹ **Eyvan:** Genel olarak binaların ortasında bulunan ve iç avluya açılan üç tarafı kapalı, üstü tonoz örtülü bir mekândır.

²²⁰ Küçükdağ, *age.*, ss. 56-57.

²²¹ Haşim Karpuz, “*Karapınar ve Çevresindeki Türk Devri Yapıları*”, Karapınar Sempozyumu, (Karapınar, 26-27 Ekim 2000), s. 88.

Tabhanenin hamama bakan tarafı, XX. yüzyıl başlarında jandarma karakolu olarak kullanılmıştır²²².

i- Arasta

Arasta, eskiden üstü örtülü veya dükkânlarının önü saçaklı çarşılara verilen addır. Arastalar; her büyük caminin yanında darüşşifa, imaret, hamam gibi külliye hâlinde yapılan hayır müesseselerine irat (gelir) olarak yaptırılırdı. Çoğunlukla muayyen bir esnafı bir yere toplayan arastalar buldukları yerleri de hakikaten süslerdi²²³.

Osmanlı devrinde, şehirlerin çekirdeğini oluşturan külliyelerin çevresine, özellikle caminin yakınına çarşılar da inşa edilmiştir. Bundan maksat, şehir halkını bu merkeze çekmek, burayı her türlü ihtiyacın karşılandığı bir yer hâline getirmektir²²⁴.

Daha işe yeni başlarken vâkıfın kafasında bir şehir kurma düşüncesi bulunduğundan Karapınar'daki Sultan Selim Külliyesi yapılmaya başlanmadan önce çarşısı da düşünülmüş ve çok sayıda dükkânın temeli diğer ünitelerle birlikte atılmıştır. Dükkânlar; cami, imaret ve hamamla birlikte daha ilk dönemde şehir sisteminde yer almıştır. Devrin ihtiyaçları göz önüne alınarak birçok esnaf ve sanatkâr, Niğde ve Aksaray şehirlerinden zorunlu iskâna tabi tutularak Karapınar'a getirilmiş, yaptırılan dükkânlar kendilerine verilmiştir. Başlangıçta burada kaç adet dükkânın inşa edildiğini tespit etmek mümkün olmamıştır. XVI. yüzyılın sonlarında 39 dükkândan bahsedildiğine bakılırsa, o zaman da sayının aynı olduğu söylenebilir²²⁵.

Otuz dokuz dükkândan meydana gelen arasta, çifte hanla tabhane arasında iki sıra hâlinde yer almakta olup üzeri tonoz örtülüydü. 1844-1847 yılları arasında yapılan tamirde dükkân-

²²² Küçükdağ, "Sultan Selim Külliyesi", DİA, c. XXXVII, s. 518.

²²³ Pakalın, OTDTS, c. I, ss. 64-65.

²²⁴ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 69.

²²⁵ Küçükdağ, *age.*, s. 69.

ların üstündeki kurşun değiştirilmiştir. Arasta, XX. yüzyılın başlarında kullanılmaz duruma gelmiş ve zamanla ortadan kalkmıştır

ı- Muvakkithane

Namaz vakitlerinin tayinine yönelik olarak inşa edilen mekânlara “*muvaqqithane*” denilmiştir. Muvakkithane, namaz vakitlerini tayin eden mekân olması sebebiyle külliyein bir parçası olmuş veya cami ve mescitlere yakın noktalarda inşa edilmiştir. Zira muvakkit ile müezzinlerin koordinasyon hâlinde bulunmaları kaçınılmaz zaruret olmuştur. Saatleri tanzim ve bunların ayarlarına ve tamirlerine bakan görevlilere “*muvaqqit*” denir. Osmanlılar döneminde her imaret ve külliyein bir muvaqqithanesi ve bir muvaqqiti bulunurdu²²⁶.

Külliyein inşası ile ilgili yazışmalarda ve onarım belgelerinde muvaqqithane²²⁷ adı geçmemekle birlikte 1251 (1835) tarihli *Evkaf Muhasebe Defteri*'nde külliye de bir muvaqqitin görev yaptığı kayıtlıdır. Muhtemelen burada daha başından itibaren, küçük bir mekân muvaqqithane olarak kullanılmıştır.

k- Değirmenler

1- Yel Değirmeni

Külliyelerde imarethanenin ihtiyacı olan un ve bulgurun, kendi imkânları ile karşılanması amacıyla değirmenlere de yer verilmiştir. Vakfa ait değirmen, sadece imarethanenin temel gıdası durumundaki unu öğütmez, vakfa gelir sağlamak içinde dışarıya da iş yapardı²²⁸.

Kanuni döneminde inşa ettirilenlerin en büyüğü olan Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nde değirmenler önemli bir yer

²²⁶ Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, s. 163; Pakalın, *OTDTS*, c. II, ss. 586-587.

²²⁷ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 73.

²²⁸ Küçükdağ, *age.*, s. 73.

işgal etmekte olup biri, iki göz yel değirmeni diğeri ise dinktir²²⁹. Su değirmeni külliyyeden 16 sene sonra bina edilmiştir²³⁰.

Karapınar yakınlarında değirmen çalıştıracak kadar su bulunmadığından, imaretin ilk inşasına karar verilince, pratik çözüm olarak rüzgârdan yararlanma yönüne gidilmesinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim külliyyenin yapımı devam ederken, Ali Tepesi'ne iki adet yel değirmeni bina edilmiştir. Şüphesiz imarethaneninki ile birlikte Karapınarlıların unu da belli bir ücret karşılığında öğütülüyor ve vakfa gelir sağlanıyordu. Ayrıca Karapınar çevresinde kısa bir süre içinde imarethanenin ihtiyacı olan unu öğütecek herhangi bir su değirmeninin bulunmaması, Orta Anadolu'da âdet olmayan bir değirmen çeşidinin, yani yel değirmenlerinin yapılmasını zaruri kılmıştır²³¹.

Yukarıda da zikredildiği gibi II. Selim döneminde beldeye vakıf olarak kazandırılan birçok eserin yanı sıra iki adet yel değirmeninin de bulunması son derece dikkate değerdir. Çevreden buraya iskân edilen halkın, un öğütme ihtiyacını karşılamaya yönelik bu iki değirmenin yığma bir tepe olan Ali Tepesi Höyüğü'ne inşa edildiği muhakkaktır. Günümüzde bu iki yel değirmeninden hiçbir iz kalmamıştır. Ancak büyüklerin naklettiğine göre, bu iki yel değirmeninin temelleri ve kalıntıları 30-40 yıl öncesine kadar söz konusu yerde bulunmaktaydı.

Bu iki yel değirmeninin mimarları ve değirmencileri Rodoslu idi. Yel değirmenleri 987/1579 yılında Rodoslu ustalar öldüğü ve başka çalıştıracak kimse bulunamadığı için daha o zaman terkedilmiş, Karapınar'ın un ihtiyacını karşılayan yel değirmenlerinin 16 yıllık macerası böylece sona ermiş, taştan yapılmış binaları 1967 yılında yıktırılarak yerlerine kafeterya ve park yaptırılmıştır.

²²⁹ **Dink:** Tahılın kabuğunu ayırmakta kullanılan dibeğe verilen addır.

²³⁰ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 73.

²³¹ Küçükdağ, *age.*, s. 74.

“Karapınar Şehrengizi” yazarı Âdem Zengin de değirmenlerle ilgili şunları aktarır: “Değirmen, 1967 yılında belediye tarafından yıktırılmıştır. Horasan harcı ile yapılan değirmen, çocukluğumuzun geçtiği 1950’li yıllarda çocukların oyun yeri idi²³².”

Semavi Eyice, 1969 yılında “Sultaniye-Karapınar’a Dair” adlı makalesinde yel değirmenleri ile ilgili şu bilgiyi aktarır: “Karapınar’a hâkim tepede inşa olunan yel değirmenleri ise yarı yıkık hâlde hâlâ durmaktadır²³³.”

2- Su Değirmeni

Yel değirmenini çalıştıracak usta kalmayınca Rodos’tan getirilen mimar ve ustalara 987/1579 yılında Karapınar’a iki günlük mesafede bulunan Kavaklıpınarı adı verilen mevkide iki gözlü bir su değirmeni inşa ettirilmiştir. Bu değirmen, XX. yüzyıl başlarında Karapınar’da motorla işleyen değirmenler kuruluncaya kadar çalıştırılmıştır²³⁴.

Karapınar’da külliyyeye bağlı vakıf su değirmeninin inşasına dair ilk bilgi, 987/1579’da Sultaniye imareti evkafı mütevellisi ile vakfın müfettişi olan Niğde kadısına gönderilen bir hükümde yer almaktadır. Bu hükümde, Karapınar Külliyesi’nin Rodos asıllı yel değirmeni ustasının öldüğü, yerini dolduracak ehil birinin kalmadığı, dolayısıyla çalıştırılması daha kolay olan su değirmeni inşasına karar verildiğine işaret edilmektedir. Buna göre Karapınar’a iki günlük mesafede bulunan Kavaklıpınarı adı verilen mevkide bir değirmene yetecek kadar su tespit edilmiş, bunun için bin akça harcanmıştır. Değirmen inşasında kullanılmak üzere bu yerde taş ve diğer malzemeler de bulunmuştur²³⁵.

Kavaklıpınar Değirmeni’nde, XX. yüzyılın başlarına kadar imarethane ile Karapınarlıların unlarının öğütüldüğü söylene-

²³² Zengin, *Karapınar “Sultaniye” Şehrengizi*, s. 12.

²³³ Eyice, *Sultaniye-Karapınar’a Dair*, s. 129.

²³⁴ Küçükdağ, “*Sultan Selim Külliyesi*”, *DİA*, c. XXXVII, s. 519.

²³⁵ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 77.

bilir. Çünkü Karapınar'da kömür ve motorla işleyen iki un fabrikasının kurulması, 1900'lü yıllardadır. Anadolu'da seri üretim yapan motorlu değirmenlerin ortaya çıkmasıyla su değirmenleri önemini yitirmiş, müşterisizlikten kapanmıştır²³⁶.

²³⁶ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, ss. 77-78.

IV- CAMİ VE KÜLLİYENİN GEÇİRDİĞİ ONARIMLAR

Osmanlı Devleti'nde hayır eserlerini yaptıranlar, vakfiyelerinde bunların bakım ve onarımına dair şartlara da yer vererek hizmet binalarının ayakta kalmalarını sağlamayı hedeflemişlerdir. Karapınar Külliyesi'nin vakfiyesi şimdilik bulunamadığı için, vâkıfın külliyei meydana getiren binaların bakım ve onarımı hususundaki şartlarını tamamıyla belirlemek mümkün olamamaktadır. Ancak burayla ilgili belgeler, manzumedeki yapıların ve özellikle caminin bakımına öncelik verildiğini göstermektedir. Karapınar Selimiye Camii'nin biri her yıl yapılan ve o devirde "meremmet" adı verilen hafif tamire, diğeri esaslı onarımlar olmak üzere bakıma tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Meremmet, merkeze müracaat etmeksizin vakfın gelirinden ayrılan parayla külliye görevli "meremmetçi" tarafından sürekli yapılıyordu. Muhasebe defterinde buna dair daha ilk yıllardan itibaren çok sayıda bilgi bulunmaktadır²³⁷.

Karapınar Sultan Selim Camii'nin 1563'te inşası tamamlandıktan sonra XVIII. yüzyıl başlarına kadar, esaslı bir şekilde onarıldığına dair şimdilik belge tespit edilememiştir. Oysa XVIII. yüzyılın başlarından itibaren tespit edilebildiği kadarıyla, her 40-50 yılda bir tamir edildiği görülmektedir. Öyle ise eser, XVIII. yüzyıldan önce de belli aralıklarla onarılmış olmalıdır. Fakat bunların kayda değer büyüklükte olmadıkları için vakfın imkânları kullanılarak "meremmet" yolu ile yapıldığı söylenebilir²³⁸.

Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nin tamiri ile ilgili olduğu sanılan en eski belgenin tarihi 27 Zilkâde 1118/2 Mart 1707'dir. Külliye, bundan sonra XVIII. yüzyılın ortalarında bir

²³⁷ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 43.

²³⁸ Küçükdağ, *age.*, ss. 43-44.

onarım daha geçirmiştir. 1748 tarihli bir tamir defterinde buna dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir.²³⁹

Karapınar Sultan Selim Camii'nin bakım ve onarımı bundan sonra da belli aralıklarla devam etmiştir. Nitekim bundan 100 sene sonra birinci ve ikincisi 1260/1844, üçüncüsü 1263/1847 tarihli olan belgelere ve caminin onarım kitabesine göre Sultan Selim Camii ile diğer han ve binalar onarıma muhtaç olduğundan tamir edilmiştir. Cümle kapısı üstünde, caminin 971 hicride bittiğini gösteren kitabenin birinci satırı altındaki siyah mürekkeple yazılmış kitabede, 1263/1847'de tamir edildiği yazılıdır. Demek ki camii ve diğer yapıların onarımı, birtakım yolsuzluklar ya da ihmaller yüzünden istenen zamanda tamamlanamamış, 3-4 sene gibi uzun bir süre devam etmiştir.

Ayrıca Sultan Selim Camii, Cumhuriyet Dönemi'nde de tamir edilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki bu ilk tadilat hakkında M. Yusuf Akyurt şu bilgileri verir:

“Cami ve minaresi harap olmuş olduğundan Evkâf Umum Müdürlüğüne (Vakıflar Genel Müdürlüğü) ve Konya Vakıflar Müdürlüğüne yazdığım tezkereler üzerine üç bin lira tahsisat verilerek 1935 senesinde tamiri icra olunmuş ve maalesef tahsisat yetmediğinden minaresi tamir edilememiştir.”²⁴⁰

Mimar Sinan'ın vefatının 400. yılı olan 1988, Sinan'ı anmak için Selçuk Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Fakültesi Mimarlık Bölümünün marifetiyle Karapınar pilot bölge seçilmiş, burası ile ilgili bir restorasyon kararı alınmıştır. Başta Ali Sami Ülgen ve Prof. Abdullah Kuran öncülüğünde başlayan çalışmalar, birtakım görüş ayrılıkları nedeniyle aksamış, daha sonra rahmetli Prof. Dr. Yılmaz Önge denetiminde sondaj kazıları başlatılmıştır. Tüm bu tereddütler içerisinde, 16 Ekim 1990 tarihinde fiilen kazılara başlanılmıştır.²⁴¹

²³⁹ Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, s. 45.

²⁴⁰ Akyurt, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu...*, s. 144.

²⁴¹ Dülgerler, *“Konya Karapınar Selimiye Külliyesi ve Konya Mahkeme Hamamı”*, s. 30.

Kazı çalışmaları sürerken öte yandan Yusuf Küçükdağ, şer'î siciller ve kayıtlar üzerinde araştırmalarını sürdürmüş, bulduğu bilgileri aktarmıştır. Bu belgelerde 1160/1747 tarihli tamir keşfinde külliye'nin yapıları “*cami-i şerif ve imaret-i âmire ve hân-ı kebirler ve tavhane*²⁴² ve *ambarlar, buğday dingi ve mekteb-i şerif ve hamam ve şadırvan*” olarak sayılmakta, dükkânlar zikredilmemektedir. Onarımda “*usta, hamamcı ustası, neccar (marangoz), kurşuncu ve ırgat*” çalışmıştır. Kullanılan malzemeler ise “*kurşun, tahta, kireç, kızıl toprak, keten, kiriş, divan direği, horasan ve çam tahtası*”dır. Bunun dışında 1162/1749 ve 1250 yıllarına ait belgelerde ise mamurenin harap durumda olduğunu gösteren başka bir kayıt bulunmaktadır²⁴³.

Sultan Selim Camii ve Külliyesi'nin; inşasından sonra bilindiği kadarıyla ilk defa 1847 yılında Sultan Abdülmecid Han zamanında (1839-1861), akabinde 1935 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ve daha sonra caminin içinin bitkisel çiçek motifleriyle süslediği 1959 yılında restore edildiği anlaşılmaktadır. Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından bize verilen yazılı belgeye göre: 1993-1996 yılları arasında Külliye, Selçuk Üniversitesi tarafından hazırlanan projeye uygun olarak arasta kısmı restore edilerek tamamlanmıştır. Arasta dışına küçük cep dükkanlar yapılarak onarım tamamlanmıştır. Son yıllarda yine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2005 yılında esaslı bir restorasyona alınan Külliye bünyesinde bulunan bütün yapılar, hazırlanan projeler kapsamında onarımdan geçirilmiş, bütün bu onarımlar tamamlanarak eserler hizmete açılmıştır. Ayrıca 2008 yılında Külliye içerisinde bulunan cami ve müstemilatı tekrar onarılmıştır. 2013 yılında Selimiye Külliyesi hanına bağlı arasta dükkânlarının sundurmaları da onarı-

²⁴² **Tavhane:** Asıl doğru kullanımı “Tabhane”dir. Yoksulların barınması için kurulmuş hayır müesseselerinden biridir. Hastaneden çıkıp nekahet devresini geçiren yahut taşradan gelip de iş buluncaya kadar barınma ihtiyacı duyan fakirler buraya sığındıkları için bu adı almıştır. (Pakalın, *OTDTS*, c. III, s. 424.)

²⁴³ Dülgerler, *agm.*, s. 381.

mıştır. 2015 yılında ise dükkânların bulunduğu han kısmına fotoselli dış kapı, ışıklık ve engelli rampası yapılmıştır²⁴⁴.

²⁴⁴ Külliye'nin bu son restorasyonları ile ilgili bilgiler, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden müracaatımız üzerine yazılı olarak alınmıştır.

V. BATILI SEYYAHLARIN GÖZÜYLE KARAPINAR

A- Gertrude Bell

Özellikle Osmanlı'nın yıkılış döneminde başta İngiltere olmak üzere pek çok Avrupa ülkesi, arkeolojik çalışmalar, seyahat, dağcılık gibi bahanelerle Anadolu'ya birçok ajan göndermiş, Osmanlı toprakları hakkında ideolojik ve istihbari bilgiler toplatmıştır. Bu yapılan casusluk ve misyonerlik faaliyetleri o ajanlar tarafından daha sonraları 'seyahatnâme' adı altında kaleme alınmış ve pek çoğu yayımlanmıştır²⁴⁵. İşte bunlardan biri de "Çöl Kraliçesi" olarak şöhret bulan seyyah, kâşif, arkeolog, İngiliz siyasî komiseri, bayan Gertrude Lowthian Bell (Gertrud Luitin Bel)'dir²⁴⁶. 1905-1907 yılları arasında dönemin Osmanlı coğrafyasında yaptığı gezide Karapınar'a da uğramıştır. İzmir'den başladığı seyahatine Manisa, Isparta ve Konya ile devam ettirmiştir²⁴⁷. Gertrude Bell, 30 Haziran 1907'de önce Ereğli'ye oradan da Karapınar'a gelip yardımcısı Fettuh ile burada üç gece kalmıştır²⁴⁸. Gertrude Bell, bu seyahati esnasında Konya Valiliğine, kazı yapmaksızın iki ay süreyle Karadağ ve Karacadağ civarında tarihî eserlerin fotoğraflarını çekmek, ıstampalarını²⁴⁹ almak için bir izin dilekçesi yazmış; İçişleri Bakanlığından Başbakanlığa, oradan da Padişah'a ulaşan dilekçe-

²⁴⁵ Batılı seyyah ve misyonerlerin Anadolu başta olmak üzere dünyanın her tarafında eski eser kaçakçılığı, maden tespiti, istihbari faaliyet olarak ajanlıkla ilgili faaliyetlerine örnekler için bkz. Favell Lee Mortimer, *Misyonerlerin Masum Olmayan Seyahatleri*, Çev. Mert Akcanbaş, (Destek Yayınları) İstanbul 2011.

²⁴⁶ Kenan Karataş, *Gertrude Bell İsyân*, (En Kitap) İstanbul 2018, s. 66; Tuğba Kabakçı, *Gertrude Bell'in Mektup ve Günlüklerine Göre Konya Vilayeti (1905-1907)*, (Y. Lisans Tezi) Dan: Prof. Dr. Alaattin Aköz, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens., Konya 2019, s.10.

²⁴⁷ Kabakçı, *Gertrude Bell'in Mektup ve Günlüklerine Göre Konya Vilayeti (1905-1907)*, s. 22.

²⁴⁸ Kabakçı, *age.*, s. 27.

²⁴⁹ **İstampa**: Maden, ağaç vs. üzerine oyulduktan sonra bir yere yazı vs.yi basmaya yarayan kalıp, damga, mühür.

ye olumlu cevap verilerek talep ettiği bu izin belgesi kendisine verilmiştir²⁵⁰.

Buna rağmen Gertrude Bell, gittiği hiçbir yerde yalnızca dilekçesinde belirttiği gibi resim çekmek ve ıstampa çıkarmakla uğraşmamış, mutlaka topluma karışmış, çevreyi gezmiş, tarihi yerleri ziyaret etmiş hatta mutlaka yöneticiler ile de görüşmüştür. Karapınar'da da çarşı pazar gezmiş, yediği kayısı ve vişne-den söz etmiştir.

Gertrude Bell, elverişsiz toprakları ile küçük bir kasaba olan Karapınar'ın ticari merkezinin bu dönemde Ereğli olduğunu belirtir. Kurak topraklar olarak bahsettiği bölgenin, sebze meyve ihtiyacının hatta üçüncü sigarasının bile Ereğli'den karşılandığını, sadece odun ve kömür getiremediklerini söyler. Yine bu dönemde Ereğli ile Karapınar arasındaki taşıma develer ile sağlanmaktaydı ve bu durum yüklü ve yoğun taşıma gerektiren odun, kömür gibi malların taşınmasını imkânsız hâle getirmekteydi.

Gertrude Bell, yanındakilerle birlikte Sultan II. Selim tarafından yaptırılan külliyyeyi ziyaret eder. Caminin içindeki toparlanmış büyük bir halı dikkatini çeker ve bu halının Sultan Selim'e hediye edilen bir İran halısı olduğu bilgisini alır. Karapınar'da bir tepeye tırmanıp Bizans dönemine ait olduğunu düşündüğü parçalar satın alır. Ancak bunların kimden nasıl satın alındığına dair bilgi vermez²⁵¹.

Gertrude Bell, küçük bir kasaba diye tanımladığı Karapınar'ın merkezinden 30 Haziran 1907 günü hiç ayrılmamıştır. Tırmandım dediği tepe ise bugün "Ali Tepesi" olarak bilinen höyük olmalıdır.

Bell, daha sonra at kiralayarak Salur Yaylası'na gitmek istemişse de o tarihlerde bu küçük kasabada at bulamamış, araba ile köye kadar gitmek, tepeye çıkmak için ise develeri kullan-

²⁵⁰ Eroğlu ve diğerleri, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 213.

²⁵¹ Karataş, *age.*, s. 65; Kabakçı, *age.*, s. 45.

mak zorunda kalmıştır. Bölge arazisi çöl gibi çorak ve tuzla kaplı olduğundan develerin yaşamasına uygun bir yapıya sahipti. Bunun bir sonucu olarak da deve ile ticaret oldukça yaygındı.

Gertrude Bell, görmek istediği Karacadağ'ın hemen yanında olduğu için Salur Yaylası'nda konaklamayı çok arzu etmiş ve bir gece adı geçen yaylada kamp kurmuştur. Yayıladan ovası izlerken “*Bir tuz çölünün kıyısındayız.*” ifadesini kullanır. Tuz çölü ile kaplı olması, bölgenin coğrafyasını da olumsuz etkilemiştir²⁵². Gertrude Bell, burada havanın çok sıcak olduğundan bahsetmiş ve geleneksel Türk köyleri gibi burada da insanların kışın “*kışlak*”larda, yazın ise yüksek tepelerdeki yaylalarda ikamet ettiklerini söyler.

Bell, kendisinin iki köy diye tanımladığı birbirine uzak mesafelerdeki yayla ve kışlak arasında gidip gelmesini toprağın verimsizliğine ve değersizliğine bağlar. Kasaba halkı, Gertrude Bell'in bu seyahatine şüphe ile yaklaşmış, bir kadının yalnız başına gelip konaklamasını sıradan bir seyahat olarak görmemiştir. Bundan dolayı Gertrude Bell, akıllarda hep bir soru işareti bırakmıştır. Karapınar'dan ayrılmak üzere iken onun bu esrarengiz ziyaretinin nedenini öğrenmek isteyen kısa boylu bir adam, yanlarına gelir ve Türkçe olarak “*Efendim hiç şüphe yok ki buraya mayınlar için geldiniz.*” der. Gertrude Bell, mayınlar ile ilgili hiçbir fikrinin olmadığını yine Türkçe olarak cevaplayınca adam bu kez Arapça bilip bilmediğini sorar. Gertrude Bell, bu soruyu yine Arapça cevaplar. Adam bu kez sorusunu Fransızca yineleyince cevabını da Fransızca alır. Oldukça şaşırın adam, hızlıca dışarı çıkar ve koşup kendisini bekleyenlere kadının üç dili de bildiğini ancak kapalı bir kutu gibi hiç sır vermediğini söyler.

²⁵² Kabakçı, *Gertrude Bell'in Mektup ve Günlüklerine Göre Konya Vilayeti (1905-1907)*, s. 65

Kadınların seyahat imkânlarının trende eşlerinin yanında dahi kısıtlandığı bir coğrafyada, Gertrude Bell'in özgürce seyahat etmesi akıllara gelen ajan olabilme ihtimalini artırmaktadır. Her üç dili de konuşabilmesi, halka bu kişinin bölgede yaşayan Ermenilerden biri ya da ajan vazifesi ile gelmiş bir görevli olma ihtimalini düşündürmüştür.

Aktarılan bu anekdotlardan da anlaşılacağı gibi halk onun bir kadın olmasından ziyade şüpheleri üzerine çeken misyonunu önemsenmiştir. Buna rağmen bütün halkla ve yöneticilerle rahat bir şekilde iletişim kurabilmiştir²⁵³.

Bell'in, halkın ve yöneticilerin bu hoşgörüsünden alabildiğine yararlanarak bölgede İngiltere adına casusluk faaliyetlerini rahatlıkla sürdürebildiğini söyleyebiliriz. Gittiği her yerde Türklere karşı yerel Arap kabilelerini desteklemiş, bu işte yine kendisi gibi arkeolog olan meşum ajan Arabistanlı Lawrence (Thomas Edward Lawrence (1888-1935) ile birlikte hareket etmiştir.

B- Dr. Bela Horvath

Macar kökenli Dr. Bela Horvath, diğerlerinden farklı olarak 1913 yılında Karapınar da dâhil olmak üzere İstanbul, Ankara, Nevşehir, Niğde, Konya, Karaman gibi Anadolu şehir ve kasabalarını içeren bir seyahate çıkar. Dr. Bela Horvath, ekibiyle birlikte, at sırtında kat ettiği bu uzun yolculuk sırasında son derece ilginç sosyolojik gözlemler yapar.

Horvath, Türkiye'yi ve Türkleri seven biri olmasına karşın gözlem ve incelemelerini Batılı bir insanın gözlüğüyle, yani oryantalist bir bakış açısıyla yapmıştır. İyi bir Türk dostu olan Dr. Bela Horvath, Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezmiş, orijinal adı *Törökorszad Saiveben, Anatoliaban 2300 Kilometer* olan hatıraları *Türkiye'nin Kalbinde, Anadolu'da 2300 Kilometre* adıyla yayımlanmıştır.

²⁵³ Kabakçı, *Gertrude Bell'in Mektup ve Günlüklerine Göre Konya Vilayeti (1905-1907)*, s. 46.

lanmıştır. Eser, dilimize *Anadolu 1913* başlığıyla aktarılmıştır²⁵⁴.

Dr. Bela Horvath, bu seyahati boyunca önce Konya'ya uğrar, ardından da Yağlıbayat üzerinden gittikleri Kayalı Köyü'nde geceleyerek 3 Ağustos 1913 Pazar günü sabah saat yedi gibi ekibiyle Karapınar'a doğru yola koyulur. Yolculukları esnasında gördükleri uzun deve kervanları dikkatlerini çeker. Saat sekiz gibi metruk Delik Bastıran köyünü, saat dokuz buçuk gibi de Börcük Yaylası'nı geride bırakırlar. Yarım saat kadar daha giderek Üzeceğin yamaçlarından Karapınar'a doğru ilerlerler. Saat ona doğru Karapınar'ın zarif minareleri gözükür. Bu minareler tabii olarak Sultan Selim Camii'ni minareleri olmalıdır. Üzecek Dağı'nın yamaçlarından düz ovaya indikten sonra Karapınar'a varmaları ögleyi bulur. Ayrıca Horvath, Karapınar'da ayran içtiğinden ve kuru fasulye yediğinden bahseder.

Dr. Bela Horvath'ın Karapınar'la ilgili ilk izlenimlerini kendinden dinleyelim: “...Kasaba olan Karapınar'ın uzaktan görünüşü hiç de iç açıcı değil. Son derece ıssız bir manzarası var ve kasabanın çevresinde yeşil dikili alanlar da görünmüyor. Kasabaya girdiğimizde de durumun fazla değişmediğini görüyoruz. Ufacık kerpiçten yapılan binaların civarında arada sırada birileriyle karşılaşırız. Kasaba sakinlerinin yaylalara göçtükleri anlaşılıyor. Daha önce tren yolu hattının buradan geçmesi planlanmışken, bu proje yöre halkı arasında huzursuzluk yaratmış ve reddedilmiştir. Şimdi artık çok geç. Bu nedenle kasabanın nüfusu sürekli azalıyor. Oysa bir zamanlar bu kasaba, önemli bir yerleşim merkezi idi. Mohaç Savaşı'nın galibi Sultan Süleyman'ın babası Yavuz Sultan Selim (1512-1520) burada camiler, hamamlar ve kervansaraylar inşa ettirmiş. (Horvath, burada bunları inşa ettiren Kanuni'nin oğlu II. Selim ile kendisiyle aynı adı taşıyan dedesi Yavuz Sultan Selim'i karıştırmış. Daha evvel de zikredildiği veçhile Sultan Selim Camii ve Külliyesi'ni yaptıran Yavuz Sultan Selim değil torunu, Kanuni'nin şehzadesi II. Selim'dir.) Bu binaların

²⁵⁴ Bela Horvath, *Anadolu 1913*, (Türk Tarih Vakfı Yayınları) İstanbul 1997, 120 s.

hepsi bugün acınacak hâlde. Hamam yarı harabe hâline gelmiş, mermer salonlarının mermerleri sökülüp çalınmış, kapılarına duvar örülmüş. Büyük kubbeli binanın içini artık sadece deliklerden görebiliyorsunuz. Cami ve su kubbelerinin durumu fena sayılmaz. Ama bizim de yerleştiğimiz han, son derece yıpranmış durumda²⁵⁵.”

C- William Mitchell Ramsay

İngiliz Akademi Bilim üyesi, İskoç coğrafyacısı, arkeolog, akademisyen, gezgin William Mitchell Ramsay, 1907’de Anadolu’yu gezmiş; bu arada Karaman, Karapınar (Sultaniye) ve Aksaray’dan geçerek bilhassa bu bölge halkının yaşayışı ve bölgedeki kilise ve ören yerleri ile yakından ilgilenerek hem buraların fotoğraflarını çekmiş hem de intibalarını yazıya dökmüştür. Ramsay, bu gezisinde Aziz Pavlos’un Anadolu’da geçtiği tüm yol ağını haritalandırmış ve detaylıca açıklamıştır. Havariler çağının Roma vilayetlerinin sınırlarını göstermenin yanında, Aziz Pavlus’un geçmiş olabileceği, ayrıca İncil’de geçen ve Pavlus’un ziyaret etmiş olabileceği antik yerleşimleri de gün yüzüne çıkarmıştır. Ramsay’in, 1907 yılında Karaman-Karadağ’daki Bin Bir Kilise harabelerinde yürüttüğü kazılardaki ortağı, bu açıdan mimli olan Gertruda Bell’dir²⁵⁶.

W. Ramsay, arkadaşları ile birlikte dört deveye yükledikleri eşyalarıyla önce Madanşehir’e ardından da Karaman’a (Larende) gittiklerini, buradan da yardımcıları (rehber ve tercüman) Fettuh’un kiraladığı bir arabayla Karaman’dan Karapınar’a doğru yola çıktıklarını yazar.

Ramsay, Karapınar’dan özetle şöyle bahseder: “*Ertesi gün Karaburun’a (Sultaniye-Karapınar) -ki Karacadağ dibinde bir kasabadır- üç saatte gittik. Yaygın olan ve siyah-yeşil renkli ve fare büyüklü-*

²⁵⁵ Horvath, *Anadolu 1913*, ss. 151-153.

²⁵⁶ Osman Gümüşçü-Emre Doğandor, *W. M. Ramsay ve Anadolu’da Tarih ve Dini Belirleyen Coğrafi Koşullar Üzerine*, (Doğu Batının Orta Zamanına Yolculuk) Yıl:3, Sayı: 2, 2020, s. 342.

günde bir böcek gördüm, onu sevmedim²⁵⁷. Fettuh ona vurgu yaparak “zift” dedi ama Karapınar telaffuzunu ben anlayamadım. İnsana saldıran bu böceği bilemedim. Karapınar çarşısından küçük, sert kayısı ve bir miktar vişne yedik, uzun süre meyve yememiştik. Bundan sonra Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırılan camiyi görmeye gittik (Ramsay de birçokları gibi camiyi yaptıranı karıştırmış). Sonra bir tepeye tırmandım (Ali Tepesi), üzerinde eski yel değirmeni vardı. Üzerinden çanak çömlek kalıntıları topladım. Bizans döneminden olduğunu düşünüyorum. Ben ve askerim buraya küçük kasaba dedik. Hana geldik uzunca bir koridora açılan odalar vardı. Bana çıplak ve dışarıya penceresi olan bir oda verdiler. Daha sonra kaymakam ve yanında başka biri geldi. Türkmenler konuşmadı. Türkçe konuşursanız teşekkür ederiz, dediler²⁵⁸.”

D- Diğer Bazı Seyyahlar

Bu devrin başlarında ayrı ayrı seyahatname yazmış iki Arap seyyahı dikkat çeker. Bunlardan birisi Kutbuddin el-Mekki'dir ki, Misis, Adana, Ulukışla, Karaman yolu ile Karapınar'a uğramış; nedense Konya merkeze uğramadan Ilgın, Akşehir'e geçmiştir. İkinci seyyah Radyuddin el-Gazzi, aynı yolu izleyerek, Konya'ya uğrayarak bir gün kalmıştır²⁵⁹. Seyyah Kudbuddin Mekki (ö.1586), Anadolu gezisi esnasında 1570'li yıllarda Karapınar'a uğradığını belirtir ve şöyle söyler, “Ereğli'den ayın 17'si Salı sabahı hareket ettikten sonra Karapınar'a uğradık²⁶⁰.”

Yine seyyah Abdurrahman Hibri, 1041/1632 yılında gerçekleştirdiği hac yolculuğunu, Edirne'den başlayarak Hicaz'a kadar yolculuk sırasında gördüğü ve yaşadığı olayları ve kutsal topraklara ait hatıralarını anlatır. Bu seyahatin Anadolu bölü-

²⁵⁷ Ramsay'ın burada, “siyah ve yeşil renkli fare büyüklüğünde bir böcek” ifadesindeki “böcek” kelimesi muhtemelen tercüme hatası olmalıdır. Burada bahsedilen ve onun yaygın dediğine göre, bu “tarla faresi (gelengi)” olmalıdır.

²⁵⁸ Zengin, *Karapınar “Sultanîye” Şehrengizi*, ss. 22-23.

²⁵⁹ Ali Çaycı, *Seyahatnâmelerde Konya*, (Yeni Kitap ve Basımevi) Konya 1948, s. 22.

²⁶⁰ Önder, *Seyahatnâmelerde Konya*, s. 147.

münde yer alan Konya bölgesine özel bir yer ayırmıştır. Başta Konya olmak üzere Akşehir, Ilgın, Karapınar, Ereğli gibi ilçe ve köylere ait izlenimlerini aktarır: “*Ertesi gün Karapınar nâm menzîl-ki İsmil ile mabeyni (arası) dokuz saattir- nuzûl olundu. Bunda Sultan Selîm-i Sâni hazretlerinin iki minareli bir camii ve pîşgâhında (önünde) tabakhânesi ve bînazîr (eşsiz) çiftelik hanı ve hamamı vardır. Ve binası isneteyn ve semânine ve tis’a mie’de (982) tamam olmuştur ki merhum Sultan Selim’in hanı tarihtir. Tarîki sahradır*²⁶¹.”

Uluslu İbrahim Hamdi Efendi tarafından 1150/1737’li yıllarda yazıldığı kabul edilen bir coğrafya kitabında da Karapınar hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. Müellifi hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte Bartın’a bağlı Ulus İlçesi’nden olduğu bilinir. Diğer coğrafya kitaplarında olduğu gibi coğrafi yapı ile birlikte Konya ve ilçelerindeki ziyaret yerleri hakkında da bilgi vermektedir²⁶². Karapınar’la ilgili şu özet bilgi yer almaktadır: “*Altmış yedi derece tûl, otuz sekiz derecede arzda bir kasaba-i sağîr (küçük) olup Sultan Süleyman binası (II. Selim) kurşun örtülü camii ve hamam ve evsak ve mükellef hanları olup İsmail’den (İsmil) bir merhale şehrahâta (ana yol) Ereğli’den cânib-i şimâle (kuzey) ve Lârende (Karaman) beraberinde cenuba (güney) vaki olmuştur*²⁶³.”

Kadrî mahlasıyla eserler vermiş bulunan Abdülkadir Çelebi de, 1056/1646 senesinde İstanbul’dan başlayarak gerçekleştirdiği hac yolculuğu sırasında gördüğü menziller hakkında bilgiler vermektedir²⁶⁴. Karapınar’la ilgili şu izlenimleri aktarır: “*Göçü’den kalkıldıkta Karabinâr nâm mahalle varulur. Karabinâr bir*

²⁶¹ Abdurrahman Hibri, *Menâsik-i Mesâlik* (Haz. S. İlgürel) İÜEF Tarih Dergisi, S. 6, Ekim 1975, ss. 117-119. Hazretin burada Sultan Selim Camii’nin inşa tarihi olarak verdiği 982/1574 tarihi doğru değildir. Asıl tarihi malum olduğu üzere 971/1563’tir.

²⁶² Talat Mümtaz Yaman, “200 Sene Evvel Konya”, Konya Dergisi, S. 22-23, Konya 1938, s. 1209.

²⁶³ Ali Çaycı, *Seyahatnâmelerde Konya*, ss. 174-177.

²⁶⁴ Çaycı, *age.*, s. 158.

karyedir ve çok küçük kal'ası vardır. İçinde iki minâreli bir hoşça cami ve haremde bir şadırvan ve bir hamamı...mükellef hânı vardır²⁶⁵.”

6 Aralık 1766'da Karapınar'a gelen Carsten Niebuhr'un²⁶⁶ dikkatini çifte minareli muhteşem cami çekerken “İki sıra dükkânları, güzel bir hanı vardır ve bunların hepsi kurşun örtülüdür.” demektedir, külliyeinin bakımlı ve mamur olduğunu söylemektedir.

XIX. yüzyılın ortalarında Karapınar'a uğrayan Sir Hamilton²⁶⁷, Karapınar'ın manzarasını farklı bulmuştur. Ona göre Karapınar Külliyesi'nde gözle görülür bir harabiyet söz konusudur. Kurşun örtülü hanı metruk ve harap bir vaziyettedir. Karapınar'da yüz kadar ev vardır. Menzilci, yardımcıları ve güherçile ocağında çalışanlardan başka kimse yoktur. Geri kalanlar bu gayr-i sıhhî muhiti bırakıp Karacadağ'ın güney batısındaki yaylalarda yaşamaktadırlar²⁶⁸.

1917 yılında Alessandro Calcinelli (Kalçinelli) adlı bir İtalyan vatandaşının, oğluyla birlikte Sultaniye'de (Karapınar) zorunlu ikamete tabi tutulduğu ve baba Calcinelli'nin bir buçuk yıl önce öldüğüne dair yazı, o zamanlar Karapınar'da ikamet etmekte olan oğlu Francesco Calcinelli'nin (Fransisko Kalçinelli) ifadesinden hareketle Konya Valiliğinden İçişleri Bakanlığına gönderilen belgeden anlaşılmaktadır (26 Haziran 1917)²⁶⁹. Bu gibi Batıların, genellikle ajanlık yaptıkları için bu tür cezalara çarptırılmış olabilecekleri rahatlıkla söylenebilir. Ölümünden sonra oğlu Francisso Calcinelli, İtalya'da bulunan annesine iki kartpostal göndererek Karapınar'da hasta olduğu-

²⁶⁵ Çaycı, age., s. 161.

²⁶⁶ **Carsten Niebuhr**:17 Mart 1733 yılında Almanya'nın Cuxhaven şehrinde doğmuştur. Alman matematikçi, haritacı ve kâşiftir. Danimarka Kraliyet Arabistan Seferi'ne katılmakla ünlüdür. 26 Nisan 1815'te Almanya'nın Meldorf kentinde vefat etmiştir.

²⁶⁷ **William John Hamilton**: Hamilton, 5 Temmuz 1805 tarihinde Londra'da doğdu. Meşhur İngiliz jeologudur. Erciyes Dağı'na başarıyla tırmandığı bilinen ilk kişidir. 27 Haziran 1867 tarihinde Birleşik krallıkta vefat etti.

²⁶⁸ Dülgerler, agm., s. 380.

²⁶⁹ Eroğlu ve diğerleri, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 245.

nu ve kendisini tedavi edecek kimse bulunmadığını beyan ederek akrabalarından Milovitch (Miloviç)'in bulunduğu Seydişehir'e gönderilmesi için devreye İspanya Sefareti'nin girdiğini beyan eder. Anlaşılan oğul Francisso devletin müsaadesiyle Seydişehir'e nakledilmiştir (22 Mayıs 1917)²⁷⁰. Bu arada, oğul Francisso Calcinelli'nin bir gemi kılavuzu oluşu da meselenin tuhaf olan bir başka boyutudur.

Yine 1916 yılına ait bir arşiv belgesinde bir Rus vatandaşı olan Mihailoviç Vernikof isimli bir şahıstan da şöyle bahsedilir: “Konya Valiliği’nden İçişleri Bakanlığı’na, Düşman devletler vatandaşı olup Sultaniye (Karapınar) kazasında ikamet ettirilen Rusyalı Mihailoviç Vernikof adlı şahıs, yakalandığı tifüs hastalığından kurtulamayarak 10 Ağustos 1916 tarihinde vefat etmiştir. Durum arz olunur²⁷¹.”

²⁷⁰ Eroğlu ve diğerleri, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, s. 243.

²⁷¹ Eroğlu ve diğerleri, *age.*, s. 237.

VI- DEĞERLENDİRME

Öncelikle Karapınar'ın kuruluşu ile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hicretinden sonra kurulan *Mescid-i Nebevi*'nin kuruluşu arasında dünya görüşü bakımından bir irtibat olduğunu ifade etmekte fayda var: Şöyle ki Hz. Peygamber, Medine'ye teşrif ettiklerinde hemen kendisine ve ailesine bir barınak, bir hane hazırlanması gerekirken, ilk altı ay *Mescid-i Nebevi*'nin inşası ile meşgul olmuştur. Hatta geldikleri ilk saatlerde Ensar'ın her biri Efendimizi kendi hanelerine davet etmişler, o da "*Devemi kendi hâline bırakın, o duracağı yeri bilir.*" buyurmuşlardır.

Devesi Kasva da şu anda Ravza-i Mutahhara'da minberinin olduğu yere çöker ve orada *Mescid-i Nebevi*'nin inşasına başlanır. Benzer bir şekilde Yavuz Sultan Selim (II. Selim'in dedesi) Çaldıran Seferi'ne giderken Karapınar menzilinde, çadırını şimdiki Sultan Selim Camii'nin olduğu yere kurdurarak (6 Haziran 1514/Salı) çevre halkının talebi üzerine aynı yere bir cami yapılmasını emreder. O dönemde sadece temelleri atılan caminin tamamlanması 48 sene sonra torunu II. Selim'e nasip olur. Yani Osmanlı padişahları, şehir kurmaya önce camiden başlayarak, Hz. Peygamber'in yolunu takip ederlerdi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında (1560-1563), Şehzade II. Sarı Selim, babası Kanuni Sultan Süleyman'a Karapınar'da bir külliye yapılması talebini iletir. Sultan da o dönemde Konya Valisi olan şehzadesinin talebini uygun görür ve külliyenin yaptırılması ve böylece halkın güvenliğinin sağlanması için ferman buyurur.

Karapınar Sultan Selim Külliyesi'nin en önemli yapısı olan cami, dönemin yaygın plan türlerinden biri olan merkezî planda inşa edilmiştir. Oldukça kalın beden duvarlarıyla çevrili ve kareye yakın iç mekân, ortada dört payeye oturan merkezi

kubbeyi dört yandan destekleyen tonozlarla örtülü olup devrin büyük selatin camilerinde de uygulanan bir geleneğe bağlıdır. Bu külliyeinin yapımı ile Karapınar merkez nüfusunun artırılması amaçlanmıştır. Şehrin başka yapılarla imarı yönündeki ilk ve en önemli adımın böylece atıldığı aşikârdır.

Böyle kırsal bir bölgede hem mimari hem de sanat açısından şahane vasıfları olan bu kıymetli cami ve külliyeinin mimarı Mimar Koca Sinan, payitahttan uzaktaki bu türden büyük yapımlar faaliyetlerini 1539 yılında başına geçtiği “*Hassa Mimarlar Teşkilatı*” aracılığı planlayıp hayata geçirmişti. Bu anlamda “*Hassa Mimarlar Teşkilatı*” yalnızca mimarlardan oluşan bir meslek kuruluşu değildi. Ocak, çeşitli etkinlikleri ile bugünkü anlamda “*Bayındırlık Bakanlığı*” düzeyinde bir işlev görmekteydi.

VII- DUA

Cenâb-ı Hak, bu hususta şöyle buyurur: “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, zekâtı veren, namazı dosdoğru kılan, Allah’tan başkasından korkmayan kimseler mamur ederler (onları yapar, âlimlerle ve cemaatle şenlendirirler). İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.” (Tevbe Suresi, ayet 18)

Hz. Peygamber (s.a.s.) de: “Kim Allah’ın rızasını gözeterek bir mescit yaptırsa, Allah da ona (Cennet’te) onun bir benzerini (onun gibi) bir köşk yapar.” (Buhârî, hadis no: 533)

“Ey Rabbimiz! Bu mübarek camiye yaptıran ve yaptırılmasına vesile olan sultanlardan, inşa eden mimarlardan, bu caminin inşaatında çalışan kalfa ve işçilerden razı olup sevaplarını mizanlarına misli misline koyuver. Bu kitabı telif eden fakir-i pürtaksirin günahlarını affedip, bu naçiz eserini sadaka-i cariyeye olarak kabul ediver. Bu kitabın basılması aşamasında katkıları ve destekleri olan kardeşlerimizin ecirlerini sevaphanelerine yazıver. İnşa edildiğinden bugüne kadar ilçemize hizmet etmiş mülki ve idari âmirlerimizden, müftülerimizden, hatiplik yapan vaizlerden, imam ve müezzinlerden, camiye hizmet eden kayyımlardan ve cemaatinden razı oluver. (ÂMİN)

KAYNAKÇA

- AHMET Refik, *Mimar Sinan*, (Kanaat Kütüphanesi) İstanbul 1931.
- AKYURT, M. Yusuf, *Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu, Mut Merkez Kazası, Tekeli Köyü, Değirmenlik ve Balkusan'daki 23 Abidenin Tariflerini Havidir (1941)*. Türk Tarih Kütüphanesi (Yazmalar Bölümü), Y/0597.
- ARSEVEN, Celâl Esad, *Türk Sanat Tarihi*, (Millî Eğitim Yayınları) Ankara trz.
- , *Sanat Ansiklopedisi*, c. II, (Maarif Basımevi) İstanbul 1957.
- , *Sanat Lügati*, (Alaattin Kırall Basımevi) Ankara 1944.
- ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Mimarisi*, (İş Bankası Kültür Yayınları) Ankara 1996.
- ATAY, İbrahim, “*Karapınar İç Kumulu ve Rüzgâr Erozyonu*”, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, c. XII, Sayı: 2, İstanbul 1962, ss. 61-69.
- BAHAR, Hasan, “*İlk Çağda Karapınar*”, Konya Ansiklopedisi, Konya 2013, ss. 88-90.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “*Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Olarak Kullanımında Diğer Şekiller*, *Vakıflar Dergisi*”, S. II, (Ankara 2006), ss. 354-386.
- , *Süleymaniye Camii ve İmaretinin İnşaatı (1550-1557)*, c. I-II, (Türk Tarih Kurumu Yayınları), Ankara 1972.
- BERKİ, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerde Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*, Ankara trz.
- BOZKURT, Nebi, “*Medrese*”, DİA, Ankara 2003, ss. 323-327.
- , “*Mektep*”, DİA, c. XXIX, Ankara 2004, ss. 5-6.
- BUZPINAR, Şit Tufan, “*Surre*”, DİA, c. XXXVII, İstanbul 2009, ss. 567-569.
- BÜYÜKYAYLACI; İsmet, *Karapınar ve Erozyonu*, (Seldem Ofset) Ankara 1986.

- CANTAY, Gönül, “16. Yüzyıl Külliyelerinin Şehirlerin Tarihi Topoğrafyalarının Belirlemesi”, Selçuklu Üniversitesi, Yılmaz Önge Armağanı, (Selçuk Üniversitesi Yayınları) Konya 1993, ss. 75-85.
- , “Osmanlı Dönemi Külliyesi”, Yeni Türkiye, S. 34, İstanbul 2000, ss. 457-466.
- ÇAL, Halit-Özlem Çal, *Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları ve Çekekçeleri*, (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları) Ankara 2008.
- ÇAYCI, Ahmet, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, (Palet Yayınları) Konya 2018.
- ÇAYCI, Ali, *Seyahatnâmelerde Konya*, (Konya Büyükşehir Kültür Yayınları) Konya 2016.
- ÇOLAK, Fatih, *Almanların Konya ve Çevresindeki Faaliyetleri*, (Çizgi Kitabevi) Konya 2014.
- ÇOLAK, İsmail, *Osmanlı Su Medeniyeti*, “Osmanlı’da İçme Suyu ve Koruma Bilinci”, <https://zaferdergisi.com/makale/11149-osmanli-su-medeniyeti.html>.
- DÜLGERLER, Osman Nuri, “Konya Karapınar Selimiye Külliyesi ve Konya Mahkeme Hamamı”, X. Vakıf Haftası Kitabı, (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları) Ankara 1993, ss. 379-398.
- , “Sultaniye (Karapınar)’nin Kuruluşu”, *İlk Vakıf Sakinleri ve Vakıfları (1560-1585)*, Akademik Bakış, 2008, ss. 1-9.
- DÜNDAR, Abdülkadir, *Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi*, (Kültür Bakanlığı Yayınları) Ankara 2000.
- , “Karapınar Sultan Selim Camii’nin Mimarı Hakkında Yeni Bir Kayıt ve Bazı Mülahazalar”, Karapınar Sempozyumu, Karapınar, 26-27 Ekim 2000, ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 2001, ss. 165-174.
- EMECAN, Feridun, “II. Selim”, *DİA*, c. XXXVI, İstanbul 2009, ss. 414-418.
- ERAVCI, H. Mustafa, “Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Karapınar”, Konya Ansiklopedisi, Konya 2013, ss. 90-92.
- EROĞLU, Cengiz, Murat Pabuçoğlu, Fuat Tigin, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sultaniye-i Karapınar*, (Karapınar Belediyesi Yayınları) Ankara 2013.
- EROL, Erdoğan, “Selimiye Camii’nden Mevlânâ Müzesine Getirilen Kur’ânlar”, Karapınar Sempozyumu, (Karapınar, 26-27 Ekim 2000), ss. 199-214.

- EYİCE, Semavi, “Sultaniye-Karapınar’a Dair”, İÜEF Tarih Dergisi, S. XV, (Mart 1969), ss. 117-139.
- EVLİYÂ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3. Kitap, (YKY Yayınları) İstanbul 2006.
- GÜNDÜZ, İbrahim, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, (Karapınar Belediyesi Yayınları) Konya 1980.
- FERİDUN Bey, *Münşeat*, c. I, (Takvimhâne-i Âmire) İstanbul 1262-1275.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman-Emre Doğandor, *W. M. Ramsay ve Anadolu’da Tarih ve Dini Belirleyen Coğrafi Koşullar Üzerine*, (Doğu Batının Orta Zamanına Yolculuk) Yıl:3, Sayı: 2, 2020, ss. 334-355.
- HAFIZOĞLU, Hüseyin, *1884 Sayımına Göre Karapınar Kazası Nüfusu*, Y. Lisans, Dan: Prof.Dr. Alaattin Aköz, Selçuk Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Konya 2016.
- HAYDAR Çelebi *Ruznâmesi*, (Haz. Y. Semenoglu) İstanbul 1976.
- HİBRÎ, Abdurrahman, *Menâsik-i Mesâlik* (Haz. S. İlgürel) İÜEF Tarih Dergisi, S. 6, Ekim 1975.
- HORVATH, Bela, *Anadolu 1913*, (Türk Tarih Vakfı Yayınları) İstanbul 1997.
- İBNÜLEMİN Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, (Maarif Basımevi) İstanbul 1955.
- İBN NÜCEYM, *el-Eşbah ven-Nezâir alâ Mezhebi Ebî Hanife en-Nu’mân*, (Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye) Beyrut 1999.
- İLGÜREL, Mücteba, “Evlîyâ Çelebi”, DİA, İstanbul 1995, ss. 529-533.
- İNAN, Ayşe Afet, *Mimar Koca Sinan*, (Türkiye Emlak Kredi Bankası Neşriyatı) Ankara 1968.
- KABAKÇI, Tuğba, *Gertrude Bell’in Mektup ve Günlüklerine Göre Konya Vilâyeti (1905-1907)*, (Y. Lisans Tezi) Dan. Prof. Dr. Alaattin Aköz, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Konya 2019.
- KARADENİZ, Hasan Basri, “Sultaniye (Karapınar) II. Selim Külliyesi Vakfı’nın Kuruluşu, Görevlileri ve Gelirleri”, Sosyal Bilimler Dergisi (ICEBSS Özel Sayısı) Kasım 2016, ss. 277-285.
- KARAKAYA, Derya, *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, (Çizgi Yayınları) Konya 2012.
- KARATAŞ, Kenan, *Gertrude Bell İsyanı*, (En Kitap) İstanbul 2018.
- KARPUZ, Haşim, “Karapınar ve Çevresindeki Türk Devri Yapıları”, Karapınar Sempozyumu, (Karapınar, 26-27 Ekim 2000), ss. 87-94.
- KÂTİP Çelebi, *Cihannümâ*, (Matbaatü’l-Âmire) İstanbul 1145.

- KOMAN, M. Mesud, “Karapınar-Selimiye Camii Münasebetiyle Şair Meşâmî”, Konya Dergisi, Yıl V, S. 35, Konya 1941, ss. 2074-2077.
- KOMİSYON, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. I-II, (Yapı Endüstri Merkezi Yayınları) İstanbul 1997.
- KONYA ANSİKLOPEDİSİ, “Karapınar” c. V, (Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları) Konya 2013, ss. 84-103
- KONYALI, İ. Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, (Yeni Kitap Basımevi) Konya 1964.
- , *Niğde Aksaray Tarihi*, c. I, (Fatih Matbaası) İstanbul 1974.
- , *Mimar Koca Sinan*, İstanbul 1943.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Karapınar Kasaba’sının Kurulması ve İşkân Durumu”, Karapınar Sempozyumu, Konya 2001, ss. 7-18.
- , “Karapınar”, *DİA*, c. XXIV, İstanbul 2001, ss. 470-472.
- , “Sultan Selim Külliyesi”, *DİA* c. XXXVII, İstanbul 2009, ss. 518-529.
- , *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, (Karapınar Belediyesi Kültür Yayını) Konya 1997.
- , “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Karapınar’ın Stratejik Önemi”, *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, (180) 2001, ss. 24-27.
- , “Karapınar Sultan Selim Külliyesi’nde Yolculara Mahsus Mekânlar ve Vakıfları”, *Yeni İpek Yolu* (Konya Ticaret Odası Dergisi) 12 (126) Ağustos 1998, ss. 25-29.
- , “Konya Sultan Selim İmâreti ve Vakfıyası”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, ss. 1-53.
- MATRAKÇI Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han* (Türkçe-İngilizce Metin transkripsiyonu ile renkli tıpkıbasım, haz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, (Türk Tarih Kurumu) Ankara 2014.
- MEHMED Edib bin Mehmed, *Nehcetü’l-Menâzil* (Hac Seyahatnâmesi), (Matbaatü Bulak) (1250) İstanbul-Kahire.
- MERİÇ, Rıfki Melûl, *Mimar Sinan Hayatı, Eseri*, (TTK Basımevi) Ankara 1965.
- MİMAR Sinan bin Abdülmennan, *Tezkiretü’l-Bünyân*, Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmut Efendi Bölümü), nr. 4911.
- MORTİMER, Favell Lee, *Misyonerlerin Masum Olmayan Seyahatleri*, Çev. Mert Akcanbaş, (Destek Yayınları) İstanbul 2011.

- MÜLAYİM, Selçuk, “Sinan”, DİA, c. XXXVII, İstanbul 2009, ss. 222-227.
- NÂİMA, *Târih-i Nâima: Ravzatü'l-Hüseyn fî Hülâsat-ı Ahbârî'l-Hafıkayn*, c. I-VI, trz.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, (Millî Eğitim Basımevi) İstanbul 1971.
- POLAT, Ahmet Tuğrul, *Ekoturizm Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi*, (Karapınar Belediyesi Kültür Hizmeti) Konya 2008.
- RESÜLZÂDE, Mehmed Edib bin Mehmed Derviş, *Nehcetü'l-Menâzil*, (Matbaatü Bulak) İstanbul 1250.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*, (2. Baskı) İstanbul 1990.
- ÖNDER, Mehmet, *Seyahatnâmelerde Konya*, (Yeni Kitap ve Basımevi) Konya 1948.
- ÖZÜDOĞRU, Şükrü, *Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Hotamış*, (Damla Ofset) Konya 1997.
- SÂÎ Mustafa Çelebi, *Tezkiretül-Ebniye*, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 1644.
- TURANİ, Adnan, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, (Remzi Kitabevi) İstanbul 1993.
- ULUDAĞ, Osman Şevki, “Karapınar'daki Selimiye Camii”, Konya Halkevi Dergisi, c. V, 1941, Sayı 35, ss. 2071-2073.
- VAKFİYE-İ İmâret ve tâbhâne fi Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi (el yazma bölümü), no: 13396, vv. 1a-36b.
- YAMAN, Talat Mümtaz, “200 Sene Evvel Konya”, Konya Dergisi, S. 22-23, Konya 1938, ss. 1208-1219.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Vakıf”, İA, c. XIII, (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) Ankara 1974, ss. 153-172.
- , “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, Vakıflar Dergisi, c. XVII, (Ankara 1984), ss. 5-41.
- YILMAZ, Yaşar, *Anadolu'nun Gözyaşları Yurt Dışına Götürülmüş Tarihi Eserlerimiz*, (Anadolu Kültürel Girişimcilik) İstanbul 2020.
- ZENGİN, Âdem, *Karapınar “Sultaniye” Şehrengizi*, (Karapınar Belediyesi Kültür Yayınları) Konya 2012.

